

БРЗО РАСПОРЕДЛИВИ И
МОБИЛНИ СПОСОБНОСТИ – C-RAM

„AJBAN SOV“

„SSPH PRIMUS“
155 MM

МУЗЕЈОТ „ИНТЕРПИД“
ВО ЊУЈОРК

ШТИТ



Број 170
декември 2023

ISSN 1857-6710



МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Генералниот секретар на НАТО,
Јенс Столтенберг,
во посета на Република Северна Македонија





Генералниот секретар на НАТО во посета на Република Северна Македонија

*Земјите членки на Алијансата од Регионот, во
гарант за мирен и стабилен Балкан*

Генералниот секретар на НАТО Алијансата, Јенс Столтенберг, во рамките на неговата четиридневна посета на Западниот Балкан, ја посети и Република Северна Македонија, каде учествуваше на неформалниот состанок со лидерите на земји сојузници од Регионот. Министерката за одбрана Славјанка Петровска го пречека генералниот секретар на НАТО на меѓународниот аеродром во Скопје и му посака добредојде во сојузничка Северна Македонија. „Добредојдовте во Северна Македонија, посветен и докажан сојузник во Алијансата. Почестени сме што во македонскиот главен град ќе се реализира заедничката средба со лидерите на Северна Македонија и сојузниците – Албанија, Хрватска, Црна Гора и Словенија. Тоа покажува дека НАТО ја цени улогата

на Северна Македонија како сојузник и важен столб за стабилноста во Западниот Балкан“, рече министерката по пречекот на генералниот секретар на НАТО. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, во дневникот на Македонската телевизија, во однос на пораките кои ги сподели генералниот секретар на НАТО, Јенс Столтенберг, порача дека граѓаните треба да бидат горди што Алијансата потврдува дека Северна Македонија е гарант на безбедноста и стабилноста на регионот. „Најважната порака од генералниот секретар на НАТО со која граѓаните треба да се горди е дека Северна Македонија е земја која ја гарантира безбедноста и стабилноста во Регионот. И, не случајно тој ја завршува својата регионална посета овде кај нас, каде под негово покровителство во Скопје ќе се одржи



НАТО, Јенс Столтенберг, северна Македонија

вклучително и Република Северна Македонија, се
и заслужуваат да бидат дел од ЕУ

неформалниот Самит на земјите членки на Алијансата од Регионот”, рече Петровска.
Во текот на неформалниот состанок на земјите членки на Алијансата од Регионот, на којшто домаќини беа претседателот на Владата на Република Северна Македонија, Димитар Ковачевски и генералниот секретар на НАТО, Јенс Столтенберг се водеа разговори помеѓу лидерите кои се од значење и за НАТО, како и прашања кои се однесуваат на стабилноста и безбедноста на Регионот. Беше констатирано дека безбедноста на Регионот се остварува во целост преку земјите членки на НАТО и дека членството во НАТО на земјите од Регионот им носи економски просперитет. Се разговараше и за актуелната безбедносна сотојба на глобално ниво, војната

во Украина, сајбер-безбедноста и хибридниот закани. Заклучокот од состанокот беше дека земјите членки на НАТО, вклучително и Северна Македонија, се гарант на безбедноста на овој дел од светот и токму затоа и Северна Македонија и земјите од регионот кои се покажаа како ценети сојузници од доверба заслужуваат да бидат дел од ЕУ. Тоа ќе значи зголемување на животниот стандард на граѓаните, унапредување на демократијата и унапредување на владеењето на правото. Членството во ЕУ е нашата цел и ние немаме друга алтернатива. Дали ќе бидеме таму набрзо, сега зависи само и единствено од нас и од одлуките кои треба да ги донесеме во Собранието, потенцираше премиерот Ковачевски на состанокот во Скопје.

Издавач
Министерство за одбрана
на Република Северна Македонија



Претседател на Издавачкиот совет
м-р Иван Атанасоски, полковник

Заменик-претседател на Издавачкиот совет
Тони Јаневски, полковник

Членови на Издавачкиот совет:

Лидија Јанчова-Христова

м-р Здравко Јаковлевски

Билјана Блажеска, полковник

Никола Митровски, полковник

Лилјана Петреска, потполковник

Виолета Костадинова, потполковник

Зоран Додевски, полковник во пензија

Билјана Иванова

д-р Жанет Ристоска

Главен и одговорен уредник
д-р Жанет Ристоска

Редакција:

Умит Реџеџи

(ликовно-графички и технички уредник)

м-р Ксенија Митева

(лектор)

Александар Атанасов

(технички уредник на овој број)

Печати:

„Фокус принт“ – Скопје



„ШТИТ“
е магазин на
Министерството
за одбрана
на Република Северна
Македонија

Излегува од печат еднаш во
месеот и на web-страницата
на Министерството за
одбрана
<https://mod.gov.mk/штит>



10

Брзо распоредливи и мобилни
способности C-RAM



20

Оклопно-механизирани единици –
челичниот штит на пешадијата

содржина

ШТИТ ■ година XV ■ број 170 ■ декември 2023

ИНФО

Создаваме заедничка визија
за сигурна и просперитетна
иднина 6

Мисии

Под знамето на ОН
Координација и соработка..... 12

Глобал

Израел во време на стратешки
одлуки..... 14

Одговор на државите со
феминистичка надворешна
политика на палестинското
прашање..... 17

Иновации

Најкорисни воени апликации на
вештачката интелигенција во
2023 година..... 24

ИНФО

Активности за
популаризација на
воената професија..... 29

Вооружување

„B-21 Raider“, нов стелт-
бомбардер на САД..... 32

„AJBAN SOV“

(Special Operations Vehicle)
Возило за специјални операции
на Обединетите Арапски
Емирати..... 36

Аеродневник

100 години аероклуб
во Скопје (3)..... 44

Воени музеи

Музејот „Интерпид“ во Њујорк .. 46

Незадолжително

Војна против вештачкиот
човек..... 52

Уметниците и војната

Кузма Сергеевич Петров-
Водкин
Руски сликар и предвесник
на големите општествени
промени..... 54



34

Хеликоптер „Bell 206“



39

„Dornier Do 17“

ПИШУВА:

**д-р Жанет
РИСТОВСКА**
Главен и
одговорен
уредник

КОН ОВОЈ БРОЈ

За крајот на годината

На крајот сме на уште една календарска година – година којашто го одбележа својот со многу настани и промени на глобално ниво. Својот се соочи со бројни настани кои имаа влијание врз мирот и безбедноста на повеќе држави во својот. Војната на територијата на Европа, конфликтите во регионот на Блискиот Исток, тероризмот, сајбер-нападите, последиците од дезинформации и лажни вести, потврдија дека мирот, безбедноста и стабилноста на државите не се трајно загарантирани. Тоа значи дека и нашата држава не е имуна на ваквиот вид безбедносни нарушувања кои можат да имаат влијание врз севкупниот економски, политички и културни развој на државата. Министерството за одбрана и Армијата на Република Северна Македонија се главниот столб на кој се потпираат одбраната, безбедноста и територијалниот интегритет на нашата држава. Токму затоа одбранбениот систем на нашата држава мора постојано да се доизградува и да се подготвува за одбрана на државата во согласност со безбедносните процени и побарувања. И во текот на оваа 2023 година, Министерството за одбрана и Армијата на Република Северна Македонија работела посветено и покажаа видливи резултати во насока на интензивна доизградба на одбранбениот капацитет и способност за исполнување на националните одбранбени обврски. По зачленувањето во НАТО, безбедносните закани и ризици за Република Северна Македонија ги следат оние на Алијансата, дефинирани во Стратежискиот концепт на НАТО од 2022 година. Како земја членка на НАТО, и во текот на оваа година, преку бројни активности и различни видови соработка покажавме дека сме посветени сојузници во исполнувањето на сите обврски кои произлегуваат од колективното членство во НАТО. Бевме домаќини на најголемиот мултинационална вежба „Брз одговор 23“, која се одржа на армискиот полигон „Криволак“ и континуирано даваме придонес во повеќе меѓународни мисии и операции.

И оваа година работевме посветено и на интензивирање и подготвување на повисоко ниво на односите со нашите соседи во рамките на заедничката регионална соработка и имавме успешни регионални проекти. Ги подобривме и релациите на билатерално ниво со голем број држави од регионот и пошироко и го потврдивме стратешкото партнерство со САД. Во месец ноември бевме домаќини на 20-тиот јубилеен Министерски состанок на кој учествуваа министри за одбрана и високи претставници на земјите членки и земјите набљудувачи на САД – Јагранската повелба. Во текот на 2023 година државата се соочи и со бројни елементарни непогоди, миграции на јужната граница, пожари од поголеми размери... Армијата и Министерството, во согласност со своите надлежности, ефикасно помогнаа во справувањето со последиците од овие состојби. И, не само дома, Армијата даде голем придонес и помош во справувањето со последиците од земјотресот во Турција, потопите во Словенија итн. Справувањето со безбедносните предизвици и закани бара развој на способност и одлучност да се дејствува, да се зајакне отпорноста и да се намалат ранливостите. Министерството за одбрана и Армијата на Република Северна Македонија интензивно работат, планираат и се подготвуваат и во годината што е пред нас, но и за подолг временски период, да продолжат по патот на интензивен развој и придонес кон националната, регионалната и светската безбедност и стабилност.

„Орце Николов“ 116
1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276
<https://www.mod.gov.mk/стит>

Ставовите содржани во написите на надворешните соработници не ја презентираат официјалната политика или ставовите на Министерството за одбрана.

ПОЧИТУВАНИ ПРИПАДНИЦИ НА АРМИЈАТА И ВРАБОТЕНИ ВО МО,

Редакцијата на „Штит“ ве охрабрува да ни испраќате написи за позначајните активности и настани во рамките на вашата организациона единица. Вашите написи, информации или репортажи, со соодветни фотографии, можете да ни ги доставите на следните адреси:

zanet.ristovska@mod.gov.mk, stit@mod.gov.mk



ПРИЈАВИ КОРУПЦИЈА
0800 50030



Создаваме заедничка визија за сигурна и просперитетна иднина

Во Скопје се одржа јубилејниот Министерски состанок во А5 формат

На отворањето на Министерскиот состанок министерката за одбрана, Славјанка Петровска, истакна дека успехот на САД – Јадранската повелба е видлив, затоа што со интеграцијата на четири земји од А5 во НАТО, значително се зајакна безбедноста и се засили соработката помеѓу земјите во регионот. Овие земји, рече Петровска, даваат свој придонес и во колективната безбедност на Алијансата, а наша одговорност е да продолжиме со поддршка на патот на останатите земји аспиранти од регионот кон евроатлантската и европската интеграција. Министерката порача дека геополитичкиот пејзаж се менува брзо и дека во овие предизвикувачки времиња императив е да ја препознаеме меѓусебната поврзаност на нашата безбедност. Нашата способност ефективно да одговориме на повеќеслојните предизвици со кои се соочуваме, зависи од нашиот капацитет да создаваме партнерства и поуспешна соработка. Петровска истакна дека регионалната соработка значи градење на мостови и создавање на заедничка

визија за сигурна и просперитетна иднина, укажувајќи дека сега е време да се донесат одлуки и да се испорачаат резултати. Безбедноста на една земја е суштински поврзана со безбедноста на сите нас, рече министерката, и им се заблагодари на САД за нивната силна поддршка и мотивација за заокружување на евроатлантските и европските интеграции на земјите од регионот. На состанокот, освен министерката Петровска како предводник на македонската делегација и помошник-секретарката за одбрана на САД, Селест Валандер, учествуваа и министрите за одбрана на Албанија, Нико Пелеша, на Црна Гора, Драган Краповиќ, заменик-министерот за одбрана на Босна и Херцеговина, Славен Галиќ, раководителот за меѓународна безбедносна и одбранбена соработка во хрватското Министерство за одбрана, Игор Габриќ, додека од земјите набљудувачи на состанокот учествуваа министерот за одбрана на Косово, Ејуп Македонци, државниот секретар во Министерството за одбрана на Србија, Немања Старовиќ и заменик-

генералниот директор во Министерството за одбрана на Словенија, Аљоша Селан. Во текот на сесиите на состанокот се разговараше на повеќе актуелни теми од областа на одбраната, како јакнењето на регионалната соработка преку засилен одбранбен дијалог помеѓу државите во регионот, заедничкиот придонес на земјите од А5 во мировни мисии и операции на НАТО, како и организирањето на заеднички вежби и обуки. Меѓу другото, министрите се согласија реализацијата на повеќегодишните проекти на Иницијативата да биде предводена од три држави, односно од актуелниот претседавач, заедно со претходниот и идниот претседавач на оваа иницијатива, со што значително ќе се зголеми ефикасноста во реализацијата на проектите во рамките на А5 Иницијативата. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, заедно со шефовите на делегациите на земјите членки на САД – Јадранската повелба, по Министерскиот состанок потпишаа Заедничка изјава во која се обврзаа на засилена соработка со цел зацврстување на регионалната



безбедност и стабилност.

„Успешноста на А5 Иницијативата се должи токму на тоа што четири од петте земји членки веќе станаа членки на НАТО и активно придонесуваат кон колективната безбедност и безбедноста на регионот. Токму затоа и денеска се обврзуваме дека земјите од Иницијативата А5 ќе продолжат да ги поддржуваат сите регионални аспиранти на нивниот пат кон целосна евроатлантска интеграција, зашто сите ние цврсто веруваме дека политиката на отворени врати лежи во основните принципи на НАТО и на А5 Иницијативата“, истакна министерката за одбрана Славјанка Петровска на прес-конференцијата по состанокот на Министерскиот состанок на САД – Јадранската повелба во Скопје. Петровска потенцираше дека заеднички став на земјите од А5 е дека политиката на отворени врати останува, зашто истата е многу важен инструмент за зацврстување на регионалната соработка и безбедност. Петровска се заблагодари за континуираната поддршка и лидерство од страна на САД и сојузниците во заокружувањето на евроатлантските аспирации на земјите од регионот и порача дека за зацврстување на безбедноста мора да се интензивира регионалната соработка. Министерката информираше дека земјите од А5 едногласно ја осудуваат неиспровоцираната агресија врз Украина, која е закана за глобалниот, европскиот и регионалниот мир и безбедност.

Во рамки на Министерскиот состанок, министерката за одбрана Петровска се сретна со помошничката на секретарот за одбрана на САД, Селест Валандер, со која разговараше за македонско-американската одбранбена соработка, за заедничките обуки и вежби, како и за улогата на нашата држава во регионалната безбедност и стабилност.

Министерката Петровска изрази задоволство од резултатот на состанокот на А5 Иницијативата и отворените дискусии на сесиите, кои уште еднаш ја потврдија решеноста на земјите членки за соработка во одбраната и безбедноста, во справувањето со дезинформациите и хибридниот закани и во поддршката за решавање на сите отворени прашања низ дијалог и соработка. Улогата на САД како покровител на Иницијативата е од особено значење за нејзиниот успех – подвлече министерката Петровска. Во контекст на стратешкото партнерство и сојузништво меѓу Северна Македонија и САД, Петровска се заблагодари за поддршката на САД во развојот на капацитетите на одбраната. Петровска се осврна и на заедничките вежби за кои рече дека се најдобар начин за да се изгради интероперабилност помеѓу сојузниците. Министерската за одбрана Славјанка Петровска во рамките на Состанокот на министрите за одбрана на Иницијативата САД – Јадранска повелба оствари и

одвоени средби со Драган Краповиќ, министер за одбрана на Црна Гора, Славен Галиќ, заменик-министер за одбрана на Босна и Херцеговина и Ејуп Македонци, министер за одбрана на Косово, која е земја набљудувач во рамките на оваа иницијатива. На средбите, Петровска истакна дека земјите од Западниот Балкан заслужуваат да бидат дел од ЕУ и ја потенцираше важноста на интегративните процеси за безбедноста, стабилноста и просперитетот на регионот. Министрите разговараа и за заедничкиот придонес на Северна Македонија во мултинационалните сили на НАТО во Источното крило, што е приказ за заедничката посветеност во зацврстувањето на колективната одбрана на Алијансата. Министерката Петровска потенцираше дека од најголема важност е регионот да биде сигурен, стабилен и просперитетен и дека Северна Македонија секогаш му дава приоритет на политичкиот дијалог за отворените прашања.



Свечено одбележан Денот на Баталјонот за почести

Баталјонот за почести со воена церемонија во касарната „Илинден“ во Скопје, го одбележа 11 Ноември – Денот на единицата. Началникот на Генералштабот, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, честитајќи го Денот на единицата пред припадниците на Баталјонот, го истакна значењето на оваа единица која ја има улогата на достоинствено претставување на Армијата на сите најголеми активности во државата. Притоа тој се осврна на големиот број задачи кои ги извршува оваа единица, со уверување дека како и досега, единицата со целосна поддршка на Генералштабот достоинствено ќе одговори на сите поставени задачи. Командантот на единицата, потполковник Дејан Величкоски, истакна дека штабот, гардистите и воениот оркестар дејствуваат обединети во промовирање на вредностите на единицата:

„чест, храброст и посветеност“. Притоа, тој посочи дека оваа единица која претставува поим на репрезентативност и достоинственост при извршување на задачите при највисоките воени и државни почести, ќе продолжи да работи совесно и одговорно при реализација на сите протоколарни активности. По повод Денот на единицата беа доделени и стимулативни мерки на дел од припадниците за постигнати резултати во работењето и подигнувањето на борбената готовност на единицата. На одбележувањето на Денот на единицата присуствуваа и командантите на единиците од касарната „Илинден“, како и останати команди и единици на Армијата. Претходно, во склоп на активностите за одбележување на Денот, припадниците на единицата, традиционално спроведоа донирачка активност. Во соработка со ООУ



“Живко Брајковски” во општина Бутел, на 2 паралелки од второ отделение кои изведуваат настава на македонски и на албански, овојпат им беа донирани прибори за боење и друг училиштен прибор, но и кондиторски производи. Баталјонот за почести го прославува Денот на единицата како носител на традициите на Првата македонско-косовска ударна бригада, која е формирана на 11 ноември 1943 година во селото Сливово.

Инженерискиот баталјон го прослави Денот на единицата

Со воена свеченост се одбележа 13 Ноември, Денот на Инженерискиот баталјон (инжб) од составот на 1. пешадиска бригада (1.пбр). На свеченоста присуствуваа: бригадниот генерал Бесник Емини, бригаден генерал Сашко Лафчиски, претставници од КО, претставници од 1.пбр, активни и пензионирани генерали на Армијата, команданти и старешини на единици и поранешни команданти и припадници на Инженерискиот полк и на Инженерискиот баталјон. Командантот на 1.пбр, бригаден генерал Сашко Лафчиски, во својот говор најпрво ги поздрави присутните гости, а потоа зборуваше за улогата на единицата од самото нејзино формирање, па сè до денес. Исто така, нагласи дека во годината кога одбележуваме 31 година од формирањето на Армијата и 3 години од полноправното членство во НАТО алијансата, инжб, заедно со останатите единици во 1.пбр, продолжува да биде круцијална борбена сила и „ударна тупаница“ на Армијата. Тој потсети дека посебно место зазема опремувањето со модерна и софистицирана опрема, во согласност со НАТО стандардите и учеството во мисиите КФОР во Р. Косово

и АЛТЕА во Р. Босна и Херцеговина, каде што заедно со нашите сојузници и партнери, припадниците на Баталјонот се гаранција за безбедноста и мирот во Европа. На крајот на своето обраќање командантот на 1.пбр нагласи дека инжб учествува во израмнување и проширување на над 100 км патишта низ целата држава, чистење на речни корита, пробивање на непроодни патишта, а активно учествуваше и во хуманитарната операција во Р. Словенија, каде помагаше во санација на инфраструктурата погодена од поплавите. Заменик-командантот на инжб, мајор, Ласте Ѓорѓиев, истакна дека прославувајќи го Денот на Инженериската единица, чувството на почит и гордост кога им се обраќа на присутните пред стројот е големо, бидејќи големи се и делата од досега постигнатото и сработеното. За тоа говорат трајните дела на инженерците, а заслужни се сите негови припадници кои работат напорно, посветено и професионално. Притоа, мајорот Ѓорѓиев истакна: „Денес, кога се одбележуваат 79 години од формирањето на Инженериската бригада на Генералштабот на

Народноослободителната војска и партизанските одреди на Македонија, чиј носител на традициите е инжб, извршувањето на мисијата беше и останува исто – да ја браниме и градиме државата и да ја сочуваме нејзината независност и слобода со сите сили и средства“. По повод Денот на единицата беа прочитани наредби за унапредување и стимулативни мерки за постигнатите резултати во работата и подигнувањето на борбената готовност. По свеченоста следеше и тактичко-технички збор со дел од машините и моторните возила со кои располага единицата.

ЏР/СН



Официјална посета на Романија

Министерката за одбрана Славјанка Петровска беше во официјална посета на Романија, каде се сретна со романскиот министер за одбрана Ангел Тилвар. На средбата беше разговарано на повеќе теми, меѓу кои за: глобалната и европската безбедносна состојба, стабилноста на регионот, унапредување на одбранбената соработка помеѓу Р.С.Македонија и Романија. „Северна Македонија и Романија водат прагматична надворешна и безбедносна политика, чија цел е крај на воените дејства и повторно враќање на мирот и сигурноста во Европа и во светот. Нашите две земји ја разбираат потребата од одговорно однесување кое наместо поделби и страдања, повикува

на интеграција и заедништво“, рече министерката на состанокот. Петровска додаде дека македонските војници упатени во Мултинационалните сили на НАТО во Романија ќе продолжат да даваат свој личен придонес кон зацврстувањето на безбедноста на Источното крило на Алијансата. Во однос билатералната соработка министрите изразија подготвеност за посилен развој на соработката во иднина. Министерката Петровска, во рамките на посетата на Романија во касарната „Отопени“, ги посети војниците од македонскиот контингент кои се дел од Мултинационалните сили на НАТО. Обраќајќи им се на нашите припадници,



таа рече дека високите оценки за секој од 35-темина македонски војници во овие НАТО сили, ја оправдуваат довербата што ја добиле од МО и ГШ и им порача да продолжат да бидат посветени како и досега и да се вратат дома побогати за едно големо искуство.

Средба со Хавиер Коломина, помошник-генерален секретар на НАТО

Министерката за одбрана Славјанка Петровска оствари средба со Хавиер Коломина, помошник-генерален секретар на НАТО за политички работи и безбедносна политика, со којшто разговараше за придонесот на Северна Македонија како посветен и активен сојузник во Алијансата кон колективната безбедност и кон стабилноста на регионот. На средбата Петровска истакна дека Р.С. Македонија во целост ги спроведува прифатените обврски од НАТО пакетот на цели на способности, со акцент на модернизацијата на Армијата и развој на човечките капацитети во МО и Армијата. Таа го информираше помошник-

генералниот секретар за помошта која Р.С. Македонија ја донираше за Украина и нагласи дека таа помош и понатаму ќе продолжи. Во контекст на регионалната безбедност, министерката истакна дека Р.С. Македонија го зголемува учеството во мисијата КФОР на Косово. Во соочувањето со проблемот на хибридни закани и лажни вести, Петровска ја истакна 100-процентната активна транспарентност на МО, како најдобар начин за превенција и справување со овој предизвик. Помошник-генералниот секретар Коломина се заблагодари за активното учество на С. Македонија во НАТО и за видливиот придонес кон зацврстувањето на регионалната и



колективната безбедност. Тој го поздравил придонесот на Северна Македонија во мултинационалните сили на НАТО во Бугарија и во Романија, учеството во мисијата на НАТО на Косово, помошта за Украина во одбрана на нејзиниот територијален интегритет, стабилното инвестирање во развојот и модернизацијата на одбраната.

Средба со Рене Троказ, специјален пратеник на Франција за Западен Балкан

Министерката за одбрана Славјанка Петровска оствари средба со новоименуваниот специјален пратеник на Франција за Западен Балкан, Рене Троказ, со кого разговараше за безбедносната состојба во регионот, за потребата од интензивирање на евроинтеграциските процеси како начин на унапредување на стабилноста и просперитетот на Западен Балкан, како и за развојот на македонско-француската одбранбена соработка како стратешки партнери и сојузници во Алијансата. За интегративните процеси во регионот, Петровска порача дека „на

евроинтеграцијата треба да се гледа како на безбедносно прашање, особено имајќи ја предвид глобалната безбедносна состојба и обидите за влијание на трети страни врз земјите од регионот. Затоа е многу важно С.Македонија да не губи време на својот евроинтегративен пат“. Специјалниот француски претставник, Троказ, се согласи дека интеграцијата на Западен Балкан во ЕУ е и безбедносно прашање и го пренесе ставот на Франција дека С. Македонија припаѓа на европското семејство и има целосна поддршка од Франција. За билатералната соработка во одбраната, министерката Петровска



потенцираше дека С. Македонија и Франција ја издигнаа соработката на ниво на стратешко партнерство, а за процесот на модернизација и опремување, министерката нагласи дека еден од клучните системи, системот за противвоздушна одбрана, Северна Македонија го набавува токму од Франција.



Брзо распоредливи и мобилни способности C-RAM

Во 2018 година, сојузничките национални директори за вооружување иницираа развој на структуриран пристап за оплеснување на мултинационалната соработка во клучни области на способности. Пристапот беше потврден во 2019 година, преку првиот пилот-случај што ги истражува можностите за соработка во областа на воздушната одбрана. Системите мора да бидат координирани преку средствата за контрола на воздушниот простор и да бидат интегрирани во архитектурата NATINAMDS. Понатаму, потребно е да се применат заеднички стандарди и процедури за да се постигне интероперабилност.

Во една од сродните области започна развојот и набавката на брзо распоредливи и мобилни системи за борба против ракетни, артилериски и минофрлачки способности (Rapidly Deployable Mobile Counter Rockets, Artillery and Mortar / C-RAM), со потпишување Писмо за намери на маргините на Министерскиот состанок за одбрана во октомври 2020 година. По потпишувањето на иницијативата,

Мултинационалното развивање на способностите може да им овозможи на сојузниците полесно да истражуваат високо иновативни решенија. Ваквите мултинационални иницијативи може да обезбедат и пониска цена и одржливо решение, истовремено зголемувајќи ја интероперабилноста помеѓу учесниците

четири сојузници започнаа да работат на развој на детален сет на заеднички барања и усогласување на соодветен меморандум за разбирање, кој ќе обезбеди правна основа за развој и набавка на брзо распоредлива мобилна C-RAM способност.

Развој на НАТО иницијативата

Овој проект на НАТО е еден од брзо растечките иницијативи во насока на развој на распоредливите системи за воздушна заштита. Проектот ќе биде критичен блок во слоевита одбрана за ефикасна заштита на персоналот, објектите и опремата. Претставува збир на системи кои се користат да се откријат и да се уништат дојдовните ракети, артилериските опасности и минофрлачките гранати во воздухот,

пред да погодат одредени цели на земјата. Мултинационалниот проект има цел да развие такви системи за борба против ракетни, артилериски и минофрлачки способности кои се мобилни и можат брзо да бидат распоредени заради заштита на воената сила која е изложена на ризик, а воедно да се заштити и критично важната инсталација. Ваквиот мултинационален пристап ќе ја намали разновидноста на системите кои се во оперативна употреба и истовремено ќе ја зголеми интероперабилноста помеѓу сојузниците-учеснички со зајакнување на оперативната подготвеност на силите на НАТО. Ефикасната заштита на сојузничките сили и средства од ракети, артилериски и минофрлачки закани, посебно на оние кои се распоредени

во истурените бази, е клучен услов за да се обезбеди подготвеноста на НАТО. После дополнителни анализи и преговори, иницијативата C-RAM ја започнаа министрите за одбрана од четири сојузнички нации во текот на октомври 2020 година: Германија, Грција, Унгарија и Обединетото Кралство. Тие потпишаа Писмо за намери на маргините на Состанокот на министрите за одбрана. Мултинационалната соработка во клучните области на способности има цел да развие и да набави брзо распоредлива способност за откривање и за уништување на дојдовните ракети, за артилериските и минофрлачките проектили во воздухот, пред тие да погодат на земјата. Посебен фокус ќе се даде на истражување на високо иновативни решенија, водејќи сметка за намалување на оперативните трошоци. Една година подоцна, за време на Министерскиот состанок во октомври 2021 година, дополнителни три сојузнички пристапија на иницијативата: Норвешка, Полска и Соединетите Американски Држави. Во овој контекст треба да се истакне и иницијативата на шест сојузници – Данска, Италија, Португалија, Шпанија, ОК и САД, кои започнаа нов проект за заедничко стекнување и спроведување на способноста за командување и контрола за воздушна и ракетна одбрана, базирана на површина и за ниво на баталјон, односно бригада (GBAD C2 Layer).

Проектот C-RAM е составен од различни компоненти кои обезбедуваат способност за откривање, предупредување, пресретнување, контрола и заштита на распоредените сили. Кога ќе биде забележана заканата, системот автоматски открива, проценува, следи, се вклучува и спроведува процена на штети од евентуалниот импакт на одредени цели на земјата, додека поголемиот дел од сегашните системи користат експлозивни куршуми како муниција (со способност до 4500 куршуми во минута). Постојат и посовремени системи базирани на ласер. Таквите технологии обезбедуваат значително помали трошоци за пресретнување и зголемен опсег со намалено време на пресретнување.

Системи во употреба кај нациите

Користење системи за одбрана од опасности во воздушната средина во светот се разликува од нација до нација. САД го користат копнено базираниот вооружен систем „Phalanx“ со калибар од 20 мм, кој претставува варијанта од вооружениот систем на американската морнарица. Системот е контролиран од радар за блиска заштита на пловните објекти од проектили. Користи напредна инфрацрвена камера за да им овозможи

на нивните оператори визуелно да го идентификуваат дојдовниот проектил, пред да одговори со заштита, користејќи го системот „Phalanx“. Израел ја користи т.н. „Железна купола“ (Iron Dome), што претставува ракетен систем со повеќекратни цели и пресретнувачи на проектили. Поради тековното зголемување на опсегот на способноста и новите подобрувања за ракетни пресретнувања, проектот се развил во целосен, сеопфатен систем за противвоздушна одбрана. До ноември 2012 година, системот пресретнал над 400 ракети истрепани кон Израел од појасот Газа. Врз основа на оперативниот успех, се проценува дека „Железната купола“ моментално е најефективниот и најпроверениот противракетен систем што постои. Системот MANTIS (Modular, Automatic and Network Capable Targeting and Interception System) е целосно автоматизиран систем за противвоздушна одбрана, C-RAM произведен во Германија. Користи единици со калибар од 35 mm, а истиот

е во употреба од страна на „Luftwaffe“ од 2011 година. Овој модуларен, автоматски и мрежен систем за таргетирање и пресретнување е систем за заштита на воздушната одбрана со многу краток дострел на германските воздухопловни сили, пред сè наменет за заштита на базите. Се состои од шест автоматски единици (способни за употреба до 1000 куршуми во минута), единица за контрола на земјата и две сензорски единици. Радарот може да обезбеди цел во рок од две секунди, а потоа да активира некоја од единиците. Две единици насочени од еден радар можат да нападат повеќе цели. Откако ќе се активира рачно, системот продолжува да работи целосно автоматски. Германските воздухопловни сили го презеле првиот систем на 1 јануари 2011 година. Системот за прв пат бил распореден во Мали кон крајот на 2017 година. Во текот на 2023 година, Германија објави дека ќе ѝ донира два системи MANTIS на Словачка, со цел зајакнување на словачката воздушна одбрана.

Драган Павловски





Под знамето на ОН

Координација и соработка

Сеофатното менаџирање со кризи е сложен потфат со низа задачи, голем број на ангажирани „актери“ и обврски за кои е потребно време. Дополнително, различните интереси на различните инволвирани страни, вклучително и државите и меѓународните организации, многупати досега имале спротивставени мислења за целите на одредена мировна операција. Тоа значи дека соработката и меѓусебната координација се основни предуслови за ефикасно справување со кризи. Усогласувањето на заедничките цели и координацијата на клучните „актери“ (националните министерства, меѓународните организации, невладиниот сектор, донаторите и др.), како и поединечните сегменти (воени, полициски и цивилни), на терен и во политичките центри, е од витално значење во секоја фаза од конфликтот. Соодветното и навремено преземање акции, исто така е многу важно. Вклучувањето на што поголем број „актери“ обезбедува долготрајни резултати и придонесува за правилно и рамномерно распределување

Внатрешните и регионалните кризи се карактеризираат со воени, социјални и економски последици и за нивно решавање неопходна е координирана примена на политички, дипломатски и воени мерки, хуманитарна помош и инструменти за закрепнување и развој на општеството на земјата домаќин. Неспехот во справувањето со кризите најчесто се случува кога ќе се занемари или ќе се прецени одредена димензија од сетот мерки кои се применуваат за решавање на кризата, или ако недостасува општа стратегија за изнаоѓање прифатливо решение

на обврските и потврдување на легитимноста на операцијата. Сеопфатните или интегрираните пристапи кон разрешувањето кризи нудат идејни и организациски основи за соработка. Меѓународните организации ги имаат дефинирано своите специфични сеопфатни пристапи на различни начини, во зависност од нивниот сопствен сет на можности и одговорности. ЕУ може да обезбеди широк спектар на цивилна и воена експертиза и затоа го дефинира

својот сеопфатен пристап поинаку од НАТО, кој главно ги разгледува воените можности. ООН се има фокусирано на дефинирање на својот интегриран пристап, со цел внатрешна кохерентност на институциите кои припаѓаат на Организацијата.

Интегрирано планирање на ОН
Врз основа на искуствата и научените лекции од неколку мировни мисии предводени од ООН, Одделот за мировни операции има вложено

дополнителни напори за подобрување на своите капацитети за оперативна планирање преку креирање нови структури, планови и стандардни оперативни процедури. Процесот на планирање на интегрирани мисии (Integrated Missions Planning Process) бил подобрен токму со цел обезбедување транспарентен и инклузивен пристап кон планирање на мултидимензионалните операции. Заедничката мисија на ОН и Африканската унија во Дарфур (UNAMID) во 2007 г. е првата мисија на ООН планирана со примена на тој процес. Процесот бил развиван и понатаму и бил дефиниран како Политика на ОН за интегрирано проценување и планирање (Integrated Assessment and Planning), која подоцна се фокусира на дизајнирање на одговор на ООН во конфликтни и постконфликтни ситуации, особено кога се воспоставуваат мултидимензионалните мировни мисии или специјалните политички мисии кои функционираат заедно со други агенции, фондови и програми на ООН. Примената на ваквата политика е условена од четири минимални барања: заедничко спроведување на стратешки процени; усогласување на заедничката визија, приоритетите и соодветните одговорности на ООН; воспоставување интегрирани механизми во командите и во единиците; спроведување на интегриран мониторинг и известување за спроведувањето на одлуките.

Приодот на кластери

Во спроведувањето мултидимензионални мировни операции, од витално значење е добрата координираност на сите поединечни сегменти на операцијата. Се елиминираат преклопувањата во активностите на инволвираните „актери“ на теренот. Тоа се постигнува со обезбедување навремена реакција (одговор) на планирачкиот оддел, базиран на исказаните потреби на терен, наместо со поединечна употреба и користење на расположивите капацитети, односно со примена на кохерентниот и комплементарен пристап кој ОН го применува во менаџирањето со операциите, со цел постигнување подобри резултати. Основата на сегашниот меѓународен систем за хуманитарна координација била воспоставена со Резолуцијата на Генералното собрание на ОН бр.46/182 (Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations) од 1991 година. Со реформите во оваа област од 2005 г. се воведени нови елементи за подобрување на капацитетите, на можностите за предвидување, одговорноста, лидерството и партнерството. Најзначајниот аспект на реформата во 2005 г. е дефинирањето на „пристапот на „кластери“. „Кластерите“



се групи на хуманитарни организации кои делуваат во рамките на ОН и организации кои делуваат самостојно, чие ангажирање во операциите е во областите на обезбедување засолништа за незгрижени лица и укажување здравствена нега и помош. Кластерите се формираат во случај на постоење јасно изразени потреби од хуманитарен аспект, кога хуманитарните и другите невладини организации на терен се многубројни и кога им е потребна поддршка на националните власти за координација со бројните „актери“ на терен. Кластерите обезбедуваат сигурен контакт и се одговорни за одредена (соодветна) хуманитарна помош. Преку нив се создаваат партнерства помеѓу меѓународните хуманитарни чинители, националните и локалните власти, како и граѓанското општество на земјата домаќин. Канцеларијата на ОН за координација на хуманитарните работи (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) тесно соработува со меѓународните агенции за менаџирање со

кластери и со невладините организации, со цел развој на политики, координирање на отворените прашања меѓу кластерите, дисеминација на оперативни насоки и организирање на теренска поддршка.

Пристапот на ЕУ

Советот на ЕУ веќе има заклучено дека, покрај цивилните мисии и воените операции во рамките на Заедничката безбедносна и одбранбена политика (ЗБОП) на ЕУ, Унијата би требало да ги искористи и сите останати свои можности и капацитети, како составни делови од активностите за справување со кризите, координирајќи ги ефикасно сите сегменти на операциите. Ова подразбира и подобрување на сопствените способности за поттикнување на цивилно-воената соработка, како и координирана употреба на дипломатските напори, правните алатки, средствата за развој, како и трговските и економските капацитети на Европската комисија. Веќе е анализирана можноста за зајакнување на сеопфатниот пристап кон ова прашање, разгледувајќи употреба на политиките и инструментите со кои располага ЕУ за менаџирање со целиот циклус на решавање конфликтни ситуации, од подготвителни и превентивни активности, преку нејзин одговор на кризите (вклучително и стабилизација, миротворство и одржување на мирот), градење мир, обновување, реконструкција и создавање услови за подолгорочен развој на институциите и општеството. Голем предизвик за сеопфатниот пристап на ЕУ е неговата успешна имплементација во кризните региони каде веќе се ангажирани инструментите на ЕУ и успешната координација по хоризонтала и по вертикала, заедно со сите други меѓународни и локални „актери“. Со Глобалната стратегија на ЕУ од 2016 г. ваквиот (интегриран) пристап е озваничен.



M.C.



Израел во време на стратешки одлуки

На 7.10.2023 година од страна на Хамас беше извршен брутален напад врз Израел. Од Газа кон Израел беа истрелани илјадници ракети, а ширум светот се споделија видеа како припадници на Хамас се инфилтрираа во воените бази на израелската армија, одат од врата до врата во израелски населени места и убиваат цели семејства, жени, деца. Голем број луѓе беа заробени и одведени во Газа, што ја нагласува итноста Израел да го преиспита својот пристап кон справување со заканата. Хамас е основан во 1987 година како милитантна група која што води војна против Израел. Хамас во моментот управува со Газа независно од палестинските власти. Хамас ја негира легитимноста на израелската држава и се обидува да воспостави целосна контрола во регионот. Во изминатите години се тврдеше дека Хамас е се помалку насилен и екстреман, и е подготвен да прифати прекин на непријателствата и решение за две држави. Меѓутоа, последниот масакр извршен од страна на терористичката организација го докажува спротивното

и ја истакнува вистинската природа на организацијата и потребата за итно преземање на стратешки чекори од страна на Израел.

По Шестдневната војна во 1967 година - кога Израел ја зазеде Газа и ја стави под воена администрација, започна долгиот пролонгиран конфликт со палестинците. Со текот на времето, конфликтот доведе до Првата Интифада - палестински бунт поради израелската окупација што траеше од 1987 до 1993 година, и појавата на Хамас, милитантната исламистичка група која денес управува со Газа. Хамас ја зголеми моќта бидејќи левичарските секуларни групи, како што се Фатах и Палестинската ослободителна организација (ПЛО), го загубија влијанието.

За време на војните во Газа, Хамас се претвори од асиметричен во хибриден противник со квалитети кои претходно ги поседуваа само државните актери. Израел мораше да се прилагоди на овој променлив противник, со развивање на многу поголеми воени капацитети. Хамас постојано својата воена инфраструктура стратешки ја поставува во области населени со цивилно

население, во близина на училишта, болници и домови. Оваа стратегија не само што ги става на ризик палестинските цивили, туку ги отежнува напорите на Израел да ги неутрализира заканите.

Историски гледано, се докажа дека Хамас не ги почитува договорите за прекин на огнот, туку ги користи периодите на примирје за да се прегрупира и повторно да се вооружи, за потоа да ги обнови непријателствата со зголемен интензитет. Сојузниците на Хамас, особено Иран, придонесуваат за поширока регионална нестабилност, а доколку Израел се справи со терористичката организација Хамас, може да се создаде постабилен Блиски Исток.

Секоја држава има примарна должност да ги заштити своите граѓани. Со зголемената агресија на Хамас и способноста да напаѓа длабоко во Израел, воената акција станува прашање на национална безбедност и цивилна заштита. Доминацијата на Хамас во Газа е една од најзначајните пречки за траен мир меѓу Израелците и Палестинците. Хамас, со својата

јасна и недвосмислена намера да го уништи Израел, претставува закана што ги надминува конвенционалните безбедносни предизвици. Секоја лансирана ракета и изграден тунел ја нагласува егзистенцијалната закана што го принудува Израел да даде приоритет за безбедноста на своите граѓани. Иако војната секогаш треба да биде последно средство, Израел сега се соочува со ситуација во која е потребна решителна акција за да се заштити неговата иднина и да се отвори патот за постабилен, мирен Блиски Исток. Според израелското Министерство за надворешни работи и експерти за Блискиот Исток, Исламската Република Иран е движечката сила во војната што ја започна палестинското терористичко движење Хамас против Израел во Појасот Газа. Ова е важно затоа што ја истакнуваат улогата на Иран во поддршката и финансирањето на терористичките организации кои го напаѓаат Израел. Ако ја гледаме големата слика Иранската надворешна политика има за цел да ја уништи еврејската држава и да ги финансира палестинските терористички групи на границите на Израел. Според Наполеон Бонапарта, победата ретко доаѓа набрзина и преку ноќ, бара време и трпение и им припаѓа на најупорните. Противниците на Израел, во изминатите години постојано демонстрираат верување дека се на патот кон конечната победа, а преку низа помали победи кои го деморализираат нивниот непријател. Палестинските бунтовници спорот го претвораат во меѓународен инцидент, добиваат одредени привилегии па сметаат дека постигнале голема победа која за нив е охрабрувачка. Во војна и конфликт едната страна победува, а другата страна губи. Страната што губи е таа што се откажува од воените цели и го прифаќа поразот. Следејќи го конфликтот од неговото потекло, може да забележиме дека не се работи за заземање одредена територија, населба или нивна окупација, туку милитантно отфлање на волјата на еврејскиот народ да воспостави суверенитет во својата татковина од предците. Ако погледнеме низ историјата, неколку децении пред да настане Израелската држава, забележани се погроми против Евреите. Израелско-палестинскиот конфликт се заснова на војна на наративи, но со смртоносни последици. Наративите се начин преку кој луѓето го сфаќаат својот живот, средство за организирање искуства и механизам за разбирање и конституирање на општествениот свет. Наративите, накратко, исполнуваат голем број основни човечки потреби. За да заврши овој конфликт, или Израел или Палестинците мора да се откажат од своите наративи.



Знаеме што би се случило ако Израел се откаже, па затоа очигледно е дека еврејската држава прави се што е во нејзина моќ, за прифаќање на легитимитетот на Израел како национална татковина на еврејскиот народ. Со ова би се ставил крај на конфликтот, но од 1937 до 2008 година, ниту еден палестински лидер не прифатил ниту еден од предлозите за независна палестинска држава. Во 2014 година, водачот на палестинската управа Махмуд Абас изјави дека нема шанси да прифатат еврејска држава. Со други зборови, за палестинските лидери, без разлика на околностите, во мир или војна, статусот на Израел како национална татковина на еврејскиот народ никогаш нема да биде признаен. Ваквите ставови од страна на палестинските лидери се слават низ палестинските улици, но и низ европските метрополи од страна на подржувачите на исламистичката идеологија. Палестинците сметаат дека Израел нема сила и упорност да биде победник во овој конфликт. Очигледно е дека победата не се остварува преку ноќ, туку преку низа помали победи кои

ќе го истрошат противникот. Со секоја мала победа, многу Палестинци сметаат дека големата победа е се поблиску. Ако Израел сака да излезе како победник во овој конфликт, треба да почне да извојува сопствени мали победи, притоа да го прекине синџирот на снабдување на Хамас и другите терористички организации. Хамас постигна нешто што ниту една арапска армија не го направи од војната во 1948 година: зазеде неколку израелски локалитети и ги држеше со часови. Сепак, големината на овој првичен успех, во кој тие целосно го изненадија Израел откако ги понижија неговите разузнавачки служби, може да се покаже како меч со две острици. Тие имаат заложници, околу 50 цивили и војници кои се заробени и однесени во Газа, од кои дел се жени и деца. Но, веројатно е дека сега Израел ќе ја прекине својата децениска политика на задржување во корист на обидот за целосно уништување на воените капацитети на Хамас, и покрај можната ескалација кон поширок регионален конфликт. Агресијата на Хамас можеби ја уништи





и последната шанса за решението на проблемот со две држави. Бруталност на неодамнешните злосторства на Хамас ќе го привлече меѓународното внимание за корумпираната и угнетувачка природа на неговиот режим. Создавањето на слободни и демократски општества по Втората светска војна бараше сеопфатна социополитичка и образовна трансформација, а се додека Западниот Брег и Газа продолжат да бидат управувани од владеењето на Хамас и ПЛО, ниту едно палестинско граѓанско општество, а камоли одржлива држава, таму не може да се развие.

Општата причина на палестинско-израелскиот конфликт, се наоѓа во вековното отфрлање на еврејското право на државност. Потеклото на последната конфронтација може да се следи во Договорот од Осло од 1993-1995 година, кој владата на Рабин-Перес го сметаше за пат кон мирот, но палестинското раководство според зборовите на истакнатиот функционер на ПЛО Фајсал Хусеини, го сметаше за „тројански коњ“. Наместо да се искористи крајот на непријателствата како отсочна даска за реализација на процесот во Осло, кога во мај 1994 и јануари 1996 година контролата над палестинското население во Газа и Западниот брег беше префрлена на палестинската управа во која доминира ПЛО, тероризмот во овие територии се искачи на највисоко ниво од 1967 година.

До моментот на смртта на Јасер Арафат во ноември 2004 година, во конфронтација меѓу Израелците и Палестинците – беа изгубени 1028 израелски животи: девет пати повеќе од просечната бројка на терористички жртви во периодот пред потпишување на договорот од Осло. Сепак, додека Израел се справуваше со терористичката мрежа на Западниот Брег во одржлива четиригодишна антитерористичка кампања, Хамас успеа да ја задржи својата инфраструктура во Газа главно

недопрена и покрај елиминирање на голем број од неговите лидери. Хамас се врати на масовни ракетни напади врз израелските градови и села, особено по 2007 година, а Израел имаше четири обиди да ги запре овие немилосрдни напади: декември 2008-јануари 2009, ноември 2012 година, јули-август 2014 година и мај 2021 година.

Набргу по потпишувањето на првиот договор помеѓу ПЛО и Израел во септември 1993 година, најголемиот тест за неговата успешност требаше да биде значителен пад на нивото на насилство и тероризам во разумен временски период по формирањето на палестинската управа. Триесет години подоцна, илјадници нови смртни случаи, четири пати поголеми од бројот на загинати од терористичките напади на 11 септември 2001 година во релативна смисла, Израел се чини дека конечно ќе треба да се помири со неуспехот на договорот од Осло.

По завршување на последниот конфликт помеѓу Израел и Хамас во 2021 година, се анализираа стратегии за справување со Хамас, при што едни беа за одлучувачка воена победа, а други фаворизираа задржување и периодична употреба на сила. Воените капацитети на Израел, вклучувајќи го и системот „Железна купола“, се подобрили, овозможувајќи прецизни воздушни напади и минимизирање на цивилните жртви, меѓутоа тоа не помогна многу за да се спречи масовниот ракетен напад врз Израел на 07.10.2023 година. Затоа одвраќањето и победата во психолошката војна се клучни стратегии кои ќе бидат тестирани за време на овој конфликт. Меѓутоа, влијанието на Иран врз палестинските групи ги комплицира напорите за одвраќање. Хамас како идеологија мора да биде поразен, а предизвик ќе биде избегнување на цивилното страдање. Конфликтот помеѓу Израел и Хамас има далекусежни импликации за регионалната стабилност

и израелско-палестинскиот конфликт. Разбирањето на досегашните применети стратегии и нивните резултати е од клучно значење за проценка на ефективност на различните пристапи за справување со заканата.

Безбедносните предизвици со кои се соочува Израел имаат долга историја, особено во разбирањето на природата на конфликтот кој се менува, со оглед на потенцијалот што го имаат добро вооружените, хибридни противници како Хамас и Хезболах. Тие се фокусираат на важноста на традиционалните исламски вредности и повикуваат на елиминација на Израел и формирање на исламска држава во Палестина. Конфликтот со Израел го сметаат за егзистенцијална борба, а не за обичен спор околу границите. Во првобитната повелба од 1987 година, Хамас јасно укажува дека не се откажува од насилството и сè уште го смета џихадот за легитимно право на палестинскиот народ. Кога Хамас за прв пат се појави во 1987 година, Израелците го поздравиле како противтежа на Палестинската ослободителна организација на Јасер Арафат, која промовираше идеологија на агресивен палестински национализам. Меѓутоа, Израел наскоро сфати дека Хамас е многу способен противник чии сили биле подготвени да загинат за нивната кауза. Военото крило на Хамас, Изадин ал-Касам, почна да извршува самоубиствени напади, за кои веруваше дека ќе и дадат тактичка и стратешка предност во однос на израелските одбранбени сили. Како одговор, во изминатите години Израел изврши неколку големи офанзиви кои имаа за цел да ја оневозможи мрежата на тунели на Хамас и нејзината способност да регрутира нови борци, да се снабдува со оружје и материјални средства за да ги надополни своите ослабени редови. По секоја битка, Хамас беше ослабен и ранет, но не и победен, прикажувајќи се пред светот како жртва во борбата против безмилосна сила. Сепак, светот е сведок на издржливоста на еврејскиот народ, неговата неуморност во време кога војната е на прагот на Израел. Истрајноста и неопходноста за борба против агресорот не е борба за освојување, туку за опстанок и право да се живее без егзистенцијална закана на секој чекор. Во пресрет на застрашувачката инвазија на Хамас, од витално значење за Израел е да преземе дефинитивна решавачка акција против непријателот. Ова е важно затоа што Хамас претставува фундаментална закана за Израел и неговите граѓани. Сето ова ја нагласува потребата од директен и недвосмислен одговор кој ќе ја неутрализира заканата и ќе ја обезбеди сигурноста на граѓаните на Израел.

д-р Ненад Танески



Одговор на државите со феминистичка надворешна политика на палестинското прашање

Кога една држава избира да ја нарече својата надворешна политика „феминистичка“, истата треба и мора да се грижи и за феминистичките вредности. А, еден од главните столбови на феминистичкиот ангажман е посветеноста да се дебатира за моќта, како и за системското и структурното насилство, вклучително и за колонизацијата и милитаризацијата. **Канада** ја објави својата поддршка за „правото на самоодбрана“ на Израел и изјави дека „го поддржува и израелскиот и палестинскиот народ во нивното право да живеат во мир, безбедност, достоинствено и без страв“. Иако земјата бараше ослободување на сите заложници

Овој напис има цел да прикаже како одговорија државите кои имаат активна феминистичка надворешна политика и демонстрираат посветеност на палестинското прашање

и нивниот третман да се усогласи со стандардите на меѓународното право, таа не го доведе во прашање ниту го оспори колонијализмот на доселениците на Израел и таргетирањето на цивилите со брутално насилство. Едноставно, само

укажа на својата поддршка на решението за две држави и „вети помош“ за Палестина. **Франција** повика на мировни напори за да се осигура безбедноста на Израел и на Палестина, алудирајќи на решението за две држави. Ги забрани пропалестинските протести на кризен терен, но не ги задуши маршевите во Париз за поддршка на Израел. Ајфеловата кула, исто така беше осветлена со боите на израелското знаме, така што Франција, како и Канада, не ги осудија колонијалните основи на палестинското прашање, но сепак поттикнаа на создавање на хуманитарен коридор за испорака на помош и за евакуација на оние кои сакаат да ја напуштат Газа.

Слично како Канада, и **Холандија** посочи дека „целосно признава оти Израел има право да се брани“, и во знак на солидарност слична на онаа на Франција, го истакна израелското знаме на сите свои владини згради. Воедно, потврди дека и нејзината финансиска помош за Палестина ќе продолжи. Сепак, премиерот на земјата не ги осуди пропалестинските демонстрации што се одржаа ширум земјата и наместо тоа потврди дека тие „живеат во општество кое може да издржи дебата“ и дека Холандија е „слободно, демократско општество и може да демонстрира сè додека протестот се придржува до законот“. **Германија** истакна дека нејзиното „единствено место“ во моментот е „на страната на Израел“ и дека тагува и го споделува страдањето на Израел. Како и Канада, така и Германија нагласи дека „безбедноста мора да се врати во Израел, и затоа Израел мора да има капацитет да се брани“. Исто така, ги предупреди земјите во регионот да не покажуваат непријателство против Израел, велејќи дека „би било грешка да се нападне Израел и таа грешка нема да се прости“. Канцеларот Олаф Шолц, кој ја даде изјавата, посочи дека очекува „осуда од лидерот на палестинската управа Махмуд Абас“. Потоа следеше декларација дека целата „развојна соработка на Германија со Палестинците ќе биде преиспитана“ со цел да се види „како проектите можат да го поддржат мирот во регионот и да ја поддржат безбедноста на Израел“. Германија, исто така, остро ги критикуваше пропалестинските протести, забранувајќи ги со предупредување за правно гонење. **Луксембург** беше јавно повикан во Обединетите нации на 4 октомври 2023 година, дека е „најантиизраелската земја членка на ЕУ“. Сепак, потсетувајќи на својата позиција, Луксембург остро ги осуди „варварските терористички напади и злосторствата извршени во последните денови од милитантите на Хамас врз безброј невини цивили во Израел“. Луксембург, исто така, „недвосмислено го потврди правото на Израел да се брани“. Сепак, во официјалното соопштение повика и на деескалација и на прекин на непријателствата и го нарече „длабоко вознемирувачки“ повикот до 1,1 милион луѓе во Северна Газа да се евакуираат на југ во рок од 24 часа. Во соопштението, исто така, се истакнува дека „цивилното население во Газа не е Хамас и не може да биде одговорно и колективно казнето за ужасите извршени од Хамас“. Тој посочи дека „овие драматични настани ја нагласуваат итноста за изнаоѓање политичко решение за овој конфликт, кој со генерации е извор на мизерија и тага и за Израелците и за Палестинците. **Сеопфатен, праведен и траен мир, заснован на две држави** според решението на границите од пред 1967



година, со две демократски држави кои живеат рамо до рамо додека одржуваат статус кво на светите места во Ерусалим, е единствениот остварлив начин да се постигне оваа цел“.

Словенија ја изрази својата солидарност со Израел и ги осуди „актите на тероризам и нападите извршени од Хамас“. Изрази дека и „длабоко жали за несреќната загуба на невини цивилин животи во тековниот конфликт меѓу Израелците и Палестинците“. Во своето соопштение посочува дека „се залага за спречување на ескалација на конфликтот и за вложување напори кон стабилизирање на ситуацијата, што е од суштинско значење за започнување на мировен процес кој може повторно да ја разгори надежта за решение со две држави“. Исто така, вети дополнителен хуманитарен придонес од 150.000 евра за Агенцијата на Обединетите нации за помош и работа за палестинските бегалци на Блискиот Исток (кратенка во оригинал: UNRWA), со што се удвојува нејзината хуманитарна помош за тековната година. Официјалниот став на **Чиле** вклучува осуда и на бруталните напади на Хамас

и на недискриминирачкото насилство на израелската армија врз цивилите во Газа и повикот за решение за **две држави** каде што „сите луѓе ќе имаат достоинствен и безбеден живот“. Во соопштението на Министерството за надворешни работи се упати **повик** за „праведен, целосен и дефинитивен мир“ со простор за двете држави, израелската и палестинската држава „во заемно договорени и меѓународно признати безбедни граници“. Неколку точки што треба да се имаат на ум: **Чиле е дом на најголемата палестинска дијаспора надвор од Блискиот Исток, а неговото законодавно тело има голема палестинска група. Чиле, исто така, служи како набљудувач со Арапската лига, што е првата неарапска нација што ја има оваа позиција.**

Аргентина, дом на најголемата еврејска заедница од околу 200.000 во Латинска Америка, ја изрази својата солидарност со израелскиот народ, но и ги осуди операциите на Израел во Газа. Претседателот Фернандез нареди засилена безбедност на еврејските институции во Аргентина. Мексиканскиот





претседател Андрес Мануел Лопез Обрадор беше еден од последните лидери што проговори. Изразувајќи жалење за нападот на Хамас, **Мексико** потврди дека неговиот став ќе биде „неутрален“. **Шкотланѓанецот** Хамза Јусаф е првиот западен лидер кој повика на прекин на огнот и за воспоставување хуманитарни коридори за Газа, барајќи од британската влада да ја пренесе неговата порака. Шкотска е јасна со својата поддршка за Палестина и го обвини **Обединетото Кралство** дека не покажува „ронка сочувство за народот во Газа“ и го **нарече пристапот** на ОК за употреба на „јазик на свиркање на кучињата“. Факт што треба да се има на ум: првиот министер на Шкотска, Хамза Јусаф, има членови на семејството кои се заробени во Газа. Во интервју за Ал Џезира, тој посочува дека иако „целосно разбира“ зошто Израел сака „да се заштити од терор... колективното казнување на мажите, жените и децата едноставно не може да се оправда. Огромното мнозинство нема никаква врска со Хамас“. Шкотска, исто така, го повика Обединетото Кралство да прими палестински бегалци и предложи

Шкотска да биде првата што ќе волонтира. **Колумбија** одби да го осуди нападот на Хамас врз Израел и почна да ги споредува дејствата на Израел во Газа со оние на нацистичка Германија. Набргу потоа, побара и израелскиот амбасадор во Колумбија да се извини и да си замине. Колумбија истакна дека „демократските општества не можат да дозволат нацизмот повторно да се воспостави во меѓународната политика“ и потврди дека **дискурсот на омраза** ќе доведе до „холокауст“ и дека „тероризам е кога се убиваат невини деца, без разлика дали тоа е во Колумбија или во Палестина“. Израел го нарече одговорот на Колумбија „непријателски и антисемитски“, на што Колумбија посочи дека не поддржува геноцид и дека ако треба ќе ги прекине надворешните односи со Израел. Колумбискиот претседател најави дека земјата ќе отвори амбасада во Рамала, Палестина и ќе испрати хуманитарна помош во Газа. Претседателот Густаво Педро напиша на „Х“ (порано познат како Twitter): „Го изразив мојот став за постигнување меѓународна мировна конференција која го отвора патот за две

независни и слободни држави. Ја повторив мојата солидарност со израелските и палестинските деца, кои мора и имаат право да живеат во мир“, напиша тој на „Х“. **Шпанија** е гласна во својата поддршка за Палестина. Таа ги обвини Европската унија и САД дека се „соучесници во израелските воени злосторства“ и предложи Израел да се изведе пред Меѓународниот кривичен суд за „воени злосторства“. Таа повика на „промена на наративот“ за конфликтот на Блискиот Исток, а исто така ја осуди „волјата на Израел да го уништи палестинскиот народ“. Шпанија беше гласна во својата поддршка за Палестина и ја критикуваше израелската окупација. Шпанската министерка за еднаквост, Ирене Монтеро, и министерот за социјални права, Јоне Белара, беа особено артикулирани во презентирањето на сето ова. Објавата на Монтеро на социјалните мрежи ги нарече дејствата на Израел како кршење на меѓународното кривично право и воени злосторства. Всушност, Шпанија е единствената држава што го повика Израел со овие зборови. Израел ѝ возврати на Шпанија, тврдејќи дека ја избрал страната на Хамас и дека го поддржува теророт од „Исламска држава“, тврдење кое Шпанија го отфрли.

Либија историски не ги нормализираше врските со Израел и овој став продолжува. Либиерија историски го поддржувала формирањето на државата Израел на палестинска земја. **Феминистичката група за надворешна политика плус**, чиј член е Израел, не излезе со никакво соопштение. Пред околу еден месец, групата усвои политичка декларација во која, меѓу другото, се потврдува: „Ние соработуваме со системот на ОН, мултилатералните контексти, регионалните и билатералните контексти преку нашите престолнини и мисии во странство за да ги зајакнеме нашите колективни напори кон глобалната родова еднаквост, вклучително и со справување со основните причини за нееднаквите односи и структури на моќ“.

Како заклучок може да се каже дека државите со феминистичка надворешна политика, ниту ставајќи приоритет ниту усвоија феминистички светоглед за да се вклучат во палестинското прашање: Системските, структурните и колонијалните основи не се испитани, ниту позиционирањето на секоја држава во овозможувањето да биде центрирана. Палестинското прашање не произлезе од настаните во октомври 2023 година. Она што дефинитивно треба да се преиспита е од каде му се корените, или со други зборови, да се примени принципот од одоздола па нагоре.



м-р Билјана Поповска (повеќе на: <https://www.gendersecurityproject.com/post/how-have-states-with-feminist-foreign-policies-reacted-to-the-palestine-question>)

Оклопно-механизирани единици – челичниот штит на пешадијата

„Тенковиите беа измислени за да го расчистиш патот за пешадијата со оганот од нивното вооружување, сега пешадијата е она која ќе треба да го ослободи патот за тенковиите“
Винстон Черчил

Човекот низ историјата на неговото постоење, како во минатото така и денес, бил дел од физичките пресметки, борби, битки и војни со другите луѓе. На почетокот ја користел сопствената физичка сила, развивал вештини и техники со кои ќе им зададе смртоносни повреди на противникот за да го победи во борба. Почнува да користи примитивни орудија за борба (стап, камен, коска итн.), а понатаму, паралелно со неговиот интелектуален и цивилизациски развој, започнува да произведува сè понапредни орудија и оружја (од ладно до огнестрелно оружје). Човекот развива самосвест дека за една победа во борба не е доволно само на непријателот да му се нанесат телесни смртоносни повреди, туку треба и да се заштити од истите, па за таа цел започнува да изработува штитови и оклопи, кои отпрвин се правеле од дебели слоеви на кожа, дрво и дрвени плочки, плетена метална жица позната како панцир-кошула или брњија, па сè до

делумен или целосен оклоп, познат како целосен оклоп. Припитомувањето на коњите и нивното користење во борба доведува до подобрување на перформансите во војувањето во поглед на брзо движење, маневар и пробив. На почетокот се користела лесна коњаница за потоа да почнат да се користат и оклопи за коњите, што доведува до формирање на тешка (оклопна) коњаница. Се започнува и со примена на нови изуми, како на пример оклопни кочи, оклопни запрежни коли (**хуситска кола**), окопни опсадни кули (**хелеполис**). Леонардо да Винчи во 15 век конструирал оклопно возило на тркала коешто се движело со физичка сила на луѓето внатре во возилото, а како вооружување користело топови. Историјата на првите оклопни возила со мотор на внатрешно согорување започнува во 18 век, после конструкцијата на првите автомобили, кои за воени цели првин се користат за извидување на непријателски позиции, а потоа се

опремуваат со оклоп и митралези и се користат како борбени оклопни возила. За време на Првата светска војна во 1915 година, во Обединетото Кралство за прв пат се произведува првиот модел на тенк познат како „Малечкиот Вили“ (Little Willie), а подоцна се започнало со сериско производство на тенкот, модел „Марк I“, како револуционерно ново околопно борбено возило вооружено со два топа 57 мм, поставени на бокот на тенкот, кој е вооружен со уште 4 митралези, наменет за движење преку непријателски линии на одбрана (рововски линии) и пробивање на истите. Тенкот за прв пат е употребен против германската армија во Франција, во битката на реката Сома на 15 ноември 1916 година, додека првата тенковска битка се случила на 24 април 1918 година во месноста Вилерс-Бретоне во Франција помеѓу три тенкови на Обединетото Кралство, модел „Марк IV“ и три германски тенкови, модел „А7Б“ („Armor in battle“, страници 2,3,4). После Првата светска војна, во периодот

помеѓу двете светски војни и Втората светска војна, поголемите воени сили-производители на тенкови, учувајќи ги борбените перформанси и можностите кои ги нудат тенковите и останатите оклопни борбени возила на боиштето, покрај конструкциското усовршување на истите, започнуваат и со развивање на посебна тактика на тенковите и оклопните возила, според која истите би имале што поголема ефективна примена на боиштето, така што за прв пат настанува тактика на оклопни механизирани единици (скратено **тактика на ОМЕ**), како посебен род на копнената војска. Врз основа на тактиката на ОМЕ од овој период, настануваат три основни тактички постапки, кои ја претставуваат основата на тактиката на ОМЕ и во денешно време, и тоа: тактика на брз ненадеен напад (блицкриг), тактика на изолирање и уништување на непријателот од опкружување (тактика на „котел“) и тактика на длабока одбрана на отпорни точки - решителна одбрана (тактика на „еж“ одбрана).

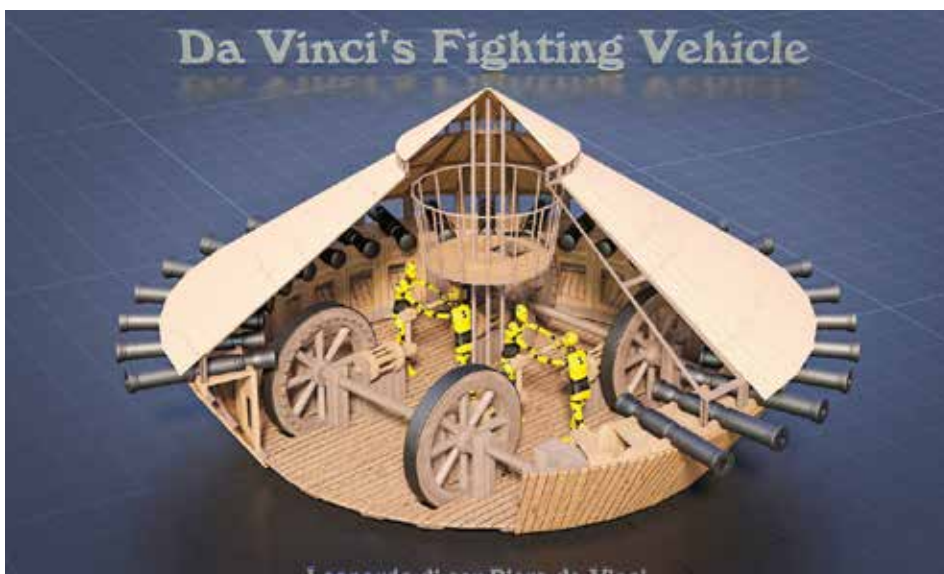
• **Тактика на брз ненадеен напад**, позната како „блицкриг“ (германски Blitzkrieg, во превод молскавична војна, молскавичен напад, војна со брзина на молња). Оваа тактика ја развива германскиот генерал Хајнц Гудеријан и ја опишува во неговата книга „Achtung – Panzer“. Тактиката на „блицкриг“ се состои од комбиниран, брз, ненадеен напад на здружени родови на армијата (авијација, артилерија, тенкови и моторизирана пешадија) во еден краток временски интервал, во претходно одредена клучна точка на пробивање во непријателската одбрана, што овозможува огромна концентрација на напаѓачки единици во улога на елементи за напад во еден мал простор како точка со најголем напор (Schwerpunkt). Откако ќе се пробие непријателската линија на одбрана и ќе се изврши вклинување во предниот крај на непријателската одбрана, првата напаѓачка група започнува со обезбедување и неутрализирање на непријателските војници и средства лево и десно од просторот на вклинување, додека втората напаѓачка група започнува со борба во длабочина на непријателска одбрана (борба во заднина на непријателот), како што истакнува генералот Гудеријан низ неговата мисла: Ако тенковите успеат (поминат), следува победа.

• **Тактика на изолирање и уништување на непријателот од опкружување** (тактика на „котел“) – претставува концентриран напад од опкружување (битка во „котел“ – Kesselschlacht). Започнува откако преку брзиот ненадеен напад ќе се пробие непријателската линија на одбрана, а

како напаѓачки групи се воведуваат и други единици од резерва во борба, кои имаат цел да ги опкружат и да ги изолираат непријателските единици од нивната главнина и да започнат со нивно систематско уништување. Историски пример за тактика на изолирање и уништување на непријателот од опкружување е битката кај Данкирк (26.5.1940 – 4.6.1940 год.), во која бројката на жртвите на отпорот изнесува околу 68.000 и околу 40.000 заробени, наспроти 10.252 загинали и 42.000 ранети германски војници.

• **Тактика на длабока одбрана во отпорни точки – решителна одбрана** (тактика на „еж“ одбрана) – настанува како одговор на германскиот „блицкриг“ од страна на англиската и француската армија, преку формирање на повеќелиниска длабока упорна одбрана, каде што во просторот по длабочина на одбраната се распоредени повеќе одбранбени групи кои имаат цел фронтално да го сопрат непријателот после пробивањето на предниот крај на линијата на одбрана

и преку странични (бочни) напади да го отсечат од остатокот на неговите сили и да започнат со тактика на уништување од опкружување. Историски пример на тактика на длабока упорна одбрана е битката кај Курск, помеѓу војската на Советскиот Сојуз и германската армија. Битката кај Курск ја претставува најголемата тенковска битка во Втората светска војна на Источниот фронт помеѓу тенковските сили на Советскиот Сојуз, кои се состојат од две оклопни армии со околу 3.600 тенкови и тенковските сили на Германија, кои се состојат од 14 оклопни и 2 моторизирани дивизии со околу 2.700 тенкови и оклопни возила. Денес оклопно-механизираните единици се посебен род на копнената војска, тие се опремени со оклопни борбени возила и претставуваат ударна маневарска сила на копнената војска на рамничарско земјиште кое дозволува маневар. Намената на ОМЕ е успешно водење на самостојни борбени дејства или во содејство со други родови во различни временски





и земјини услови при изведување на нападни и одбранбени дејства, противоклопна и противдиверзантска борба, затворање и попречување на правци, поддршка на пешадијата при напад и противнапад. Оклопните возила се делат според намената, начинот на употреба, видот на вооружувањето и опремата, при што основната поделба се состои од: тенкови (борбени и за специјална намена); оклопни транспортери – ОТ; оклопни возила за специјална намена; оклопно-извидувачки автомобили – ОИА; борбени возила на пешадијата – БВП; самоодни орудја за противоклопна борба; самоодни орудја за огнена поддршка; самоодни орудја за противвоздушна одбрана.

Тактиката на ОМЕ значително се разликува од тактиката на пешадијата како род на копнената војска кој се бори пешки и во соодество со борбените возила, оспособена за извршување на борбени дејства на секое земјиште, во секој дел од денот, во секое годишно време од годината и во сите метеоролошки услови на боиштето, во привремено заземена територија и во сопствена или непријателска позадина, каде преку одлучни удари во блиска борба го разбива и го уништува непријателот. Пешадијата организација и технички треба да е оспособена за водење на противпешадиски, противоклопни и противдиверзантски борби. Разликата во тактиката помеѓу овие два рода е условена од флексибилноста на приспособувањето на конфигурацијата на теренот на боиштето, брзината на движењето и огнената моќ. Употребата на ОМЕ за разлика од пешадијата, директно зависи од конфигурацијата на боиштето. Рамничарското земјиште дава поволни можности за ефективна употреба на ОМЕ, чиешто движење е условено од постоење на патишта или земјиште без природни или вештачки препреки (ридско-

планинско земјиште, простор пошумен со густа шума, постоење на разни канали, мочуришно земјиште или простор со водени пречки како реки и мали езера, најразлични инженерски препреки итн.), кои го ограничуваат, го забавуваат и го канализираат движењето на борбената техника која станува лесна рентабилна цел. ОМЕ се одликуваат со поголема брзина на движење, која во зависност од теренот и патот изнесува околу 20 до 40 км/ч, со што се зголемува маневарската способност и акциониот радиус на дејство кој достигнува од 500 до 1000 километри. Борбените формации на ОМЕ настапуваат во степени и агли, зафаќаат поголем простор по фронт и длабочина (пример, очекуван реон за тенковска чета зафаќа 2 до 4 км² и е оддалечен 30 до 40 км од предниот крај на непријателската одбрана). ОМЕ имаат помала маскирност од пешадијата поради габаритноста на возилата, звучниот и топлотниот одраз, како и поради трагите од погонските тркала и прашината што ја оставаат во текот на движењето. За разлика од пешадијата којашто може да остане во заклон повеќе време, сето ова доведува оклопните возила да дејствуваат од застој (краток застој од 6 до 8 секунди и долг застој од 40 до 50 секунди). Големата огнена моќ на ОМЕ доведува до многу поголемо растојание помеѓу возилата во борбените формации (растојание од 50 до 300 метри помеѓу возилата) до различни растојанија во фазните линии за напад и линиите на оган во одбрана за разлика од пешадијата (400 метри – линија на главен запречен оган, 800 метри – линија на самоиницијативно отворање на оган), додека подолгиот ефективен дострел, особено кај оклопните возила кои дејствуваат со непосреден оган, бара од теренот на боиштето постоење на отворен („бришан“) простор кој го надминува ефективниот дострел на пешадиското вооружување.

Тактиката на ОМЕ, токму поради горенаведените разлики, ја предвидува

употребата на ОМЕ во содејство со пешадијата или со другите родови на армијата. ОМЕ најчесто се употребува како засилување на одредена пешадиска единица, меѓутоа, независно од тоа што ОМЕ при засилување се потчинува на пешадиската единица којашто се засилува (пример, еден тенковски вод засилува една пешадиска чета), секогаш се применува начелото на употреба на „тактиката на посилен“, во овој случај пешадиската единица ја приспособува пешадиската тактика на тактиката на ОМЕ. Во историјата на војувањето, во многу мал број на битки ОМЕ учествувале самостојно. Пример на позначајни самостојни тенковски битки се: битката кај Курск, битката кај Прохоровка (12.7.1943 год.), кога Советскиот Сојуз настапува со 600 тенкови од Петтата гардиска тенковска армија и со 631 тенк на германската армија; битката за Ел Аламеин (23.10–11.11.1942 год.), кога биле вклучени 1030 сојузнички и 500 германски тенкови; операцијата „Good Wood“ (18-20.7.1944 год.) помеѓу 1000 сојузнички и 377 германски тенкови; битката кај Асал Утар и Чавинда (од 8 до 10.9.1965 год.) помеѓу 300 индиски тенкови и 280 пакистански тенкови. Од денешен аспект на современото војување, од посебно значење за една армија која во своите состави користи оклопни возила е разрабатување и постожано унапредување на тактиката на ОМЕ, како и обучување и произведување на војници и старешини од родот ОМЕ. Правилната експлоатација и ангажирање на оклопната техника би била можна само доколку при процесот на военото планирање и донесување воена одлука за употреба на ОМЕ, во штабот за време на самиот процес учествува специјалист од родот ОМЕ, како познавач на тактиката на ОМЕ, кој би придонел за правилно планирање и употреба на борбената техника од овој род.

Виктор Крстевски
Џосеј Петровски

Традиционален кондиционо-едукативен марш

На 15 октомври во организација на Општинската организациона единица на Организацијата на резервни офицери на Република Северна Македонија (ООЕ на ОРОРСМ) од Струмица, се реализираше регионален марш во должина од 7 километри во Струмичкиот регион, под падините на планината Беласица. Маршот се реализираше во согласност со Програмата за работа и обука во 2023 година на ООЕ на ОРОРСМ од Струмица, а по повод 11 Октомври, Денот на Народното востание и 23 Октомври, Денот на македонската револуционерна борба. На маршот учествуваа 55 членови на

ОРОРСМ, од ООЕ на ОРОРСМ Струмица, Винаца, Штип, Берово–Пехчево, Радовиш и претставници на Општинската организација на сојузот на борците од Струмица.

Зборно место, односно почетната точка беше пред противпожарната станица во Струмица, од каде учесниците на активностата со автобус заминаа за село Габрово. Во Габрово, претседателот на ООЕ на ОРОРСМ од Струмица, Кирил Партенов, ги поздрави присутните на активностата, меѓу кои и претседателот на ОРОРСМ д-р Гоце Георгиев и потпретседателот Љупчо Вуксанов и им посака добредојде, убаво дружење и ги



запозна одвивањето на секоја етапа од активностата поединечно.

Пред почетокот на маршот Ѓорѓи Бонев одржа предавање на тема „Струмица и Струмичко во НОБ“, а потоа се посетија Габровските и Колешинските Водопади.

Одбележување на годишнина

Негувањето на слободарските традиции и одбележувањето на значајните настани и личности од подалечното и поблиско минато, претставуваат приоритетна програмска содржина во годишните програми за едукација и обука на ООЕ на ОРОРСМ од Радовиш со кое раководи Атанас Ивановски. Во контекст на горе споменатото, на 17 октомври, Општинската организациона единица на Организацијата на резервни офицери на Република Северна Македонија (ООЕ на ОРОРСМ) од Радовиш, во соработка со ООЕ на ОРОРСМ од Струмица, Берово – Пехчево и Штип, како и општинските организации на Сојузот на борци од Радовиш, Штип, Валандово и Неготино, ја одбележаа

годишнината од стрелањето на граѓани од Радовиш во пределот на Дамјанско Поле на 15 октомври 1943 година од фашистичкиот окупатор. По тој повод, на спомен-плочата на патот Радовиш – Штип беше положено свежо цвеќе во чест на стреланите радовишани во тој немил настан, како и на сите загинати борци и револуционери од македонската историја. По повод горе споменатиот настан, реферат пред присутните прочита Јован Јовановски, претставник во Собранието на ОРОРСМ од ООЕ на ОРОРСМ од Радовиш. Исто така, беше положено свежо цвеќе и пред споменикот на паднатите борци од тој крај кој се наоѓа во манастирскиот комплекс во село Брест во Општина Штип.



Трет меѓусостанок на ЦИОМР

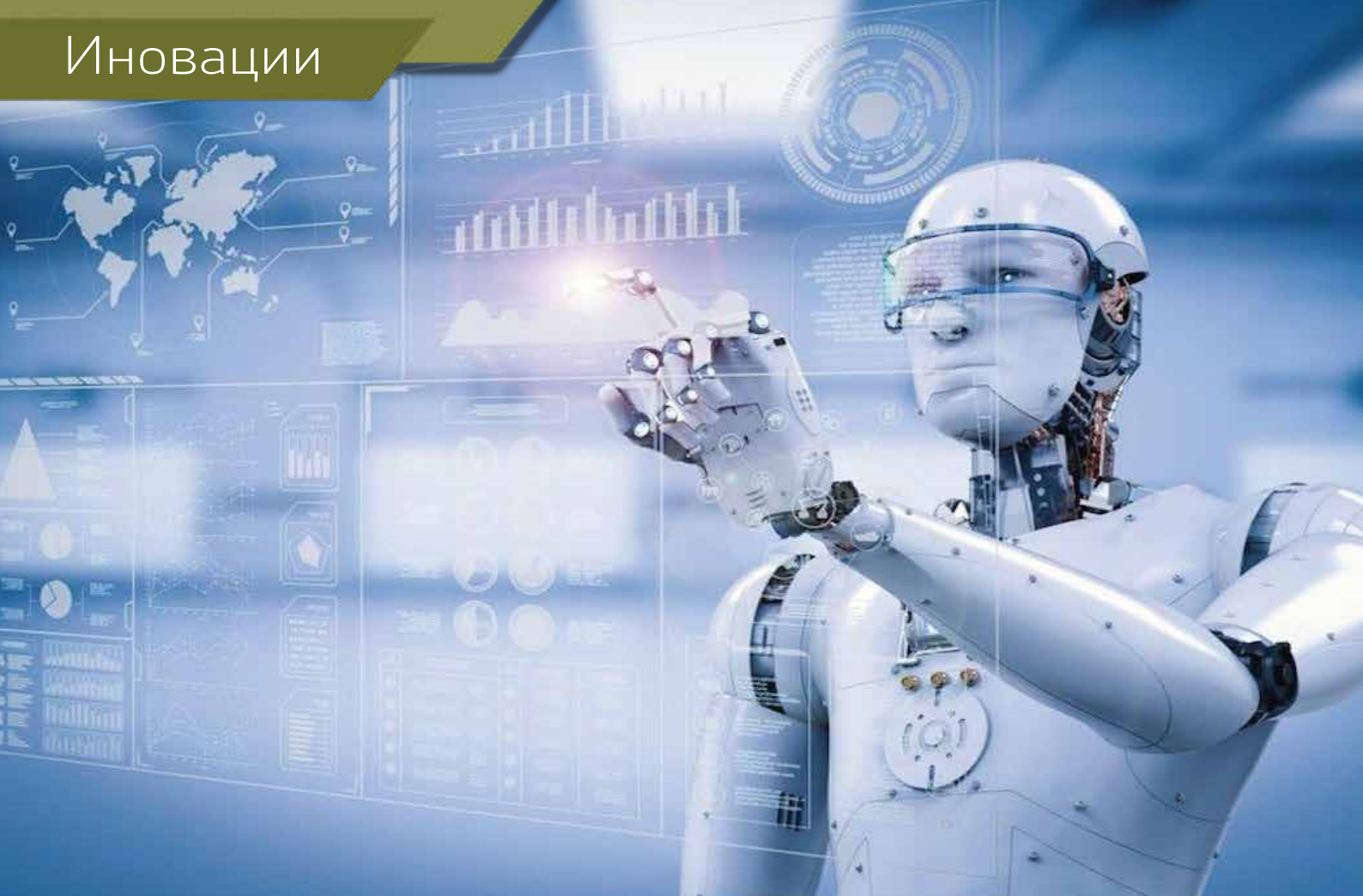
Од 2 до 5 ноември во Осло, Норвешка, се одржа 3. меѓусостанок на Меѓусојузничката конфедерација на медицински резервни офицери (ЦИОМР-CIOMR). Конфедерацијата ЦИОМР е основана во 1948 г. како политички независна, непрофитна, невладина и независна организација. Во ЦИОМР членуваат здруженијата на резервни офицери на повеќето земји членки на НАТО, вклучително и ОРОРСМ со својата Военоемедицинска секција. По повод 75-годишнината на ЦИОМР-CIOMR беше планирана и реализирана пригодна програма. На отворањет се обрати норвешкиот началник на санитет, бригадниот генерал Петер Ајверсон, а потоа се реализираа презентации за аеромедицинска евакуација и

посттравматско стресно нарушување (ПТСН) и демонстрација на полкот на НАФЈМС. Со НАФЈМС командува началникот на санитетот, кој ја има целосната одговорност за медицинската политика на норвешките вооружени сили и е виш медицински советник на началникот на одбраната. Потоа следуваше работа во групи по сесии на повеќе специфични теми од областа. На 4 ноември се одржа главниот состанок на Извршниот комитет во замокот Акершус. Состанокот го отворија норвешкиот командант за одбрана, генералот Еирик Кристоферсен, претседателот на Норвешката организација на резервистите, полковникот Јорн Буо и претседателот на ЦИОМР, потполковникот д-р Јохан Сторм Мунк. Потоа следуваше планираната организациска оперативна



работа на ИК. На состанокот на ИК виртуелно присуствуваше претставникот од ОРОРСМ, претседателот на нашата Военоемедицинска секција, д-р Илија Глигоров, потполковник во пензија, кој е единствен што доби акредитација за виртуелно присуство и којшто е еден од потпретседателите на Извршниот комитет на ЦИОМР.

Тони Мицевски



Најкорисни воени апликации на вештачката интелигенција во 2023 година

Вештачката интелигенција се дефинира како развој на компјутерски системи кои можат да извршуваат задачи кои обично бараат човечка интелигенција, како што се визуелна перцепција, препознавање на говор, донесување одлуки и превод помеѓу јазиците. Како што стануваат посоефицирани, системите на вештачката интелигенција ја докажуваат нивната корисност сè повеќе и секој ден во сите области на животот. Американската војска ја користи вештачката интелигенција долги години, дури и пред да биде вообичаена во цивилниот свет. Со текот на времето таа се разви толку многу за да може да врши посложени работни места, и речиси ја елиминира потребата за човечки влез во одредени ситуации. Од обработка на податоци до борба против симулацијата, таа може да се користи за извршување на многу различни работни места во војската.

Воените апликации на вештачката интелигенција станаа истакната и интересна тема во областа на вештачката интелигенција, која има значаен потенцијал за поддршка на војниците во нивните мисии. Само во изминатата година, употребата на вештачката интелигенција направи огромни скокови напред и во способноста и во достапноста

Вештачката интелигенција може да биде од корист за војската на бројни начини, вклучувајќи: системи за војување, донесување стратешки одлуки, обработка на податоци и истражување, борбена симулација, препознавање на целта, набљудување на заканите, беспилотно летало, сајбер-безбедност, транспорт, грижа за жртвите и евакуација. Воените системи како оружје, сензори, навигација, воздухопловна поддршка и набљудување можат да користат вештачка интелигенција, со цел да ги направат

операциите поефикасни и помалку да се потпираат на човечкиот влез. Оваа дополнителна ефикасност значи дека овие системи може да бараат помалку одржување. Одземањето на потребата за целосна човечка контрола на воените системи го намалува влијанието на човечката грешка и го ослободува опсегот на луѓето за други основни задачи.

Беспилотно летало

Овие летала се многу поефикасни од самостојното летало од неколку причини.

Кога беспилотното летало ќе добие витални информации, може да дејствува врз него или да ги соопшти на другите беспилотни летала во ројот. Овие ровови можат да се користат во симулации, како и при вистински операции за обука и да имаат способност да донесуваат одлуки во најразлични ситуации. Воздухопловните летала се програмирани да дејствуваат на истиот начин како што инсектите дејствуваат во природата. На пример, кога пчелата ќе најде нешто што би можело да биде од корист за остатокот од кошницата, ќе ги извести детално другите пчели. Дроновите можат да го направат истото. Тие се способни да го комуницираат растојанието, насоката и издигнувањето на целта, како и сите потенцијални опасности, исто како што прави пчелата.

Донесување стратешки одлуки

Алгоритмите на вештачката интелигенција се способни да собираат и обработуваат податоци од бројни различни извори и се од помош во донесувањето одлуки. Во многу околности системите на вештачката интелигенција можат брзо и ефикасно да ја анализираат ситуацијата и да ја донесат најдобрата одлука во критична ситуација. Таа е во можност да ги неутрализира предрасудите кои можат да дојдат со човечкиот влез. Вештачката интелигенција и луѓето можат да работат заедно за да го олеснат овој процес. Комбинацијата на етичкото разбирање на луѓето и брзите аналитички способности на ВИ можат да го забрзаат процесот на донесување одлуки.

Обработка на податоци и истражување

Во многу случаи обработката на голем обем на податоци може да одземе многу време. ВИ може да биде од корист за брзо филтрирање податоци и избор на највредните информации. Исто така, може да помогне во групирањето на информациите од различни податоци. Ова може да му овозможи на воениот персонал

да ги идентификува моделите поефикасно, да донесе поточни заклучоци и да создаде планови за дејствување врз основа на поцелосна слика за ситуацијата. Вештачката интелигенција, исто така, може да се користи со цел да се филтрираат големи количини на содржини од традиционалните и социјалните медиуми, со цел да се помогне во идентификување на нови информации. Ова им овозможува на аналитичарите да заштедат време кога се задолжени за големи количини на содржина.

Препознавање на целта

Вештачката интелигенција може да помогне во попрецизното препознавање на целта во воените средини. Вештачката интелигенција може да ја подобри способноста за системи како да ја идентификуваат позицијата на нивните цели. Исто така, може да им овозможи на одбранбените сили да добијат детално разбирање на операционата област со испитување на извештаите, документите, вестите и другите форми на информации, анализирајќи ги овие извори многу побрзо отколку што луѓето би можеле да го направат тоа. Системите на вештачката интелигенција имаат способност да предвидуваат непријателско однесување, да предвидуваат ранливост, временски и еколошки услови, да ги проценуваат стратегиите на мисијата и да сугерираат планови за ублажување. Ова може да заштеди време и човечки ресурси, ставајќи ги војниците чекор пред нивните цели.

Сајбер-безбедност

Дури и најсигурните воени системи можат да бидат ранливи на сајбер-напади, каде што ВИ може да биде од голема помош. Нападите можат да ги загрозат класифицираните информации, како и целосно да оштетат систем кој може да го загрози воениот персонал и да ја загрози мисијата. Вештачката интелигенција има можност да ги заштитува програмите, податоците, мрежите и компјутерите од

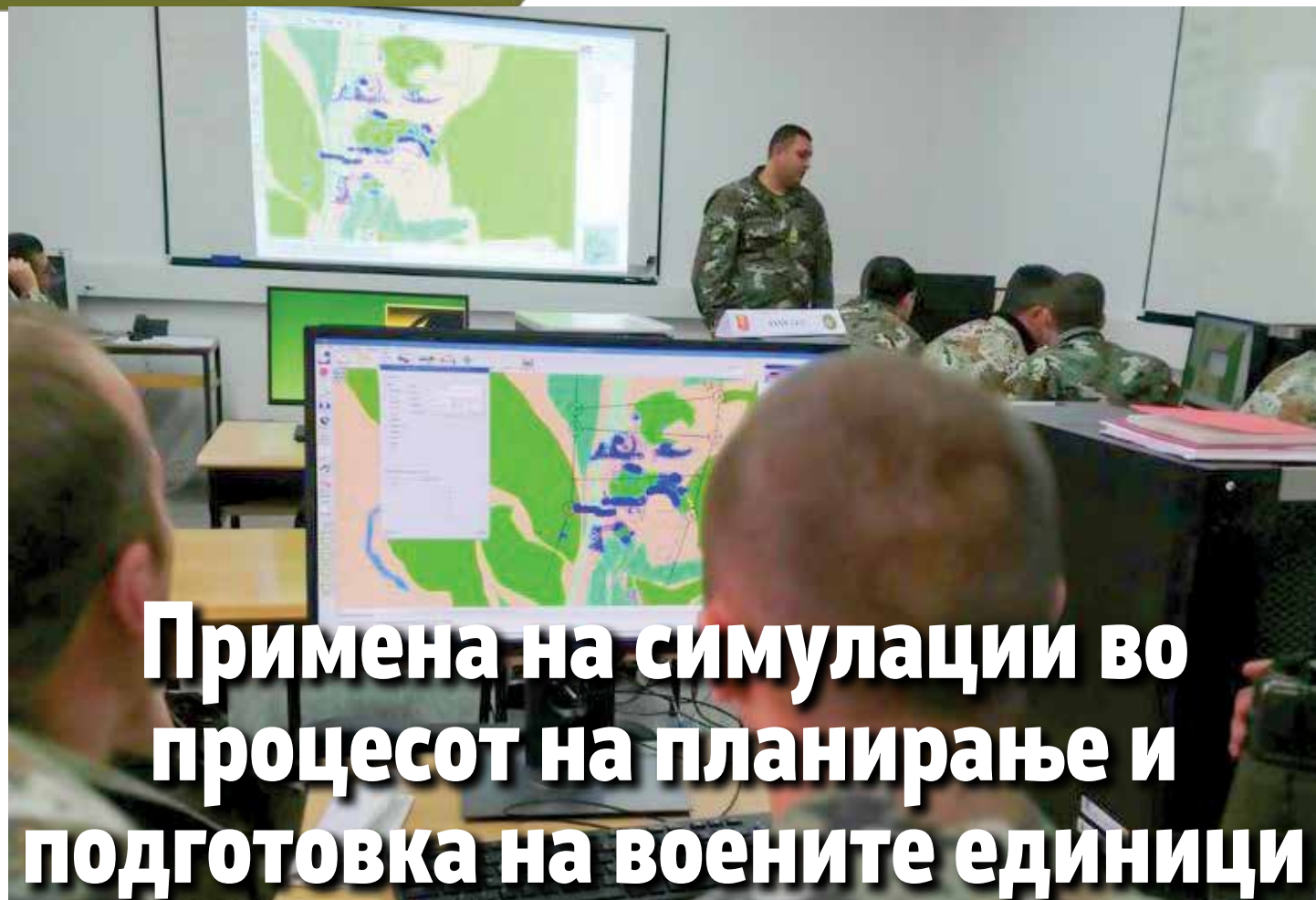
лица кои не се овластени за пристап до нив. Исто така, има вештини за проучување на моделите на сајбер-напади и формирање на заштитни стратегии со цел да се бори против нив.

Грижа за жртвите и евакуација

Бидејќи војниците и медицинските лица мора да донесуваат одлуки во ситуации на висок стрес, ВИ е во можност да помогне кога на припадникот на службата му треба помош. Овој тип на вештачка интелигенција користи алгоритам и голема медицинска база на податоци кои можат да пристапат до податоци кои содржат случаи на медицинска траума, кои вклучуваат дијагнози, витални знаци, дадени лекови, третмани и резултати. Тогаш ги зема овие податоци, во комбинација со рачно внесени информации, со цел да се обезбедат индикации, предупредувања и предлози за третман. Ова е уште една ситуација во која на вештачката интелигенција ѝ треба човечко насочување за да работи ефикасно. Таа не е квалификувана да донесува медицински одлуки, но може да обезбеди брза анализа за да им даде на луѓето повеќе информации на кои ќе ги базираат своите одлуки. Воениите апликации на вештачката интелигенција станаа суштински дел од функционирањето на војската. Свеста за потенцијалот на интелигенцијата е од суштинско значење за модерните воени операции. Подеднакво важно е и свеста за потенцијалните безбедносни ризици и етичките прашања кои можат да се појавуваат кога вештачката интелигенција се користи во воен контекст. Неодамнешното автономно ажурирање на политиката за оружје од Пентагон, јасно укажува на тоа како Министерството за одбрана ги презема овие грижи за да се осигура дека американските воени цели имаат корист од вештачката интелигенција.

м-р Зорица Стојкова





Примена на симулации во процесот на планирање и подготовка на воените единици

Од аспект на одбранбените потреби, посебно се актуелни воените апликации со кои брзо и ефикасно се задоволуваат голем број потреби на одбраната, како на пример: изработка на основни карти (топографски, географски итн.), испитување на податоци, воени симулации и игри, навигација (независно дали станува збор за земјишна, воздушна или океанска), најразлични пресметки на можностите за маневар и дејство од различни системи на вооружување и визуелизација на теренот за потребите на извидувањето и процените во процесот на донесување одлуки. Исто така, податоците се неопходни за решавање на проблемите на транспортот, разместувањето и другите проблеми на маневар со единиците, анализа на критичните врски и балистиката на вооружувањето при пресметка на можностите и веројатноста за погодување и уништување на целите, моделирање на траекториите на авионите и ракетите, како и решавање на комплексните проблеми на логистичкото обезбедување. Информациониот систем во одбраната, всушност може да се употреби за намалување на ресурсите и зголемување на максималниот ефект од „smart defence“. Со користење на ваквите симулациони платформи би се постигнала целта да се унапреди ефикасноста во управувањето и справувањето со дадени

Информациските системи во одбраната и понатаму се најефикасен начин за постигнување на проектираните цели во сите домени на современото одбранбено организирање. Овие системи се мошне погодни за интегрирање на голем број информации од цивилниот сектор со воените информации на различни (селективни) рамништа, со што на најдобар начин се уриваат вештачките бариери меѓу воените и цивилните работи

воени ситуации, каде секој би можел да вежба и да се усовршува во својата проблематика, односно специјалност, а со тоа ќе се подобри и квалитетот на работата на институциите во воениот сектор. Заради интересот од соочување со елементарни непогоди и нивните последици, секоја воена структура треба да биде специјализирана и да ги подобри своите капацитети при соочување со предизвиците на елементарните непогоди. Ова овозможува не само помош и придонес за земјата, туку и за армијата, проследено со понизок трошок, намалување на силите и опремата која се обезбедува за да се користи во овие видови на симулациони операции. Со еден збор, комплетното моделирање и симулација на борбени дејства како сложен комплекс на настани не може да се изведе без постоење на географско

информациските системи за просторот низ кој се изведуваат. Воените операции најчесто се состојат од изведување физички активности на одредени географски (просторни) области. Поради тоа, симулацијата на ваквите активности подразбира и репрезентација на просторот на кој истите се изведуваат. Притоа, треба да се има предвид дека под простор се подразбираат различни атрибути како што се земјиштето и неговите карактеристики, инфраструктурата, климатските, метеоролошките фактори и слично. Од овие причини воените лидери го проучувале просторот и неговото влијание врз борбените дејства уште од антички времиња. Во денешно време истражувачите се обидуваат да ги согледаат сите аспекти на кој просторот може да влијае врз текот и резултатите од борбените дејства и да изнајдат начин да ги моделираат и симулираат



овие влијанија во рамките на воените симулациски модели. Истовремено, нашиот центар за симулации може да понуди обука и симулациски вежби на високо ниво, како и во современите армии, каде единиците и штабовите ќе ги извежбуваат штабните процедури за донесување одлуки и како тие ќе влијаат на крајниот резултат на борбените и неборбени дејства на единиците во реално време, на реален терен, во однапред дефинирана оперативна рамка. Мисијата на Центарот за симулации е поддршка на командите и единиците на армијата преку планирање, организација, координација и менаџирање на спроведувањето на командно-штабни вежби (компјутерски асистирани вежби) до ниво на бригада. Целосното опремување на Центарот за симулации е донација од САД, која покрај техничката поддршка со информатички средства се однесуваше и во поддршка на обука за користење на симулационата платформа JCATS со персоналот од Центарот за симулации. Од самиот почеток на функционирање на Центарот, а со цел обука на персоналот, беа ангажирани цивилни лица (инструктори) од страна на фирмата-производител на симулационата алатката, кои во изминатите години успеаја да обучат персонал за инсталирање на симулационата алатка, персонал за обука со оператори, како и персонал кој е оспособен за изработка на база на податоци и креирање на терен во JCATS. Во изминатите 6 години во Центарот за симулации се реализирани 32 компјутерски асистирани вежби со единиците од Армијата, како и две меѓународни вежби „REGEX 2019“ и „SEVEN STARS 22“. За колку квалитетна и корисна симулација станува збор, говори и фактот дека JCATS-симулационата платформа се користи во 32 земји во светот, од кои најголем дел земји членки на НАТО, и со поврзување на Центарот за симулации со останатите земји во регионот и пошироко, постои можност за истовремено реализирање

на симулационна вежба од повеќе локации во различни земји, што е и следен предизвик и план во надградбата и развојот на Центарот за симулации. Што се однесува до техничките спецификации на информатичката опрема, може да истакнеме дека Центарот располага со најсовремени информатички средства со соодветни технички карактеристики, што е основен предуслов за инсталирање и работа на JCATS. Оперативниот систем RED HAT ENTERPRISE LINUX V6.8 е основа на која се инсталира симулационата платформа JCATS 13.0. Персоналните сметачи се поврзани со оптички и утп-кабли во посебна информатичка мрежа со свезда-топологија, во чишто мрежни сегменти има соодветни „свичови“. Мозокот на сите операции во JCATS-симулацијата е главната сервер-машина, на која се креира базата на податоци за реализација на симулационата вежба, како и изработка на сите останати системи и елементи неопходни за функционирање на JCATS симулацијата, при што за цело време имаме непрекината комуникација на серверот со клиент

работните станици. Со серверот управува систем-администраторот на JCATS -имулацијата, додека со клиент работната станица управува оператор кој е задолжен да ги управува и контролира ентитетите (ентитет-војник, возило, тенк, вооружување, хеликоптер....), кои се дел од симулацијата.

Што претставува JCATS?

JCATS е кратенка од **Joint Conflict And Tactical Simulation** и претставува конструктивна симулациска платформа која функционира во целиот спектар на операции, користена од страна на воените, безбедносните и цивилните организации како алатка за обука, планирање, извршување и анализа на операции.

Конструктивна симулациска платформа

претставуваат модели и симулации кои вклучуваат симулирани луѓе што работат со симулирани системи. Реални луѓе прават инпут, односно внесување на влезните податоци на вакви симулации, **но не се вклучени** во одредување на резултатите. JCATS овозможува креирање и реализација на интегрирани копнени, воздухопловни и поморски симулациони операции во кои можат да се вклучат 40000 ентитети и каде што можат да се вклучат повеќе завојувани страни. Исто така, може да напоменеме дека JCATS овозможува детално моделирање на тактиките на мали групи во руралните и урбаните терени со вклучување на дневни или нокни операции со вештачко осветлување, при што може да се изведе динамичко групирање и регрупирање на единиците за време на симулацијата и дозволува корисникот да проигрува различни нивоа на ешалони, од најниско ниво па се до здружено оперативно ниво. Во JCATS-симулацијата може да се моделираат различни видови на операции, и тоа: безбедносни, коалициски, здружени, потоа операции во урбана средина, логистички операции, како и моделирање на различни временски и теренски услови за изведување на операциите, а постои можност и да се врши испитување на





ефектите од директен и индиректен оган, ефектите од различни видови на експлозивни, како и ефекти на ПВО и други системи чии што ТТ карактеристики можат да се внесат во системот и врз основа на тоа да се видат ефектите од нив во симулирана средина. Покрај наведените можности на JCATS симулацијата, една од најкорисните е тоа што овозможува лидерите да извежбуваат безброј пати замислен тактички маневар, а штабовите можат безброј пати да извежбуваат процес на донесување на одлука, и сето тоа со минимум потрошени финансиски средства, односно потрошена електрична енергија за работа на опремата. За разлика од JCATS симулационите вежби, кога истиот тип на штабовите би се реализирал во теренски услови и со употреба на жива сила и технички средства (возила, муниција, гориво...) трошокот ќе биде многукратно поголем. Исто така симулацијата овозможува визуелизација на теренот, односно пред да се испрати единицата во мисија каде што е непознат теренот, односно условите, JCATS преку алатката за креирање на терени детално и прецизно ќе ни даде приказ и карактеристика на подрачјето каде се испраќа единицата, а со тоа и подготовката за дадената мисија ќе биде повквалитетна. Во рамките на обуката на единиците од пониските ешелони JCATS може да креира и да симулира борба во урбана средина, чистење, запоседнување, засилување, заштита на силите против терористички закани, позиционирање на вооружените системи, како и креирање на детални прикази на населени места во кои треба да се изведуваат операциите. JCATS симулацијата содржи повеќе алатки за анализа на вежбата и тоа:

- **AWS analysis work station** (работна станица за анализа) Користи податоци за настани, како што се аквизиции на сензори, директен оган, ангажмани и команди за движење генерирани од двете страни на симулационата вежба и теренски активности. Користејќи ги овие

алатки аналитичарот може да ги испита податоци за настаните во детали

- JCATS replay – репродукција

Репродукцијата на JCATS се користи за прегледување на веќе одиграното сценарио. Сите акции од симулацијата може да се гледа од почеток до крај, но не може да се направи интеракција

- KVS-Killer Victim Scorecard

табела со приказ на загубите е алатка која се прикажува на мрежата за време на реализација на JCATS сценариото и ги снима податоците за жртвите во форма на графикони и табели со резултати, со што се овозможува податоци за загубите во реално време.

Сите алатки за анализа на вежбата се ефикасни и правовремени при што резултатите се добиваат во реално време во текот на реализација на вежбата, односно по завршетокот на вежбата што овозможува командите и штабовите да извршат анализа на постапките и тактиките за време на вежбата односно кратко време по завршетокот на истата и со тоа да утврдат дали процедурите во процесот на донесување на одлуката биле правовремени и исправни.

Процедури за реализација на симулациона вежба

Во нашата армија постојат стандардни оперативни процедури кои се спроведуваат со сите единици кои реализираат вежби во Центарот за симулации. Процедурите опфаќаат неколку фази и тоа:

- Иницијална фаза која се реализира најмалку 60 дена пред почетокот на вежбата, при што во координација со единицата која реализира вежба, во Центарот за симулации на сервер машината започнува креирање на базата на податоци за дадената единица и внесување на потребните податоци за единицата (формација, МТС, терен, вооружување, ТТ карактеристики на системите, симболите.....).

- Во следната фаза која се реализира на 40 дена пред почетокот на вежбата,

се креира и дефинира сценариото и борбените постапки кои единицата сака да ги извежбува во JCATS симулацијата, како и тестирање на креираната база на податоци во претходната фаза.

Откако ќе се извршат сите потребни тестирања на креираната база, следува фазата на обука со персоналот за оператори кои се одговорни за управување со креираните системи во JCATS, и во оваа фаза доколку постојат одредени побарувања од единицата се врши дополнување на базата на податоци, после што базата се заклучува и не се дозволени измени.

- Финалната фаза е реализација на вежбата која во просек трае од 3-7 дена, при што штабот на единицата го формира тактичкиот оперативен центар, а другиот дел од единицата (командантите на баталјоните со командирите на четите и водовите) се поставуваат на клиент работните станици од каде што ги реализираат задачите добиени од претпоставената команда. За цело време на траење на вежбата командирите и командантите имаат постојана комуникација со претпоставената команда и сеое лице добива и реализира задачи согласно сценариото за вежбата.

- На крај се анализира вежбата во која се користат алатките за анализа од JCATS кои ги наведовме претходно, со што е заокружен целокупниот процес на подготовка и реализација на симулациона вежба.

Вежбите може да се користат за подигање на свеста, за тестирање на капацитетите или за да се идентификуваат пропусти во системот кои треба да се решат. Овие вежби се сметаат за добра практика којашто се спроведува многу години за да се подготви соодветен одговор на некоја пандемија. Вежби за повеќе катастрофални сценарија регуларно се планираат, било да се работи за терористички настан, природна катастрофа или слично.

Во конкретниов случај се работи за монтажа на фиктивен сценарио за пандемија. Не станува збор за некаков план за идна пандемија, особено зашто вакви вежби се спроведуваат од страна на научната заедница и владините агенции со години, и тоа не само за здравствени, туку и за други кризни ситуации.

Основната придобивка на Центарот е можноста за обука на командите и штабовите, да се подигне на повисоко ниво со дополнителна можност на Центарот за симулации да се поврзе во мрежата на сите центри во регионот. Овие симулациски вежби се реализираат на високо ниво како и во современите армии каде единиците и штабовите ќе ги извежбуваат штабните процедури за донесување одлуки.

Цветанка Велковска



Активности за популаризација на воената професија

Реализацијата на активностите за популаризација на воената професија се планираат, се организираат и се спроведуваат врз основа на донесен план за реализација на активностите.

Популаризацијата се организира и се спроведува во заедничка соработка со другите организациони единици на Министерство за одбрана, Генералштабот на Армијата на Република Северна Македонија, Воената академија, одделенија за одбрана за региони/општина/град во Република Северна Македонија, единиците на локалната самоуправа и Министерството за образование и наука – средните училишта во Република Северна Македонија. Целта на активностите за популаризација на воената професија се информирање и запознавање на младинците-учениците во средните училишта во Република Северна Македонија со војничката професија, како и зголемување на нивниот интерес за пријавување за професионални војници и пријавување за кандидати во Воената академија, односно пријавување на јавните огласи и конкурси за прием на професионални војници и питомци-офицери во Армијата. За подготовка и реализација на активностите за популаризација на воената професија, со решение на министерката за одбрана беше определена работна група со членови и нивни заменици, а за координатор на активностите е определен Дејан Белевски, раководител на Секторот за цивилно-воена соработка со регионалните центри за одбрана.

Од страна на Министерството за одбрана беше поднесено барање до Министерството за образование и наука, за одобрување на планираната активност, популаризација на воената професија, да се реализира во средните училишта во Република Северна Македонија. Од страна на Министерството за образование и наука, сите средни училишта во Република Северна Македонија добија известување

Во согласност со програмата за работа на Министерството за одбрана на Република Северна Македонија, секоја година се планираат и се реализираат активности, односно работни задачи за популаризација на воената професија, односно за привлекување на квалитетен персонал за пополнување на Армијата. Носител на активностите е Секторот за цивилно-воена соработка со регионални центри за одбрана – Одделение за регрутни работи при Министерството за одбрана

со кое се одобри барањето за реализација на наведената активност во периодот од декември 2023 година до февруари 2024 година.

Од страна на Генералштаб на Армијата се формирани 25 работни тимови, секој тим со тројца членови за презентација и популаризација на воената професија, составени од сите гарнизони низ целата територија на Република Северна Македонија. Генералштабот на Армијата, во соработка со Воената академија, има определено соодветен персонал за учество во тимовите за популаризација кои подготвија презентација за привлекување персонал. Од страна на Секторот за комуникации, аналитика и оперативна поддршка се организира и ќе се спроведе еднодневна обука за сите членови на работните тимови кои се формирани за вршење популаризација на воената професија. Изработени се и подготвени се плакати, флаери и други материјали за презентација на воената професија за запознавање и информирање на учениците со тематика од животот и работата на професионалните војници и питомците на Воената академија. Промотивниот материјал за презентација на воената професија е дистрибуиран преку одделенијата за одбрана за регионите на општините/градовите во Република Северна Македонија до заинтересираните ученици во средните училишта во согласност со Динамичниот план за

реализација на планираните активности. Секторот за цивилно-воена соработка, со регионалните центри за одбрана, им даде задача на определените претставници од одделенијата за одбрана за региони со градови/општини во Република Северна Македонија да стапат во контакт и соработка со сите средни училишта и врз основа на динамиката беше остварена соработка и се определија вкупно 100 средни училишта во Република Северна Македонија, при што е договорено местото и времето за реализација на средбата за популаризација на воената професија. Работните тимови-презентери за популаризацијата на воената професија од Армијата и определените лица за учество во тимовите од Воената академија имаа меѓусебна соработка со определените претставници од одделенијата за одбрана за региони со градови/општини во Република Северна Македонија, кои преку презентации на видеобимови и одговори на поставените прашања ќе ги реализираат активностите за популаризација на воената професија според Динамичниот план. Активностите за популаризација на воената професија во континуитет, во согласност со Динамичниот план, се испланирани и ќе се реализираат навремено и квалитетно, и според потребите и во иднина ќе се планираат и ќе се реализираат вакви активности за популаризација на воената професија.

Дејан Белевски

Пријави се! Биди професионален војник во Армијата на Република Северна Македонија!



Дали сте млади, мотивирани, посветени? Дали ја сакате својата татковина и сакате да бидете гарант за нејзиниот мир, за стабилноста, за безбедноста на вашите најблиски, на вашите соседи, на пријателите? Дали сакате да работите во средина која конечно го доби своето заслужено место во македонското општество, да бидете почитувани и да имате можности за развој и напредок како во ниту една друга професија?

Ако одговорот на овие прашања е ДА, тогаш воената професија е професија за вас!

Како да станете професионален војник во Армијата?

За да се пријавите на Јавните огласи за прием на професионални војници во служба на Армијата на Република Северна Македонија, потребно е да ги исполнувате следните општи и посебни услови:

1. ОПШТИ УСЛОВИ:

- да сте државјанин на Република Северна Македонија;
- да сте полнолетен/на;
- да имате посебна здравствена и физичка способност.

2. ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- да имате завршено средно образование;
- да не сте постар/а од 25 години на денот на завршување на Јавниот оглас за прием на професионални војници.

#НиеСмеНАТО



Што по пријавувањето на Јавниот оглас?

По пријавувањето на Јавниот оглас, сите пријавени подлежат на здравствени прегледи и на психолошки тестирања, потоа на проверки на физичката способност за воена служба и на проверка на впишаните податоци во прашалникот за вистинитост.

Наведените проверки се спроведуваат од страна на комисији кои се формирани од страна на министерот/ката за одбрана.

Со примените кандидати, по спроведувањето на тестирањата, Министерството за одбрана склучува договор за работа во траење од три месеци, период во кој се реализира основна воена обука. За овој тримесечен период, примените кандидати ги остваруваат **сите права и обврски** од работниот однос во согласност со Законот за служба во Армијата на Република Северна Македонија, односно кандидатите примаат и целосна плата.

По успешното завршување на оваа воена обука, со лицето коешто е примено на Огласот се склучува договор за работа во времетраење од четири години.

ШТО ДОБИВААТ ПРИПАДНИЦИТЕ НА АРМИЈАТА:

- вработување и напредување во службата;
- бенефициран стаж;
- станбено обезбедување во форма на додаток на плата;
- психофизичко одржување на телото и на личноста;
- здравствена заштита;
- осигурување;
- континуирана обука и усовршување во земјата и во странство;
- можност за напредување во кариерата;
- изучување на странски јазици;
- стекнување на непроценливи искуства, посетување на странски земји и стекнување пријателства преку учество на меѓународни воени вежби и во меѓународни мировни мисии;
- се обезбедува постојано вработување во државните институции по завршување на законски предвидената горна граница за служба во Армијата.

КОГА И КАДЕ МОЖЕТЕ ДА СЕ ПРИЈАВИТЕ И ДА СЕ ИНФОРМИРАТЕ:

Јавните огласи за прием на професионални војници во служба во Армијата се објавуваат на веб-страницата на Министерството за одбрана, во два дневни весници и на социјалните мрежи на Министерството. Вашите апликации со потребните документи кои се бараат во Јавниот оглас во прилог, можат да се достават и електронски на следната e-mail адреса:

javenoglaspfv@mod.gov.mk

За сите информации следете нè на:

www.mod.gov.mk

@DefenceMKD

@Defence_MKD

Министерство за одбрана



„B-21 Raider“, нов стелт-бомбардер на САД

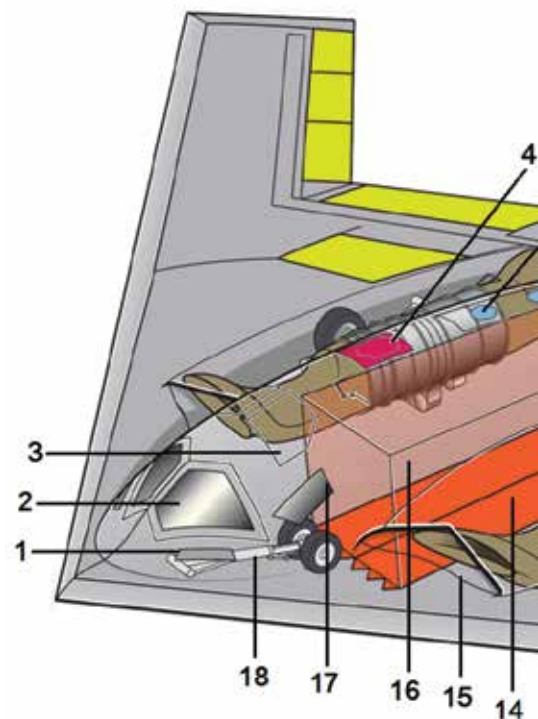
„B-21 „Raider“ е стелт-бомбардер кој, според изјавите на овластените лица, припаѓа во групата на 6. генерација борбени воздухоплови и во иднина треба да биде „рбетот“ на стратегиската авијација на Военото воздухопловство на САД. Во основа леталото е стратегиски стелт-бомбардер со голем дострел, кој по примерот на бомбардерот „B-2“ поседува облик на летачко крило без вертикални површини, но е со помали димензии од „B-2“. Освен за борбени дејства, леталото ќе може да се користи и за разузнавачки мисии, електронско извидување, за прием и трансфер на кодирани комуникации во реално време (мрежна поврзаност) и за други мисии. Конструкцијата на леталото, околу или над 80 проценти, е изработена од најсовремени композитни материјали, а другиот дел од метални легури. Се претпоставува дека конструкцијата на леталото е премачкана (обоена) со најсовремената RAM-боја (Radiation-Absorbent Material), наменета за апсорбирање на радарските зраци, но не е толку скапа за одржување како кај бомбардерот „B-2“.

Многу податоци за леталото „B-21 Raider“ се водат како строга тајна, но како и сите современи воени борбени летала, така и ова ќе биде опремено со најсовремени системи за комуникација, навигација и идентификација, системи за електронско војување, активни системи за заштита со мамки, пасивни електрооптички системи за откривање на сите видови закани (од ракети и авиони), AESA радар, електрооптички дневно-ноќни нишански системи, современи дигитални магистрали за пренос на податоци, современ „стаклен кокпит“, а според неофицијални извори се спомнуваат и пилотски шлемови со вградени нишански системи по примерот на „F-

35“, но и современ хардверски систем од отворен тип, кој ќе може лесно да се заменува или надоградува. Благодарени на современата опрема и стелт-каактеристиките, летало ќе може самостојно да дејствува длабоко во непријателската територија врз командни и комуникациски центри, ПВО-системи (радарски станици и противвоздушна одбрана) и други стратегиски објекти на непријателот. „B-21“ ќе поседува можност да управува и да координира борбени мисии со беспилотни воени летала (како на пример „MQ-25“, „MQ-28“ или други), во зони кои се со голем ризик. Од погон во леталото ќе се вградуваат два турбовентилаторски мотори „Pratt & Whitney PW9000“, со моќност од околу 133 kN. Но, карактеристични работи кои се врзани за погонот се новиот аеродинамички профилиран вшмукувач за воздух, чија големина не доаѓа до голем израз, кривиот доведен канал за воздух до моторот кој не дозволува радарските зраци да дојдат до моторот (со цел намалување на радарскиот одраз) и кривиот одводен канал од млазникот на моторот кој на крајот се шири, но не излегува од долниот дел од конструкцијата, туку од горниот дел, и е затскриен од конструкцијата на леталото со цел потешко визуелно детектирање од долната полусфера.

Новиот бомбардер се планира да користи палета од конвенционални и нуклеарни оружја, кои ќе бидат сместени во внатрешноста на трупот, поставени на ротациони лансери. Односно, ќе може да ги користи стелт-крстосувачките ракети AGM-158A JASSM со дострел од 370 km, AGM-158B JASSM-ER со дострел од 930 km, AGM-158D JASSM-XR со дострел од 1.900 km, наведуваната бомба со крила AGM-154C JSOW, која во зависност од височината на лансирање може да има дострел од 22 km до 130 km, наведуваната пенетрирачка бомба GBU-57A/B MOP, нуклеарната бомба „B61A“, термонуклеарната бомба „B83“ и други. Според плановите на Военото воздухопловство на САД, планирано е да се набават 100 летала „B-21“, но нивната желба е вкупната нарачка да достигне од 170 до 200 летала. Инаку, според неофицијални извори, цената на едно летало би требало да биде од 550 до 650 милиони долари.

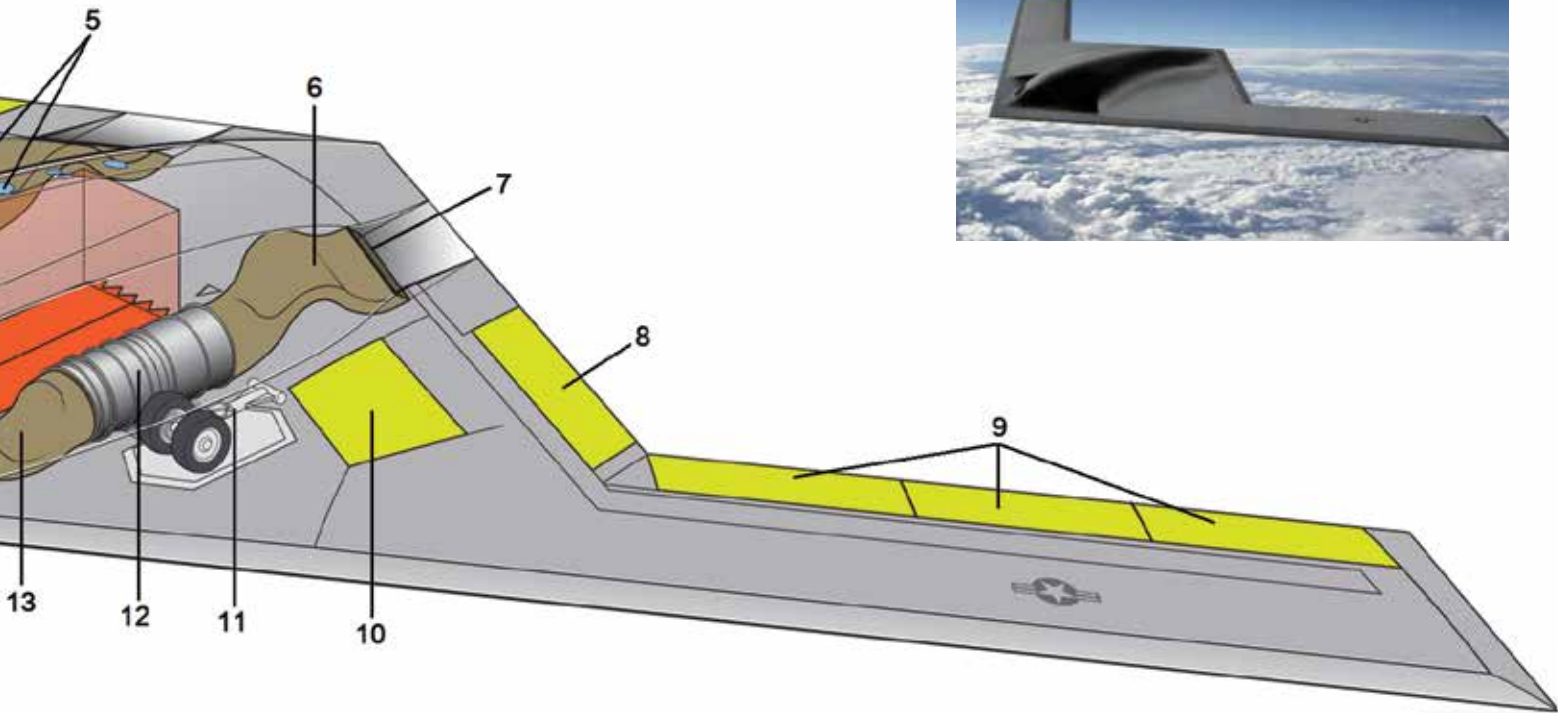
Ивица Дамески



Објаснување на пресек-сликата

1. Рамен сензор за регистрање воздушни податоци
2. Предно стакло од двоседниот кокпит
3. Отвор на кровот од кокпитот, кој се отфрла при катапултирање на пилотското седиште
4. Отвор за дополнување на гориво во лет
5. Антени GPS и SATCOM
6. Издувен канал со кривини од млазникот на моторот
7. Издувен отвор од млазникот на моторот
8. Внатрешно крилце за управување





9. Надворешни крилца за управување
10. Воздушна кочница
11. Заден стоен трап
12. Турбовентилаторски мотор „Pratt & Whitney PW9000“
13. Канал со кривини за внесување воздух за моторот
14. Врата од внатрешното куќиште за сместување оружје
15. Отвор од вшмукувачот за воздух
16. Внатрешното куќиште за сместување оружје
17. Бочно стакло од кокпитот
18. Преден стоен трап

Тактичко- технички карактеристики на „B-21“ (неофицијални)	
Екипаж	2 лица
Должина	16.5 m
Височина	5.3 m
Распон на крилата	40.23 m
Површина на крилата	328.7 m ²
Тежина, празен	31.751 kg
Максимална тежина при полетување	81.646 kg
Погон	2 турбовентилаторски мотори „Pratt & Whitney PW9000“
Максимална брзина	1.000 km/h
Крстосувачка брзина	750 km/h
Максимален долет	11.000 km (со внатрешно гориво)
Плафон	15.000 m
Носивост на оружје	12.000 kg



Хеликоптер „Bell 206“

Во 1960 година компанијата „Textron“ го купила „Bell Aerospace“, составен од три дивизии, вклучувајќи ја и нејзината хеликоптерска дивизија. Токму таа дивизија била преименувана во „Bell Helicopter Company“, и за неколку години, со успехот на „UH-1 Huey“ за време на Виетнамската војна, таа се етаблирала како најголема дивизија на „Textron“. Во јануари 1976 година, „Textron“ го променил името на дивизијата во „Bell Helicopter Textron“. Како производител на моделот „Bell“ се јавуваат: САД (во периодот од 1967 до 1987 година), Канада (од 1987 година кога американскиот производствен погон бил преместен, па сè до 2017 година), а многу од хеликоптерите се произведени под лиценца во Италија од страна на компанијата „Agusta Bell“ како „AB-206“. Познатиот повеќенаменски хеликоптер „Bell 206“ првично бил развиен како Bell YO4 од Програмата за лесни хеликоптери

Хеликоптерите од серијата „Bell 206“ се едни од најпопуларните хеликоптери во светот во лесна категорија. Тие се користат на речиси секој континент на светот

за извидување и за потребите на Армијата на Соединетите држави. Најголемиот дел Bell 206 хеликоптери се невооружени, дури и оние кои се во воена служба. За разлика од многу други повеќенаменски и транспортни хеликоптери, мал број на хеликоптери се опремени со митралези или друго вооружување. Мнозинство од хеликоптерите „Bell 206“ се управувани од цивилни оператори. Неговите ограничени трошоци и леснотијата за користење и одржување го прават многу погоден хеликоптер за обука или за воена употреба. Хеликоптерот „Bell 206“ има само цивилна авионика.

Инструментите варираат во зависност од потребите на клиентите, со достапност на двете верзии за VFR и IFR летање. Хеликоптерите од серијата „Bell 206“ се едни од најпопуларните хеликоптери во светот во лесна категорија. Тие се користат на речиси секој континент на светот. Хеликоптерите се погодни за реализација на следните задачи: спроведување на законот, медицинска евакуација, ВИП-транспорт, истражување на нафтени наоѓалишта, за геолошки потреби, патроли на гасоводни и електрични линии, пребарување и спасување, воздушно фотографирање, за потребите на владини агенции, како и за останати воздушни асистенции. На 1 септември 1982 година, пилотите Перот и Кобурн заминале од Далас, Тексас, со моделот „Bell 206L-2“. Се вратиле на 30 септември, односно после 29 дена и 3 часа, завршувајќи го првиот лет со хеликоптер околу светот со двајца пилоти. Во контекст на ова, во 1983



година австралискиот бизнисмен Смит станал првиот пилот на хеликоптерот „Bell“ кој завршил соло патување низ светот за 260 часа лет. Последниот рекорден лет се случил на 22 јули 1994 година, кога Бауер поставил нов рекорд за лет околу светот. Тргнал на 24 јуни и се вратил после 24 дена, 4 часа и 36 минути, со вграден помошен резервоар за гориво зголемувајќи го долетот на моделот „JetRanger III“.

Првата изградена верзија е моделот „206A Jet Ranger“, втората верзија е „Bell 206B Jet Ranger 2“ и истата со нов мотор и редизајниран кокпит е претставена во раните 1970-ти, а кон крајот на 1970-тите се појавила и третата верзија, „Bell 206B Jet Ranger 3“, опремена со помокен мотор и со поефикасен ротор. Хеликоптерот „206 Jet Ranger“ во последните децении е еден од најуспешните хеликоптери за комерцијална употреба направени досега. Во 1993 година, Армијата на САД го избрала „Bell 206B-3“ како победник на натпреварот за главен хеликоптер за обука (воена верзија позната како OH-58A). „Bell Helicopter“ го завршиле производството на верзијата „Bell 206B-3“ во 2010 година, со намера моделот „Bell 505 Jet Ranger X“ да ги замени верзиите на „Bell 206“, како и да се натпреварува со хеликоптерот „Robinson R66“.

Развој и дизајн на моделот

Во далечната 1960 година, морнарицата на САД побарала доставување понуди од страна на 25 производители на воздухоплови, во име на Армијата за лесен хеликоптер за набљудување (Light Observation Helicopter - LOH). Моделот на компанијата „Bell“ влегол во конкуренција заедно со 12 други производители. Компанијата го

развила дизајнот за „Bell 206“ во 1962 година, редизајниран како YOHN-4A и произвела пет прототипови за потребите на фазата на тестирање и евалуација на Армијата. Првиот прототип полетал на 8 декември 1962 година и станал познат како „Грдото пајче“ во споредба со другите понуди на воздухоплови. Затоа во мај 1965 година бил избран друг модел, познат како „Hughes OH-6“.

Овој неуспех на компанијата „Bell“ бил причина да се зафати и да го реши проблемот со маркетингот и со дизајнот. На хеликоптерот му недостасувал товарен простор, а истиот обезбедувал само тесни седишта за планираните тројца патници. Решението било редизајниран труп, поелегантен и поестетски привлечен модел со додаден товарен простор. Редизајнот бил означен како „Bell 206A“.

Последните модификации вклучувале зајакнати структурни компоненти на воздушната рамка (вклучувајќи нова

опашка), подобрена трансмисија и надграден мотор, што резултирале со максимално зголемување на бруто-тежината за 150 килограми и зголемени перформанси.

Првиот модел на „Bell 206A“ полетал на 10 јануари 1966 година, а хеликоптерот бил откриен во текот на истиот месец за време на конвенцијата на Асоцијацијата на хеликоптери на Америка. Истата година, компанијата „JetRanger“ добила FAA-сертификат (Federal Aviation Administration). Испораката на „JetRanger“ до клиентите започнала на 13 јануари 1967 година. Една година подоцна, морнарицата на Соединетите Американски Држави го избрала 206A како воздухоплов за главна обука на пилотите. Моделот „Bell JetRanger“ се користи од страна на еден пилот со тројца патници, со нормална брзина на крстарење од приближно 220 км/час, багажен простор од 250 килограми и за лет до 02:40 минути пред следното полнење со гориво. Големо прашање е дали новиот „Bell 505 JetRanger X“ може да опстане покрај огромниот углед и успех на својот претходник. Произведени се околу 8000 варијанти на „Bell 206“, од кои околу 4500 уште летаат и денес и се користат во различни области на спроведување на законот, за обука, за транспорт, за воени мисии и слично, во суштина, за истите мисии за кои е дизајниран и моделот „505“.

Компанијата го произведува и моделот „206L LongRanger“, варијанта со седум седишта. Од 1975 година „Bell“ има произведено повеќе од 1700 парчиња „LongRangers“ во сите варијанти. Моделот „Bell LongRanger“ се управува од страна на еден пилот со капацитет за петмина патници во товарната кабина.

Драган Павловски





„AJBAN SOV“ (Special Operations Vehicle)

Возило за специјални операции на Обединетите Арапски Емирати

„**A**JBAN Special Operations Vehicle“ (SOV) е нова извидничка варијанта со отворен покрив со долг дострел 4x4 во семејството на возила „AJBAN“ развиена од компанијата „NIMR Automotive“, дел од компанијата „Emirates Defense Industries“ (EDIC), наменета за силите за специјални операции. Возилото „AJBAN SOV“ беше лансирано за време на Меѓународната изложба за одбрана во 2015 година (IDEX 2015- International Defence Exhibition), која се одржа во февруари 2015 година. Возилото беше подложено на низа процени на пустински испитувања низ нерамни терени. Возилото беше демонстрирано и на осмиот Годишен натпревар на војни, одржан во 2016 г. во Центарот за обука за специјални операции на кралот Абдула Втори, во Аман, Јордан. Возилото за специјални операции „SOV“ може да се распореди во извидувачки, патролни, мисии за граничен надзор, логистичка поддршка и командни и контролни мисии. Класата

Семејството на оклопни возила „NIMR“ е направено во различни конфигурации за различни побарувања на бојното поле. Ваквите побарувања вклучуваат борбено управување, блиско ситуационо предупредување, извидување и надзор. Една од варијантите е и „AJBAN“ Special Operations Vehicle (SOV)

„AJBAN“ вклучува и логистичко возило и возило за општа намена „Utility“ AJBAN 420“ (со кабина за двајца), заштитено патролно возило „AJBAN 440A“, логистичко возило и возило за општа намена „Utility“ AJBAN 440“ (со кабина со четири лица), караван „AJBAN 450“ и „AJBAN ISV“ - Internal Security Vehicle, возило за внатрешна безбедност. Возилото „AJBAN SOV“ е базирано на шасијата на NIMR 4x4. Нуди сместување за четворица членови на екипажот и опционално може да биде опремено со дополнително седиште за превоз на уште еден патник. Платформата нуди супериорна ситуациона свест од 360°. Отворената архитектура на возилото овозможува интеграција на

комуникациски системи, како и системи за C4I, вклучувајќи безжични уреди, интерфон, базна антена и системи за управување со бојното поле, системи за ноќно и дневно гледање, системи за набљудување и монитори. Возилото за специјални операции „SOV“ е опремено со систем за управување со енергија за напојување на воената опрема специфична за клиентите во возилото. Другата опционална опрема вклучува систем за автоматска детекција и гаснење пожар во возилото апарат за гаснење пожар и надворешен рефлектор. Возилото „AJBAN SOV“ има должина од 5,2 м, ширина 2,09 м и висина од 1,8 м, а меѓусебното растојание и растојанието од подлогата

се соодветно 3,3 м и 450 мм. SOV има тежина од 7.500 кг и има максимална носивост од 2.500 кг. Возилото е опремено со високо монтиран универзален прстен за вооружување (адаптер) за монтирање на митралез од 7,62 мм или 12,7 мм. Може да интегрира и држачи за вооружување за сите членови на екипажот. Возилото е способно да достигне максимална брзина од 110 км/ч, а капацитетот на резервоарот за гориво од 180 л овозможува автономни мисии со долг дострел. Возилото може опционално да се опреми и со балистички и експлозивен оклоп за да се заштити екипажот од оган од мало оружје, експлозивни направи покрај патот и мини. Преживувањето на екипажот може дополнително да се зголеми преку инсталирање на систем за управување со топлински потпис, систем за заштита од ракетни гранати (RPG) и систем за NBC-заштита. Заштита од ракетни гранати (RPG) може да се постигне преку инсталирање на заштитна мрежа за (RPG). Возилото „AJBAN SOV“ се напојува со шестцилиндричен турбо дизел-мотор „Cummins ISBe300 turbo“ 6.7l, опремен со автоматска трансмисија „Allison S 3000“ со шест степени на пренос. Моторот испорачува моќност од 300 hp при 2.100 вртежи во минута и максимален вртежен момент од 1.100 Nm при 1.200 вртежи во минута. Возилото е опремено со двојна независна суспензија преку пружините, која овозможува висок клиренс над површината на земјата. Компанијата „Bin Jabr“ патентираше сопствен систем за надувување на гумите (CTIS-central tyre inflation system), кој овозможува возење по нерамни терени со голема удобност. Возилото е способно да достигне максимална брзина од 110 км/ч, а капацитетот на резервоарот за гориво овозможува автономни мисии со долг дострел. Лесната и моќна платформа е целосно воздушна пренослива за брзо распоредување на оддалечени локации. „AJBAN SOV“ е опремен со хидраулично сервоуправување и воздух над хидраулично активираните дископирачки. Независната суспензија со двојна жица со спирални пружини и хидраулични амортизери обезбедува висока подвижност на сите терени. Првенствено дизајнирано за операции во сурови пустински услови, возилото, исто така, извршува мисии во сите климатски услови. Опремено е со „run flat“ вметнувачи и централен систем за надувување на гумите кој му овозможува на возачот да го приспособи притисокот во гумите според различните услови на теренот.



Карактеристики и спецификации на 4x4 „AJBAN SOV“	
Тип	Возило за специјални операции
Производител	NIMR Automotive
Должина	5,2 метри
Широчина	2,09 метри
Висина	1,09 метри
Тежина	7,5 тони
Посада	4 + 1
Носивост	2500 кг
Вооружување	Систем-вооружување според спецификации на купувачите
Мотор	Cummins ISBe300 turbo 6.7l 6-cylinder diesel
Суспензија	Independent suspension Allison S 3000
Оперативен дострел	800 км
Максимална брзина	135 км/ч

Возилото нуди супериорна подвижност и сигурност на терени надвор од патишта при работни температури кои се движат од -19°C до 49°C. „AJBAN SOV“ може да совладува наклони од 60% и странични наклони од 30%, вертикална пречка од 400 мм и може да помине водена пречка од 1 м длабочина. NIMR-возилата, во кои спаѓаат и „AJBAN SOV“, се првите возила кои некогаш се дизајнирани според регионалните климатски услови на Блискиот Исток. Тоа е една од причините што ова возило го привлече вниманието на многу

потенцијални купувачи во регионот. Возилата се транспортабилни со воен транспортен авион „Hercules C130“. Оператори на NIMR-возилата се: ОАЕ, Јордан, Алжир, Либан, Туркменистан, Либија и Јемен. „AJBAN SOV“ се приспособи на побарувањата на воените и внатрешните безбедносни сили во современото конфликтно опкружување кое многу брзо се менува и тие се наменети за опремување на специјалните единици за водење специјални операции.

Идриз Идризоски



Тајни оружја – фикција или вистина

Кај теоретичарите на заговор посебен интерес будат дискусиите за тајни оружја, односно оружја кои владата ги создала во потполна тајност и притоа на таквите оружја теоретичарите им даваат речиси научно-фантастични карактеристики: оружја за предизвикување земјотреси; летала кои можат да летаат од континент до континент за неколку секунди; оружја со вонземско потекло итн. Очекувано е луѓето да шпекулираат и да се сомневаат во владата кога прави нешто во тајност, а особено кога станува збор за нешто поврзано со воената технологија. Меѓутоа, потребно е да се разграничат митовите од фактите за тоа што всушност претставуваат тајните оружја и колку ние треба да се грижиме за нив. Најпрво, факт е дека тајни оружја постоеле и многу веројатно сè уште постојат но, исто така, веројатно е дека тие се многу поразлични од она што го замислуваат теоретичарите на заговор и можеби воопшто не станува збор за нешто фантастично. Во текот на Студената војна САД и СССР трошеле огромни средства за истражување и развој на нови воени технологии, а било логично за таквите проекти да се одржува максимален степен на тајност. На пример, во 1960-тите години воздухопловните сили на САД во најголема тајност тествале летала како „SR-71“ и негови прототипови кои достигнувале брзини поголеми од 3000км/ч, што значи дека кога просечен набљудувач на небото во текот на 1960-тите ќе видел објект што се движи со толку големи брзини, а

притоа да нема официјални информации за таквите објекти, тогаш оправдано ќе може да шпекулира за потеклото и способностите на леталото. Сличен случај има и со првите летови на стелт-бомбардерите „F-117“ и „B-2“, кои имаат форма на триаголник (посебно „B-2“ кој е многу поголем). Имено, во текот на годините кога овие бомбардери сè уште биле во фаза на тестирање, многу Американци пријавувале дека виделе црни триаголници на небото кои делувале како да се од некој научно-фантастичен филм, или како да се со вонземско потекло. Откако цел свет дозна за овие авиони, веќе ретко кој се восхитува на супер брзи авиони или авиони во форма на триаголници. Исто така, вреди да се спомене и нуклеарната бомба која се создавала во потполна тајност и светот дознава за неа дури откако е употребена. Денес многумина веруваат дека големите сили имаат тајни оружја со кои можат да предизвикаат земјотреси или да ја менуваат климата. Докази за оружја што ја менуваат климата или што предизвикуваат земјотреси, едноставно нема. Темата за тајните оружја е поврзана и со војната во Украина. Имено, многу луѓе, особено поддржувачите на Русија, веруваат дека руската војска има тајно оружје кое ќе го употреби во случај да изгуби, и затоа не треба да ѝ се помага на Украина или, пак, другата теорија која ја пласираат поддржувачите на Русија е дека огромните загуби на руска воена опрема се безначајни и дека ако Русија сакала досега ќе ја завршила војната, но најпрво ѝ било

во интерес да се ослободи од старата воена опрема која ќе биде заменета со некои фантастични нови напредни оружја кои моментално сè уште се тајни. И двете теории, се разбира, се неточни. Прво, тајното оружје кое Русија би го употребила доколку изгуби е нуклеарното, кое воопшто не е тајно и второ, нема никаква логика во тоа да се дозволуваат големи загуби на воена опрема и персонал со цел да се отвори пат за новото „тајно оружје“. За тајните оружја може да се извлечат неколку заклучоци. Најпрво, војските на големите сили вложуваат огромен напор да стекнат некаква воена предност над противниците и логично е дека нивните проекти за развој на воена технологија ќе вклучуваат голем степен на тајност. Второ, големите сили поседуваат тајни оружја, но тоа не значи дека тие имаат научно-фантастични карактеристики, напротив, тајните оружја на големите сили најверојатно се оружјата кои се забранети за производство и употреба, односно биолошките и хемиските оружја. Трето, оружјето нема потреба да биде тајно, освен ако е во процес на изработка или ако е забрането, бидејќи двете функции на оружјето се да одврати агресија и да уништува, а првата функција ќе се исполни само ако се знае за постоењето на оружјето. И, четврто, шпекулациите околу тајните оружја никогаш нема да исчезнат, бидејќи најновите технологии кои ги развиваат војските, секогаш ќе бидат чувани во тајност пред да бидат целосно комплетираны.

Александар Мирчески



„Dornier Do 17“

Воената и одбранбената индустрија на Германија вложувала многу ресурси и капацитети за изнаоѓање и создавање на борбени машини, инструменти и опрема во насока на потребите на доктрината. Иако примарниот изведувач и применувач на „блицкригот“ биле германските копнени сили, доктрината повикувала и на соодветни воздухопловни апарати кои биле неделиви во замислениот концепт на тактички победи на военото поле. Според наведеното, германското воено воздухопловство го добило еден од најприменуваните и најстабилните тактички бомбардери „Dornier Do-17“. Авионот претставувал носител на првите и најзначајните успеси на германската армија во Втората светска војна. Имено, овој авион, заедно со неприкосновените „Ju-87“ и „He-111“ го претставувале столбот на германската тактичка воздухопловна поддршка на копнените сили. Молскавичните победи на германските вооружени сили во Полска, Франција, Белгија, Холандија и Данска биле остварени со помош на ефикасните тактичко-ударни способности на „Dornier Do-17“. Во 1940 година воздухопловот бил лидер во германските обиди да се уништи Кралското воено воздухопловство на Велика Британија. Како резултат на тоа

Добро е познато дека во Втората светска војна Германија била извор на многу иновации, речиси во секое поле од секторот на вооружените сили. Токму германската доктрина „блицкриг“ била најзаслужна за импресивните успеси на нивните вооружени сили во раниот период од војната. Доктрината подразбирала водење на борбени дејства на нов начин, непознати дотогаш. Имено, таа се потпираше на брзина, изненадување и сеопфатна употреба на средства кои ја задоволувале потребата за успешна изведба на доктрината

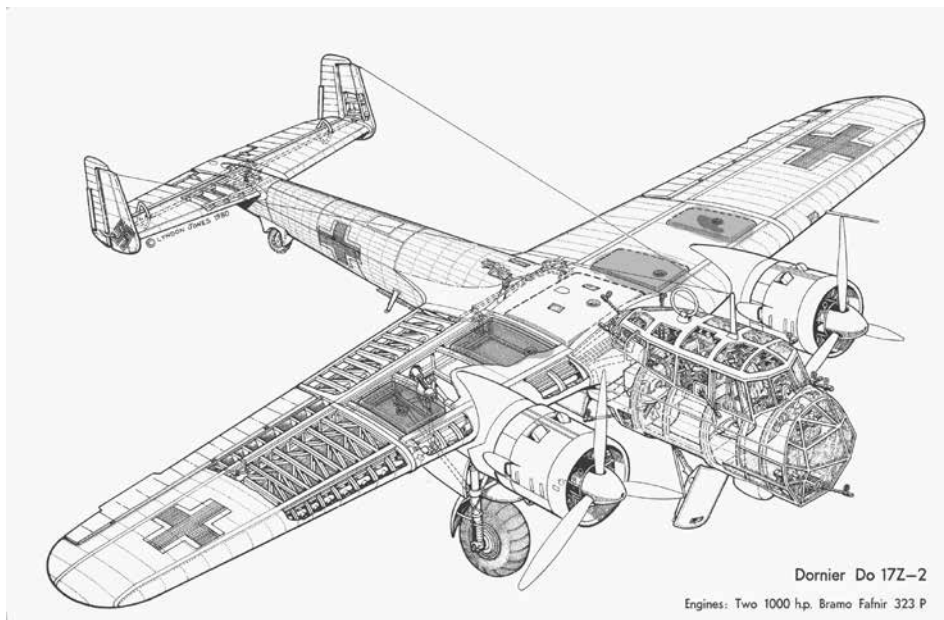
биле уништени многу британски воени аеродроми.

Дизајн

„Dornier Do-17“ бил дизајниран во првата половина на 1930-тите години. Концептот на дизајнот бил целосно потпрен на бараните карактеристики за успешно исполнување на тактиката „блицкриг“, па затоа дизајнерскиот тим и дал предност на брзината отколку на одбранбеното вооружување на авионот. Ова било значително различно од доктриналниот пристап на сојузниците кон нивното производство на бомбардери. Нивниот дизајн се потпираше врз тешко одбранбено вооружување и голем капацитет на носивост на бомби. Спротивно на тоа,

германските инженери го замислувале „Do-17“ како лесен тактички бомбардер, способен да носи ограничен капацитет на бомби за прецизно и ефикасно уништување на тактичка цел. Притоа, сопствената одбрана од непријателските ловци се потпираше на брзината и на маневрирачките способности, невпечатливи за бомбардер од тоа време. За таа цел авионот бил дизајниран од лесни материјали и тенка воздушна конструкција, поради која авионот добил прекар „Летечки молив“. Но, токму поради овој сегмент, воздухопловот бил и предизвик за непријателските ловци. Тенката конструкција била исклучително тешка цел за британските пилоти.

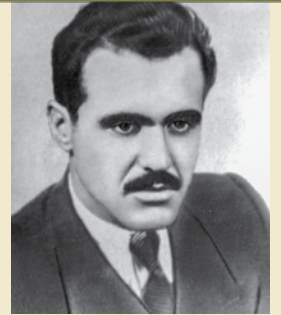
Авионот имал два мотори лоцирани на мошне широки крила во горната зона на трупот, односно на воздушната конструкција. Сите овие карактеристики им биле во прилог на германските пилоти. Имено, тие набрзо забележале дека „Do-17“ поседувал исклучително добри маневрирачки способности на мали висини. Тоа овозможувало и поголема стапка на одбегнување на непријателската противвоздушна одбрана. Ефектот на бомбардерот бил иницијално тестиран во 1937 година во германската „Кондор“ легија – единица која се борела на страната на шпанскиот диктатор Франциско Франко во Шпанската цивилна војна. Иако производството било запрено до крајот на 1941 година, „Do-17“ бил употребуван во сите борбени походи и кампањи на Германија во текот на Втората светска војна. Почетокот на „Do-17“ бил мошне интересен, особено поради фактот дека неговата намена била друга или, пак, подобро пишано – скриена. Непосредно пред доаѓањето на нацистите на власт во 1933 година, германските власти имале потреба од товарен авион за потребите на германската железница и германската пошта. Со таа визија, фабриката „Friedrichshafen“ започнала да работи на дизајнот. Со доаѓањето на нацистичката власт, проектот, односно воздухопловот, бил именуван официјално како „Do-17“. Со цел да се скрие неговата вистинска намена пред светската јавност, германското Министерство за воздухопловство ги навела причините на проектот како потреба од брз авион со двојна опашка, способен за носење товар и специјална опрема. Токму носењето специјална опрема е она што ќе го претвори „Do-17“ од поштарски авион во еден од подобрите офанзивни тактички бомбардери во светот. Во 1934 година, дизајнерскиот тим на компанијата „Дорниер“ го инкорпорирал механизмот за исфрлање на бомби и го дефинирал одбранбеното вооружување на авионот. Првите прототипови биле неуспешни, била забележана нестабилност и чести вибрации при полетување и слетување. Но, по неколку обиди, прототипот четири забележал успех и одредено ниво на стабилност. Со натамошен развој, прототиповите шест, седум и осум забележале уште поголем успех. Деветтиот бил во активна служба дури до 1944 година. Сите успешни прототипови биле придвижувани со мотор „BMW VI 7.3“. Со усовршување на дизајнот, „Do-17“ влегол во сериско производство. Носниот дел од воздушната конструкција бил целосно изграден од пилотската кабина. Германскиот пристап кон производство на бомбардери во Втората светска војна бил типичен за сместување на целосната посада на воздухопловот во еден простор. Имено, посадата на „Do-17“



била од четири члена, пилот, оператор за бомби и двајца оператори на митралези. Пилотот бил сместен на левото седиште во кабината, операторот за бомби бил во долниот дел од пилотската кабина, а исто така оперирал и еден митралез лоциран и насочен напред и еден митралез лоциран и насочен назад. Едниот оператор на митралез бил сместен до пилотот, на десното седиште, додека останатиот член од посадата бил сместен позади пилотот, задолжен за оперирање на еден од трите митралези лоцирани и насочени назад во горниот заден дел од пилотската кабина. Авионот имал способност да биде вооружен со шест митралези „MG 15“ со калибар од 7.92 милиметри, „хранети“ со околу 3300 парчиња муниција, сместени во 44 округли рамки за муниција. Крилата биле со површина од 55 метри квадратни и овозможувале одлични маневрирачки способности кои дури наликувале на ловец. Според дизајнерските нацрти, сериското производство на авионот

подразбирало придвижувањето на воздухопловот да се случува со два мотори „Daimler-Benz DB 601“. Но, големата потреба и намена на овој мотор за ловците „Bf-109“ и „Bf-110“ значело дека „Do-17“ бил најниско на листата за снабдување. Компанијата „Dornier“ одлучила да го примени моторот „Bramo 323“, кој се покажал поинфериорен од „Daimler-Benz DB 601“ но, сепак, мошне ефективен. Бомбардерот „Do-17“ располагал со 20 канистри за кислород наменети за посадата при летови, повисоки од 3500 метри, и имал самозапечатувачки резервоари кои значително го зголемувале процентот на преживеаност од битка. Покрај сите иновации, воздухопловот располагал и со софистициран пронаоѓач на насока „PeilG V“, како и со инструменти за помошно слетување „Fug 25 IFF“ и „FuBI 1“. Авионот поседувал и компјутерски пилот „Siemens K4U“, кој бил директно поврзан со кормилото, односно со





Ѓоре Дамески-Боксерот

Ѓоре Дамески-Боксерот бил роден во Прилеп на 15 јануари 1922 г., а починал во Скопје, 1995 г. Тој е македонски комунист, учесник во НОВ, повоеан политичар и стопанственик. Прогласен е за народен херој на 29 ноември 1953 г., а бил носител и на Партизанска споменица 1941 г. Основно училиште завршил во Прилеп. Како младинец работел како ковач и одгледувал тутун. Пред да започне да работи во Монополот, бил член на Револуционерната младина во Прилеп. На почетокот на 1938 г. бил еден од активните штрајкувачи меѓу монополските работници. Во 1939 г. бил примен како член на СКМ на Југославија. Бил член во повеќе секции на КУД „Абрашевиќ“. Учествовал на илинденските демонстрации во 1940 г., поради што петнаесет дена бил затворен. Подоцна, поради растурање на илегални летоци во Прилеп, бил приведен во полиција, заедно со своите родители.

По окупацијата на Југославија Дамески бил вклучен во воената комисија за собирање на оружје и подготвување на вооружената борба против окупаторот. Станал член на КПЈ, а потоа станал и секретар на МК на СКОЈ и член на МК на КПЈ. Бугарските власти го уапсиле во една рација и бил осуден на две години робија, која ја издржал во Битола, Скопје, Бургас и Перник. Кога во 1943 г. излегол од затвор, извесно време живеел како илегалец, по што заминал во партизани. Бил борец, пушкомитралезец, заменик на политичкиот комесар на баталјон во 1. македонско-косовска бригада, политички комесар на баталјон во 1. и 2. македонска бригада, во 49. и во 50. македонска дивизија. Ѓоре Дамески-Боксерот бил учесник во борбите кај Кичево, Буковиќ, Кленоец и Фуштани.

По ослободувањето на земјата ја завршил Вишата управна школа во Скопје и бил долгогодишен член и инструктор на ЦК на КПМ/СКМ, генерален директор на Претпријатието за ПТТ сообраќај, пратеник во Републичкото (од 1967г.) и Сојузното собрание. Бил член на ЦК на СКМ од Првиот до Петтиот конгрес на СКМ. Починал во Скопје во 1995 г. Името на народниот херој Ѓоре Дамески е запишано со златни букви во македонската историја. Тој е светол патоказ за сегашните и идни генерации Македонци.

Антоанела Димитријевска

контролите на опашката. Што се однесува до бомбардерскиот капацитет и способност, „Do-17“ имал на располагање две опции. Првата вклучувала четири бомби од по 250 килограми, додека втората вклучувала десет бомби од по 50 килограми. Во случај на првата опција, оперативниот опсег на авионот бил драстично намален. Најчесто била избрана втората опција како оптимален ефект и сооднос на ударна моќ и оперативен опсег.

Варијанти

Бомбардерот „Do-17“ бил изложен на многубројни модификации и промени во текот на војната, но само неколку биле масивно применувани. Во овој случај ќе ги претставиме најупотребените типови и варијанти на воздухопловот.

„Dornier Do-17 M“

Оваа варијанта била меѓу првите која демонстрирала стабилност и

значителен борбен ефект. Авионот бил придвижувач од два мотори „Bramo 323A-1 Fafnir“. Тие развивале по 900 коњски сили. Воздухопловот имал капацитет на носивост од 1000 килограми и вооружување до три митралези. Оваа варијанта била во оперативна служба до 1941 година.

„Dornier Do-17 Z“

Оваа варијанта била најприменетата во германското воздухопловство. Авионот бил придвижувач од нови мотори „Bramo 323P“ кои овозможувале подобри карактеристики на летање. Вооружувањето било составено од комбинација до четири митралези, а во некои случаи и до еден топ со калибар од 20 милиметри. Варијантата „Z“ овозможувала и многубројни конфигурации за вградени камери.

Димитар Даневски

Главни карактеристики на „Dornier Do 17“	
Посада	4
Должина	15,8 метри
Распон на крилата	18 метри
Висина	4,56 метри
Мотор	Два „Bramo 323P“ со по 9 цилиндри и способност да развива по 986 коњски сили. Моторите имале воздушно ладење
Максимална брзина	410 километри на час
Опсег на оперативно летање	1010 километри
Максимална висина на летање	8200 метри
Вооружување	Комбинација до шест митралези „MG 15“ со калибар од 7.92 милиметри, лоцирани на различни позиции низ пилотскиот кокпит Максимален товар/носивост од 1000 килограми на бомби



„SSPH Primus“ 155 mm

Самоодната хаубица „SSPH Primus“ 155 mm (Singapore Self-Propelled Howitzer) е артилериско орудие кое е дел од Армијата на Сингапур. Овој проект е заеднички проект на Singapore Armed Forces (SAF), Defence Science and Technology Agency (DSTA) and Singapore Technologies Kinetics (ST Kinetics). Името на хаубицата „Primus“ доаѓа од латинскиот израз „In Oriente Primus“, што во превод и симболично би значело „прв на Ориентот – Истокот“. За прв пат во оперативна употреба во Армијата на Сингапур е воведена во 2004 година. Проектот имал цел да ги поедностави и рационализира сите елементи на хаубицата, односно системот и послугата, како и поедноставниот и побрз начин на ракување.

Хаубицата може да се транспортира по воздушен пат со воздухоплов A400M, со железница, како и по поморски пат. Поседува комплетно автоматизирана навигација и систем

за контрола на огнот. Системот има целосно автоматизирано полнење на проектилите и рачно полнење на модуларните полнења. Хаубицата има високо ниво на заштита на послугата: балистичка заштита до калибар од 14,5mm, заштита од противтенковски и противпешадиски мини и систем за АБХ-заштита.

Хаубицата има солидно ниво на мобилност со максимална брзина од 40 - 50 км на час на добри патишта и до 30 км на час на макадамски пат. Системот за управување и софтверскиот дел на хаубицата се компатибилни со современите артилериски орудја. Нишанењето и навигацијата се комплетно автоматизирани. Во делот на стабилизацијата при гаѓање, системот овозможува целосна стабилност во текот на гаѓањето. Орудieto ги користи сите типови на стандардна и специјална муниција произведена по НАТО стандарди.

Генерално, во Армијата на Сингапур, идејата за самоодни хаубици се

јавила во раните 1990-ти години како неопходна потреба за развој на орудие кое ќе има ефективна огнена поддршка на оклопните бригади во состав на здружените дивизии на Армијата на Сингапур. Со цел да се произведе самоодна хаубица која ќе го следи борбениот ритам и темпо на маневарот на единиците во делот на огнената поддршка, изборот и одлуката се свеле на самоодна хаубица од 155 mm. Одлуката за развојот на „Primus“ 155 mm била донесена после долготрајно истражување на постоечките самоодни хаубици со калибар 155 mm како што се: „M109 Paladin“ (САД), „AS90“ (Обединето Кралство) и други. Развојот на „Primus“ 155 mm започнува во 1996 година. Во месец април 2000 година бил произведен првиот прототип на хаубица. Развојот продолжил до 2004 година, кога за прв пат во месец февруари 2004 година е извршено и првото боево гаѓање за време на воената вежба „Thunder Warrior“ во Нов Зеланд.

Дострелот на хаубицата зависи од типот на муницијата која се користи. Со проектили „M107HE“ (High explosive), дострелот е 19 км, а со „HE-ER BB“ проектили (extended range full bore base bleed) е 30 километри. Хаубицата може да истрелува и различни типови на муниција за специјална намена, како осветлувачка, зачадувачка и други. Начинот на полнење на проектилите со

веќе навртена запалка е автоматски, а начинот на полнење на модуларните полнења е мануелно. За комплетниот проектил може да се каже дека се полни полуавтоматски. Во посебно дизајнираните делови за чување на проектилите во делот на внатрешноста на хаубицата може да се сместат 22 комплетни проектили.

Славчо Кузманоски



ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА „SSPH Primus“ 155 мм

Послуга	4
Калибар на цевката	155 mm
Должина на цевката	39 калибри
Начин на полнење	Полуавтоматски
Должина на орудието	10,21 m
Ширина на орудието	3 m
Висина на орудието	3,28 m
Дострел	19 km (M107 HE проектили) 30 km (HE-ER BB проектили)
Капацитет на транспорт на проектили	22 проектили
Дополнително вооружување (на куполата)	Постои можност за дополнително далечинско управувано вооружување
Вкупна тежина	28,3 t
Тип на противповлекувачкиот уред	Хидропневматски
Хоризонтално поле на дејство	360 степени
Вертикално поле на дејство	- 5 до + 75 степени
Брзина на гаѓање	Брза стрелба: 3 проектили за 20 секунди Нормален режим: 2 проектили за 1 минута Максимален режим на стрелба: 6 проектили за 1 минута
Температурен опсег на работа на сите потсистеми на орудието	од -40°C до +50°C
Брзина на движење на добри патишта	до 50 km/h
Брзина на движење на земјени патишта – теренски услови	до 30 km/h
Автономија на движење	350 km
Тип на мотор	Detroit Diesel Corporation (DDC) 6V 92TA
Капацитет на моторот	550 к/с (410 kW)



HARPAS – концепт на хибриден ПВО-систем од Србија

На почетокот на месец октомври на меѓународниот саем на оружје „Партнер 2023“, одржан во Белград (Србија), за првпат јавно беше претставен концептниот хибриден ПВО-систем HARPAS (Hibridni Artiljerijsko Raketni ProtivAvionski Sistem). Основната намена на овој ПВО-систем е противвоздушна одбрана на војници, механизирани оклопни единици и важни објекти од дејства на борбени авиони, хеликоптери, крстаречки ракети и беспилотни летала. Со цел системот да има проодност по секакви теренски услови, како основа за подвозјето е искористен тенкот „М-84“. Односно, наместо стандардната тенковска купола, вградена е нова хибридна борбена купола опремена со два автоматски топови „Bofors L/70“, со калибар од 40 mm и вкупно 4 лансери за противавионските ракети RLN-TK и RLN-RF. За потребите на двата топа „Bofors L/70“ возилото ќе понесе вкупно 200 гранати кои можат да бидат со разорна обележувачка боева глава, префрагментираща боева глава и боева глава со близинска запалка. Ефикасно борбено дејство на топот е 3.7 km. ПВО-ракетите RLN-TK и RLN-RF се со калибар од 170 mm. Ракетите по височина имаат ефикасен дострел од 8 km, а по далечина 12 km (според некои извори и 15 km). Ракетата RLN-TK поседува ИЦ-наведувана глава, додека ракетата RLN-RF поседува полуактивна радарски наведувана глава. За набљудување на воздушниот простор на горниот дел од куполата е вграден тактичкиот радар „Thales GS-40“, кој поседува можност за откривање цели на далечина од 120 km, а по височина 20 km. На предниот дел од куполата е поставен нишански радар, но не е прецизирано кој модел. Исти така, на предниот дел од куполата е вграден и електрооптички нишански систем. Со цел ефикасно интегрирање и раководење со системите, во возилото е вграден ласерско-компјутерски систем за управување со огнот и електрооптичкиот нишански систем. ПВО-системот HARPAS поседува екипаж од 3 лица, командир, нишанџија и возач.

Ивица Дамески



100 години аероклуб во Скопје (3)

Уште на незгаснатите жаришта од Втората светска војна, кон крајот на ноември 1944 г., повторно се собрале преживеаните членови на скопскиот аероклуб. Моделари, едриличари, пилоти и поддржувачи на цивилната авијација, повторно сплотени, донеле заедничка согласност за реактивирање на скопскиот аероклуб. Идејата била реализирана во месец јануари 1945 г., кога било свикано основачко собрание. На него, официјално било прогласено формирањето на скопско „воздухопловно друштво“ со едриличарска школа. Предводник на формирањето на ова „друштво“, подоцна именувано како аероклуб „Скопје“ – Скопје, бил бардот и основоположник на македонското аероклучко и цивилно воздухопловство, Љубомир Тевчев. Во непосредното клубско етаблирање, крај него биле и старо-новите аероклучки првенци: Славко Димитровски, Петар Тодоровски, Љубомир Петковски, Петар Казанковски, Кирил Стојчевски, Јордан Ангеловски, Георгија Арсовски и други. Со Собранието раководел борецот и комесар на воениот аеродром во Скопје, Блаже Трошановски. Идејата и основањето биле целосно поддржани од сите скопски институции, како и од командантот на тогашната Народноослободителната војска (НОВ) за Македонија, генералот Михајло Апостолски и началникот на тогашниот Републички штаб за одбрана на СР Македонија, Панче Неделковски, којшто и

самиот претходно бил воен пилот. Со официјализирање на скопската аероклучска организација започнале и неговите конкретни воздухопловни активности. Најнапред биле приспособени скриените материјали и остатоци од претходно изградените и уништени планери-едрилици. Како непосредна поддршка и помош биле добиени и материјали од воената работилница на 3. воздухопловен воен полк од Скопје. Првите едрилици биле изградени во приспособена работилница во недоизградениот објект на т.н. „Партизан 3“, на локацијата именувана како

„Млин Балкан“. Веднаш потоа, следело и повторното летање на ридско-рамничарските терени на аеродромот во Зајчев Рид. На скопското небо повторно се појавиле раширените крила на дрвените летачки птици, како и многубројните аероплански модели. Аеродромските висорамнини се претвориле во собирно место на старите и новите генерации активни аероклучски членови, идни воени или цивилни пилоти. Во текот на 1947 г. во Скопје бил организиран 3. конгрес на (тогашната) Народната младина на СР Македонија. По тој повод била организирана голема



фото збирка: Г. Чачкиров



народна парада. Поворката тргнала од Камен мост, се движела пред свечената бина на скопскиот плоштад и завршувала пред тогашната железничка станица. На парадата, за прв пат продефилирале и истакнатите аероклупски активисти. Тие, покрај аеропланските модели, носеле и вистинска едрилица – планер од типот „Врабец“. На завршувањето на парадата едрилицата била изложена на скопскиот плоштад.

Истата таа година, Љ. Тевчев, С. Димитровски и К. Стојчевски учествувале и на првиот Југословенски воздухопловен слет одржан во Лесце – Словенија, каде што летале со едноседна и двоеседна воздухопловна едрилица. Интересот за аероклупските активности постојано растел. Се случил и своевиден куриозитет. Во 1948 г. при изградбата на браната на Мавровско Езеро, за најсмелите бригадири бил организиран и курс за летање со едрилицы. Курсот се одвивал во периодите за одмор и релаксација на бригадирите, а го раководеле наставници од скопскиот аероклуб. Се летало на едрилиците од типот „Врабец“.

Веќе во 1950 г., со истакнати воздухопловни активности, на коишто им е приклучено и спортското падобранство, аероклубот од Скопје, во соработка со Военото воздухопловство, организирал голем аеромитинг. Овојпат митингот бил организиран на Скопскиот воено-граѓански аеродром (денес населба Аеродром), а со него раководел македонскиот воздухопловен предводник Љ. Тевчев. Текот на педесеттите години од минатиот век претставуваат видлив подем и заокружени севкупни активности на аероклубот „Скопје“. Веќе се дефинирале и предводниците на

засебните активности, поделени во секции. Моделарски предводник бил Љубомир-Љубе Петковски, којшто бил и пилот. На полето на воздухопловното едриличарство доминирал Славко Димитровски, а заедно со Љубомир Петковски поставиле и југословенски рекорд со двоседна едрилица. Првите наставници за обука на пилоти на авиони биле Иван Тасевски и Прокопие Митиќ, а основоположник и предводник на македонското спортско падобранство бил Аки Ибраимовски.

Се ширел бројот на аероклупските активности и активисти, а од нив произлегло и првото македонско воздухопловно претпријатие за производство на воздухопловни едрилицы, „20 Мај“ – Скопје. Во ова претпријатие била произведена и славната македонска едрилица

„Илинденка“, за што веќе пишував во претходниот број на „Штит“. Проширувањето и збогатувањето на аероклупските активности било видливо од година во година. Тие активности биле прикажувани на организирани аеромитинзи и низ систем на спортски натпревари, од клупски, преку републички до југословенски државни првенства. Најдобрите на овие аеромитинзи стекнувале право на учество на меѓународни, европски и светски првенства. Но, не само на полето на спортот и техничката култура, аероклубот или негови сегменти, станале значаен дел од општественото живеење. Првенствено, аероклубовите станаа расадник на кадри за потребите на цивилното и военото воздухопловство. Во таа насока, преку потпишани договори меѓу тогашниот Воздухопловен сојуз на Македонија со Командата на Военото воздухопловство на СФРЈ, како и со Републичкиот штаб за територијална одбрана на СР Македонија, аероклубовите продуцираа кадри за нивните воени потреби. Клубските пилоти заминуваа на отслужување на воениот рок во Школата за резервни офицери-пилоти, а падобранците во воените десантно-диверзантски единици. Членовите на аероклубот беа опфатени и во македонскиот систем за народна одбрана, за цивилна заштита и помош при елементарни непогоди, како и во АРМ.

Голем дел од оспособените аероклупски пилоти својата професионална кариера ја продолжиле и во комерцијална, бизнис, стопанска и нестопанска авијација во поранешната СФРЈ и СР Македонија. На македонскиот простор тие беа и останувале дел од владината авиослужба, во полициското хеликоптерско одделение, во земјоделската авијација и на други места.

Ѓорѓи Чачкиров





Музејот „Интерпид“ во Њујорк

Идејата за користење на носачот на авиони за музеј потекнува од доцните 1970-ти на минатиот век. Официјалното отварање на музејот било на 3 август 1982 година. Во изминатите четириесет години музејот неколку пати има поминато низ процес на надградба и проширување на понудата. После нападите на кулите-близначки во Њујорк, музејот е користен како привремено оперативен од страна на Федералното биро за истрага (FBI). Во просек овој музеј на годишно ниво го посетуваат преку милион посетители. Носачот на авиони „Интерпид“ во својата активна служба има учествувало/служено за време на Втората светска војна, во војната во Виетнам, во Студената војна, а истиот е користен и за мисии на НАСА, така што самиот носач е историја за себе. За време на Втората светска војна носачот е погоден дури од 5 камикази. Музејот „Интерпид“ има четири главни сегменти, и тоа: носач на авиони, подморница, конкорд и вселенски павилјон. Посетата во носачот на авиони започнува со влегување во поранешниот хангарот за авиони. Веднаш по влегување во музејот од десна страна се наоѓа сала за проекции каде што се прикажуваат филмови и се организираат настани. Од десната страна од влезот е поставено сигнално светло за наведување на пилотите при слетување на носач на авиони по кое следи торпедниот морнарички авион од периодот на Втората светска војна

Музеј што ви овозможува уникатна можност да посетите различни елементи – морепловство, воздухопловство и вселената – сето тоа во една посета, во еден музеј, тоа е музејот „Интерпид“. Музејот е сместен во пристаништето бр.86 во западната страна на Менхетен - Њујорк

„Grumman TBM-3E Avenger“. Веднаш позади него поставен на статички дисплеј е авионот „FJ-2/-3 Fury“. Помеѓу овие два авиони поставен е меморијален сид за сите припадници на носачот на авиони кои го изгубиле својот живот за време на неговата служба. Во продолжение на хангарот поставени се хеликоптерот „Piasecki HUP-2 Retriever“ и авионот „A-4B Skyhawk“, кои биле користени на носачот на авиони „Интерпид“ за време на војната во Виетнам. Во вториот дел на хангарот е сместено таканареченото искуствено или доживувачко искуство каде посетителите може да влезат во симулатор за летање, да влезат во кабина на хеликоптер „Bell 47“, да навигираат интерактивна подморница, да легнат во морнарски кревет итн. На третото ниво посетителите може да видат дел од секојдневниот живот на

морнарите кои работеле на овој носач на авиони. Во овој сегмент прикажани се просториите за сместување, за обедување, кујната итн. Во делот од музејот/носачот на авиони наречен галерија низ статички дисплеј и диорами покажани се просторијата за закотвување со сидро, сместувањето за моринските единици кои служеле на „Интерпид“, борбениот центар за командување и контрола, како и собата за брифинг на пилотите пред извршување на задача. Делот од носачот на авиони кој е можеби најинтересниот е секако полетувачко-слетувачката палуба со командниот мост. На самата полетувачко-слетувачка палуба се поставени низа воздухоплови. Од странските држави може да се видат: израелскиот „IAI Kfir“, руските „MiG-21“ и „MiG-1“, францускиот „Dassault Etendard IV M“, италијанскиот „Aermacchi MB-339“ користен од страна на акрогрупата „Frecce Tricolori“. Од американските воздухоплови може да се видат: хеликоптерите „UH-1A Iroquois“, „AH-1J Sea Cobra“, „H-19 Chickasaw“ и „HH-52 Seaguard“. Од авионите изложени се: „T-34 Mentor“, „T-38 Talon“, „E-1B Tracer“, „A-12 Blackbird“, „F-16A Fighting Falcon“, „F-9 Cougar“, „F-14 Tomcat“, „AV-8C Harrier“, „F-4 Phantom II“, „F-8 Crusader“, „A-1 Skyraider“ и „A-6 Intruder“. По разгледувањето на полетувачко-слетувачката палуба посетителите може да се качат на командниот мост каде е дозволено разгледување на просторијата од каде што капетанот на бродот командува и раководи со операциите.



„Growler“ е единствената подморница која има носено нуклеарни водени ракети за време на својата активна служба и е отворена за јавноста и за посета. Подморницата во 1988 година, после нејзиното повлекување од активна служба, станува дел од музејот. Во неа може да се види командиот центар за контрола на водените ракети, командиот мост, просторијата за торпеда, просториите за сместување, машинскиот дел, просториите за обезбедување итн. Вселенскиот павилјон е исполнет со седумнаесет експонати кои се посветени на вселенските истражувања. Највпечатлив дел во павилјонот секако е слејс-шатлот „Enterprise“, руската вселенската капсула „Soyuz TMA-6“, вселенската капсула „Mercury“. Интересен факт е дека вселенскиот павилјон го води поранешен астронаут со два лета во вселената. Сегментот од музејот посветен на цивилната/комерцијална авијација е претставен преку британско-

францускиот авион „Concorde“. Еден од севкупно 18-те преостанати на светско ниво се наоѓа на пристаништето бр.86. Овој експонат е добиен во 2003 година од страна на „British Airways“. За посета на воздухопловот потребно е претходно закажување. За време на посетата, покрај секој експонат ќе најдете појаснување и повеќе детали за конкретниот експонат, а воедно на неколку точки во музејот може да погледнете кратки видеозаписи кои се поврзани со одредени настани поврзани со музејот. Музејот има ангажирано голем број на волонтери, особено персонал кој работел претходно на овој носач на авиони. Приказните кои овие волонтери им ги раскажуваат на посетителите даваат дополнителен шарм и особена уникатност на посетата. Музејот е користен за снимање на филмови и телевизиски серии, и тоа за филмовите „The Avengers“ и „National Treasure“ и серијата „The Sopranos“. Музејот честопати е локација каде што

се организираат културни настани. Посетата на музејот е од 10.00 до 17.00 часот од понеделник до петок, додека во саботите и неделите од 10.00 до 18.00 часот. Ценовникот за посета на овој музеј е различен во зависност од старосната група, така што за лица од 13-64 години влезницата изнесува 36\$, за деца од 05-12 години изнесува 12\$, додека за деца од 4 години и за активниот воен персонал, како и за воените ветерани, влезот е бесплатен. Најдобар период од годината за посета на музејот е доцна пролет или рана есен, додека посетата се препорачува да ја започнете рано т.е. во првиот час од отворањето на музејот и картата да ја купите on-line со цел избегнување на гужвата и подобро уживање во посетата. За посета на музејот ќе ви бидат потребни 4 до 5 часа. Секој кој ќе има можност да го посети овој музеј со сигурност ќе доживее уникатно доживување.

Златко Блажески





Зулу време Координирано универзално време

Со глобализацијата и еволуцијата на меѓународните односи, се појавила потреба и за универзална идентификација на времето. Особено, од витално значење било да се има стандардизирана временска зона за комуникација и воени координации. За да се избегнат недоразбирањата околу времето при патувањата и транспортот, станало очигледно дека е потребно едно стандардно мерење на времето за да се одржуваат распоредите на транспортните средства. Потребата од стандардизирано мерење на времето се зголемила со доаѓањето на железничкиот, автомобилскиот и конечно на воздушниот сообраќај, каде илјадници авиони се движат низ воздушниот простор во секое време. Пилотите можат да преминат повеќе временски зони побрзо од другите начини на транспорт, па затоа требало да се погрижат сите да бидат свесни не само каде се наоѓа секој авион, туку и кога, од безбедносна перспектива. Зулу времето, всушност претставува

Зулу времето, всушност претставува синоним за Координираното универзално време (Coordinated Universal Time - UTC), и е стандардна временска референца која се користи во воздухопловството, војската и други индустрии ширум светот. Историјата на Зулу времето може да се проследи наназад до развојот на современите методи за мерење на времето во 19 век

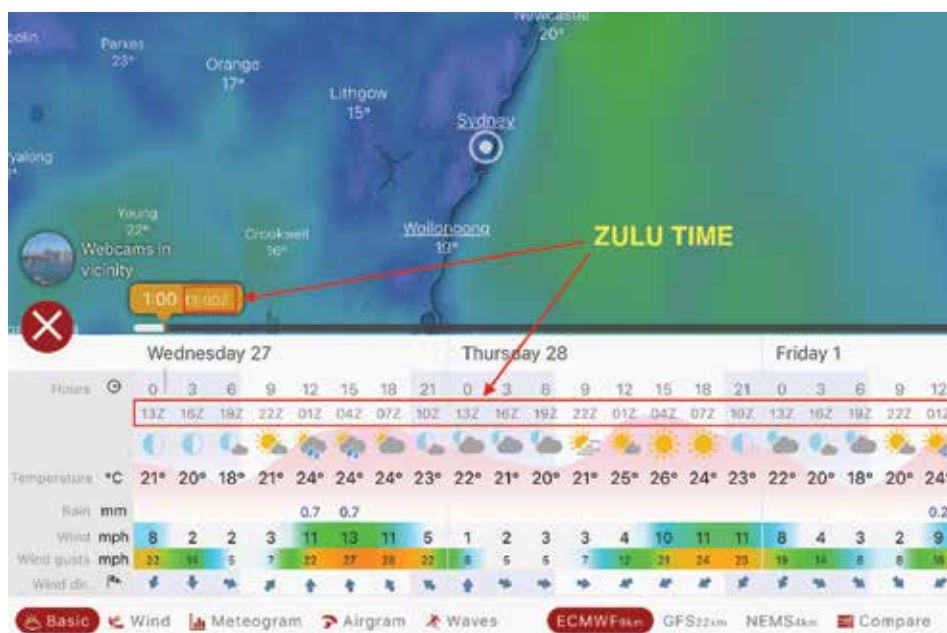
синоним за Координираното универзално време (Coordinated Universal Time - UTC), и е стандардна временска референца која се користи во воздухопловството, војската и други индустрии ширум светот. Историјата на Зулу времето може да се проследи наназад до развојот на современите методи за мерење на времето во 19 век. Во раните денови на навигацијата, морнарите го користеле локалното време за да ја одредат својата позиција на море. Сепак, овој метод се покажал како несигурен поради фактот што секоја локација имала своја единствена временска зона, а разликите во времето

помеѓу локациите можеле да бидат тешки за да се пресметаат точно. За да се реши овој проблем, бил развиен стандарден временски систем, во кој на сите локации низ светот им била доделена одредена временска зона врз основа на нивната географска должина. Овој систем бил допрецизиран во 20 век со усвојување на стандардни временски зони, а во 1960-тите, Координираното универзално време било воведено како универзален стандард за мерење на времето. Координираното универзално време се базира на атомски часовник, кој е исклучително прецизен и сигурен. Зулу

времето, познато и како „временска зона Зулу“, се однесува на времето на главниот меридијан, кој минува низ Гринич, Англија. Се користи како референца за сите други временски зони низ светот. Терминот „Зулу“ доаѓа од фонетската азбука на НАТО, во која „Z“ претставува „Зулу“. Зулу времето се користи интензивно во воздухопловството и воените операции, каде точното и синхронизирано мерење на времето е од суштинско значење. Пилотите и контролорите на летање го користат Зулу времето за да ги координираат распоредите на летови и да се осигураат дека авионите оперираат според распоредот. Војската, исто така, во голема мера се потпира на Зулу времето за планирање и извршување на операциите. Свкупно, историјата на Зулу времето е тесно поврзана со развојот на современи методи за мерење на времето и потребата од стандардизиран временски систем што би можел да се користи низ целиот свет.

Во 1884 година, во Вашингтон се одржала Меѓународната конференција за одредување на меридијан за стандардизирање на мерењето на времето ширум светот. Било договорено главниот меридијан, линијата што минува низ Кралската опсерваторија во Гринич, Англија, да служи како референтна точка за сите временски зони. Сепак, потребата за универзален временски стандард станала критична дури со појавата на радио комуникацијата и авијацијата. Во 1918 година, Меѓународното биро за време во Париз ја усвоил употребата на 24-часовен часовник и терминот „Универзално време“ за означување на стандардното време.

Во 1926 година, Меѓународната астрономска унија препорачала употреба на нова временска скала заснована на атомски часовници, која би била попрецизна од универзалното време. Оваа нова временска скала била наречена Координирано универзално време (Coordinated Universal Time – UTC) и била усвоена како меѓународен стандард за мерење на времето во 1960 година. Денес, Координираното универзално време се користи како основа за цивилно мерење на времето во повеќето земји и е примарен временски стандард. Идејата за поделба на светот на временски зони за прв пат била предложена кон крајот на 19 век, како начин за стандардизирање на мерењето на времето и подобрување на комуникацијата и транспортот на долги растојанија. Временска зона е дел од површината на Земјата, ограничена со два меридијани. Постојат 24 часовни зони и се со неправилен



облик, бидејќи често наместо со меридијани се ограничени со граници на држави, а покрај тоа постојат и држави (или нивни делови) во кои разликите од универзалното време не се цели броеви на часот (нпр. 15 или 30 минути). На секоја часовна зона и припаѓаат по 15 степени географска должина. Почетната (нулта) часовна зона се наоѓа околу почетниот (нулти) меридијан. Кога од една часовна зона се преминува во соседната часовна зона, која се наоѓа источно од неа, потребно е часовникот да се помести за еден час напред (на пример, од 12 часот на 13 часот). И обратно, кога се преминува во соседна часовна зона, која се наоѓа западно од зоната во која се наоѓате, потребно е часовникот да се помести еден час наназад (на пример, од 12 часот на 11 часот). Системот на временски зони официјално бил усвоен во 1884 година и оттогаш е во употреба.

Денес, временските зони се користат ширум светот за синхронизирање на часовниците и мерењето на времето низ различни региони и тие играат клучна улога во глобалната комуникација, транспорт и трговија. Временските зони обично се означуваат со буква или кратенка, како што се „UTC“ (Координирано универзално време) или „EST“ (Источно стандардно време), и тие обично се засноваат на позицијата на најблискиот меридијан или граница на временската зона. Со воените операции кои се спроведуваат низ целиот свет, повеќето војски дополнително го објаснуваат времето со додавање на временската зона буква од фонетската азбука на НАТО. Почнувајќи од Гринич, светот е поделен на вкупно 24 временски зони, дванаесет кон исток и дванаесет кон запад. Но, зошто Зулу? Главниот меридијан на англиски се нарекува

“Zero Meridian”, па всушност требало да се вика “Zero Time”. За да се избегне забуна со бројот нула во радио сообраќајот, нулата била заменета во англиската правописна азбука, која ја користи и меѓународната авијација, прво со Зебра, а подоцна со Зулу - аналогно на азбуката на НАТО.

Буквата “Z”, односно Зулу, се користи за опишување на Координираното универзално време +0 (UTC +0). Сегашните правила, договорени од силите на НАТО, за опишување датуми и часови, освен месецот и годината мора да вклучува и наставка за временска зона, односно стандардните воени наредби се дистрибуираат со користење на Зулу времето. Временски зони се важен фактор во воените операции. На пример, замислете дека на една единица и била дадена наредба за почеток на марш во 1000 Зулу. Без разлика каде таа се наоѓа во светот, може да се пресмета локалното воено време во кое таа треба да почне да се движи. Да речеме дека единицата се наоѓа во Дубаи, ОАЕ, кој спаѓа во временската зона Делта (UTC +4). За да се одреди соодветното локално време за почеток на маршот, едноставно треба да се додаде 4 часа на 1000 Зулу. Ова значи дека единицата ќе тргне во 1400D од Дубаи. Важно е да се напомене дека треба да се земе во предвид дека времето ќе се промени во регионите каде што се користи летното сметање на време.

Зулу времето и Координираното универзално време, во суштина се иста работа. Зулу времето е термин кој често се користи во воени и воздухопловни контексти а се однесува на Координираното универзално време. Примарната разлика помеѓу Зулу времето и Координираното универзално време е начинот на кој



тие се користат. Зулу времето често се користи во воени и воздухопловни контексти како референца за координирање на операциите низ различни временски зони. На пример, ако воена операција се одвива на повеќе локации низ светот, сите вклучени единици би ги координирале своите активности користејќи го Зулу времето како референтна точка. Координираното универзално време, од друга страна, е универзален стандард за мерење на времето што се користи во широк опсег на индустрии и апликации ширум светот. Се користи како референца за временска синхронизација во компјутерски мрежи, научни истражувања и многу други области. Во практична смисла, Зулу времето и Координираното универзално време се заменливи и можат да се користат наизменично во повеќето контексти. Меѓутоа, Зулу времето често се претпочита во воен

и авијациски контекст поради неговата поврзаност со координирани операции и неговата употреба на фонетската азбука на НАТО, што ја олеснува комуникацијата преку радио преноси. За крај една занимливост. Зулу времето се нарекува и нулта време, Z-време и Координирано универзално време. Можеби се прашувате зошто кратенката за “Coordinated Universal Time” е “UTC”, а не е “CUT”. Виновници се Французите кои барале таа да биде “TUC” за “Temps Universel Coordonné”. Компромисот бил да се користи кратенка која не го фаворизира ниту едниот ниту другиот јазик, односно: “UTC”.

Денес, Зулу времето останува важна референца за широк опсег на индустрии, осигурувајќи дека бизнисите и организациите можат да работат ефикасно и ефективно во различни временски зони.

Александар Стојчевски





15. Армиско првенство во крос-кантри трчање

Во организација на Генералштабот на Армијата на Р.С. Македонија, на 15 ноември, на патеката на Спортскиот центар „Хиподром“ кај Скопје се одржа 15-тото јубилејно Армиско првенство во крос-кантри трчање на 8 000 метри за мажи и 4800 метри за жени. Освен припадници на Армијата, учествуваа и атлетичари од атлетските клубови во земјава, членови на Атлетската федерација на Северна Македонија. Прв во севкупен пласман е Милош Ранчиќ од ВП 2990, втор Жан Тосев од ВП 3562, а трет беше велешкиот атлетичар Роберто Димитриевски од АК „Велес“ од Велес. Воедно, Димитриевски е првопласиран од цивилните лица и го освои првото место од цивилите учесници во трката. Во машка конкуренција, од припадниците на Армијата првото место го освои Милош Ранчиќ, на второ место се пласираше капетанот Жан Тосев, а на трето место Трајче Илиев. Екипно, припадниците на Баталјонот на специјални сили го освоија првото место, второто место логистичката база, додека третото место го освои екипата од Командата за обука и доктрини. На трката на 4800

метри за жени, во севкупен пласман кај жените прва беше Теа Божиновска од MC RUNNING TEAM од Скопје со време од 15.04. Второ место кај жените беше Марија Пеликон, претставничка на Армијата од ГШ на Армијата, а трета Варвара Атанасовска од АК „Делта“ од Скопје.

На оваа спортска манифестација од составот на Армијата во женска конкуренција, првото место го освои наредник Марија Пеликон, второ место Силвана Вељуслиев и трето место Дијана Лапевска. Екипно, најдобри во женска конкуренција беа припадничките од Генералштабот, втори се пласираа припадничките од Извидувачко-разузнавачкиот баталјон и трети беа припадничките од Командата за обука и доктрини..

Како што информираа организаторите, целта на оваа традиционална трка е популаризација на крос-кантри трчањето во земјава, заедничко натпреварување меѓу атлетичарите-претставниците на Армијата и заедничко дружење преку спортот и со атлетичари од атлетските клубови во земјава.

Роберто Димитриевски, атлетичар од АК „Велес“ од Велес, за „Штит“ истакна

дека првенството и самата патека биле одлично организирани. „Пресрекен сум за оваа моја голема победа, бидејќи е освоена на јубилејното 15. Армиско првенство во крос-кантри трчање, што ме прави уште повеќе горд и посрекен за победата. Ова армиско првенство на кое учествував за првпат претставуваше можност да се натпреваруваме најдобрите атлетичари во земјава, меѓу кои се и најдобрите од редовите на нашата армија. Среќата и гордоста ми е уште поголема бидејќи еден од најдобрите меѓу нив сум и јас, кој го освои третото место во силна конкуренција заедно со припадниците на Армијата, а бев прв меѓу атлетичарите-учесници од атлетските клубови во земјава“, потенцира Димитриевски. Организаторот од ГШ на Армијата на наградените им додели дипломи и медали за освоено прво, второ и трето место.

ГШ на Армијата, првенството го организира ова првенство под покровителство на Министерството за одбрана. Во натпреварите учествуваа 130 жени и исто толку мажи-атлетичари.

Антоанела Димитриевска



Војна против вештачкиот човек

На опасноста од вештачката интелигенција (ВИ) прв укажал генијалниот британски физичар, Стивен Хокинг, уште во 2014 г.

Авторот на „Кратката историја на времето“, во едно телевизиско интервју предупредил дека ВИ (која тогаш била уште на почеток), може да го уништи човечкиот род. Тој подвлекол дека може да се случи во еден миг роботот да тргне напред, без можност да биде контролиран од човекот. Нешто слично минатата година изјавил и Џефри Хинтон, програмер во „Гугл“ и автор на најсовршената програма за ВИ. Одејќи во пензија, овој 75-годишен британско-канадски програмер, предупредил на опасноста, односно на можноста, некој од програмите „да почнат да создаваат сопствени подцели“. Тој појаснил дека во областа на вештачката интелигенција работат паметни луѓе, но дека на еден од нив може да му текне да биде „главен“ и дека тука лежи опасноста и стравот од вештачка интелигенција.

Грутката сомнеж што во врска со вештачката интелигенција ја фрли Хокинг, Хинтон ја претвори во лавина која уште не стасала до „подножјето на планината“ која се вика „Чат ГПТ“. Во „морето“ на интернет информации во врска со ВИ има две струи – едните се за вештачка интелигенција, а другите против. Првите, ги наведуваат полезни придобивки во областа на медицината, автомобилската индустрија, космичките истражувања, научните експерименти, сликарството, литературата, културата. Вештачките умови, односно компјутерските програми,

Стравот на упатените од таканаречениот „Чат ГПТ“ (компјутерска програма за вештачка интелигенција), е содржан во футуристичката претпоставка дека еден ден може да се случи машините да преземат контрола над човештвото и да го уништат. На опасностите од вештачката интелигенција алармираат дури и нејзините „татковци“, Џефри Хинтон, Реј Курцвејл, Арвинд Најаранон и неизбежниот Илон Маск

многу побрзо и поточно можат да дијагностицираат одредени внатрешни заболувања во човековиот организам, и со истите да се справат „компјутерски прецизно“. Во повеќе градови во светот, во јавниот превоз учествуваат возила без шофер. Во САД, неименуван адвокат со помош на вештачки колега, напишал обвинение, но завршил на суд, бидејќи неговиот „помоѓач“ во актот вметнал невинити податоци. Австралискиот музичар, Ник Кејв, побарал отштета од програмерот што ја копира неговата музика и се пофалил дека тоа го направил неговиот „супер интелигентен помошник“. Во Јужна Кореја, водечка спикерка, презентерка на ударни вести, Ким Џу Ха, ја удвоила нејзината вештачка двојничка и во земјата се кренал прав, бидејќи од таквата постапка на националната телевизија биле навредени милиони гледачи. Приврзаниците на вештачка интелигенција велат дека е доволно да го вклучат компјутерот или телефонот, да го повикаат „помошникот“ и да му ја кажат темата. И, додека тие го пијат утринското

кафе, помошникот ја завршил работата. На таа линија, речиси до вчера, биле Бил Гејтс, Марк Закерберг и Илон Маск, кои, со помош на „помошникот“ станале најбогати луѓе на светот. Извесно е дека нивниот страв има основа, бидејќи од „прва рака“ имаат можност да наслутат дека работите со вештачката интелигенција можат да избегаат од контрола на нејзиниот создавач. И, токму тие, срочиле писмо во кое од водечките индустриски сили бараат да се ограничи и законски среди сè што е во врска со вештачката интелигенција. Ако се знае дека барањето го потпишале стотици програмери и јавни личности, ќе стане јасно дека тревогата не е без основа.

Занаетчиите можат мирно да спијат
Оние кои го делат мислењето на генијалниот Достоевски, дека човекот не го создал светот, туку дека тој е дело на Господ Бог, и не може да одлучува за неговото опстојување, сметаат дека „вештачкиот човек“ не може да ја загрози нашата цивилизација. Така мисли и Реј Курцвејл, футуролог и пронаоѓач,



вработен во „Гугл“. Тој, уште во 2014 г., изјавил дека „мини роботите во човековото тело можат да вршат целосна функција на неговите органи, што ќе доведе до бесмртност“. Тоа може да се случи до 2030 г., заклучил Курцвојл. Неговите колеги од другите ИТ-компанији посочуваат аргументи дека ништо вештачки создадено не може да го замени еден електричар или водоинсталатер. Имено, во текот на работата при поставување на инсталација искрснуваат непредвидени проблеми, онакви какви што не може да ги програмира и да ги реши никакава машина освен човекот-мајстор. Со други зборови, занаетчиите можат мирно да спијат, но што со оние 300 милиони работи во кои роботот целосно може да го замени човекот и за неколку години без работа да остави 140 милиони постојано вработени. Токму на тој податок укажуваат оние кои се против ВИ, а меѓу нив и глобалната банкарска групација „Голдман сакс“ од Њујорк. Тие предупредуваат

на опасноста од креирање на лаги кои можат да се создадат со компјутерски програми и да влијаат на текот на настаните, значајни за опстојување на човештвото. Во таа насока, интересен е примерот на германскиот фотограф Борис Едгалсен. Учествувајќи на конкурс на Светската фотографска асоцијација за најдобра фотографија, Борис испратил фотографија која за него ја направил компјутер и ја освоил првата награда. Но, тој истата ја одбил, признавајќи дека таа е плод на ВИ и дека занимавањето со фотографија веќе не е предизвик. А, токму во Германија, во градот Фирт, во црквата „Свети Павле“, „Четбот“ одржал проповед на кој присуствувале 300 лица. Авторот на вештачкиот свештеник бил теологот Јонас Симерлеин, професор на Виенскиот универзитет. Сумирајќи ги „за“ и „против“ аргументите за вештачката интелигенција, Илон Маск застанал на чело на група истомисленици и побарал законски ограничувања во

сферата на вештачката интелигенција.

Глобална војна против „вештачки човек“

Во последните неколку години, ширум светот се одржуваат меѓународни собири, самити, конференции и трибини под ист работен наслов – како да се спречи ВИ. Дека работата е сериозна, покажуваат информациите дека најголемите собири ги организираат водечките индустриски земји: САД, Кина, Јапонија и Англија. Ќе ги спомнеме деветте сесии во американскиот Конгрес, одржани во септември оваа година, сите посветени на оваа тема. Покрај водечките ИТ компании, односно неизбежните Гејтс, Закерберг и Маск, на нив учествувале 60 сенатори и уште толку компјутерски експерти, правници, новинари и уметници. Централна личност бил Сем Алтман, директор на компанијата „Опен ал“, по чие барање Сенатот отворил јавна дебата. Алтман, одговарајќи на прашањата на сенаторите и другите учесници на сесиите, изнел застрашувачки податоци за штетноста што може да ги предизвика ВИ. „Време е да му застанеме на патот на ова чудовиште“, рекол тој, признавајќи дека на почетокот на својата работа не ни помислувал дека работите ќе тргнат во погрешна насока. Но, како и во секоја работа во која ќе се замешаат политичарите, и во собириите во американскиот Сенат се појавил човек кој укажал „што се крие зад грмушката“. Тој е републиканскиот сенатор од Мисури, Џош Холи, и настанот го нарекол „џиновски коктейл“. „Не ми е јасно зошто ги повикавме најголемите монополисти на светот да дојдат и да му даваат совети на Конгресот како да им помогне да се печалат повеќе пари“.

Самит во Блечли парк

Сакајќи и тој да даде свој придонес во борбата против ВИ, британскиот премиер Риши Сунак, беше домаќин на првиот Светски самит за безбедност од „Четпот“. Настанот се случил на селскиот имот Блечли парк, во северен Лондон, на местото каде во Втората светска војна била дешифрирана важна порака на пропагандата на фашистичка Германија. На Самитот зеле учество стотина водечки програмери, сопственици на АИ-компанији и политичари. До учесниците, своја порака упатил и генералниот секретар на Обединетите нации, Антонио Гутереш. На Самитот се повторени сите придобивки, но и опасности од ширењето на вештачката интелигенција и од водечките светски сили е побарано да се заземат околу создавање законска рамка за регулирање на сè што е поврзано со неа. Сите учесници на собириот се согласиле на канадскиот научник Јошуа Бенги да му ја доверат изработката на првиот извештај за „положбата на науката“, поврзана со вештачката интелигенција.

Миле Раденковиќ





Кузма Сергеевич Петров-Водкин

Руски сликар и предвесник на големите општествени промени

Кузма Сергеевич Петров-Водкин е руски, а подоцна советски сликар. Кузма Петров-Водкин е роден во Хвалинск (Саратовска област), во семејство на локален чевлар. Неговото прво уметничко појавување било во раното детство, кога посетувал часови и добивал лекции од неколку иконописци, сликајќи на табла и изучувајќи го класичниот руски иконопис. Спецификата на неговото најрано сликарство е тоа што тој на специфичен начин ја користел кривата на Земјината топка, како ефект на перспективно прикажување на сцените кои ги обработувал, па оттаму, но и поради темите кои ги обработувал, неговите слики биле сметани за богохулни од Руската православна црква. Сепак, тој во еден период станува и првиот претседател на Ленинградскиот сојуз на советски уметници. Неговите автобиографски записи во периодот кога веќе бил заборавен привлечиле големо внимание и пофалби и

предизвикале повторно оживување на неговото сликарство. Сепак, Петров-Водкин себеси не се гледал како сликар или иконописец во тоа време и не мислел да продолжи со тоа што го изучувал, па така летото после завршувањето на средното образование тој се вработил во едно мало бродоградилиште со намера и желба подоцна да се запише на Железничкиот факултет во Самара. По неуспехот на приемниот испит, тој се повторно се насочува кон уметноста и почнува да ги посетува уметнички часови на Федор Буров во 1896 година. Во април 1895 година, Буров починал, и во тој период Петров-Водкин самостојно се занимавал со различни сликарски работи во околината на Саратов. Но, еден настан конечно ќе ги промени неговите прилики и конечно ќе може да ги покаже своите квалитети и неговиот сликарски живот конечно ќе тргне во вистинска насока. Имено, сосем случајно, работодавецот на неговата мајка ќе го покани познатиот

архитект Роберт Мелцер и притоа Петров-Водкин му бил претставен на гостинот кој веднаш го импресионирал и го поканил да студира уметност во Санкт Петербург. Неговото образование било финансирано од



добротворни донации од локалните трговци. Во тоа време имал и случајна средба со Виктор Борисов-Мусатов, којшто тогаш бил познат сликар и живеел во Саратов, од којшто, откако го видел неговиот талент, добил охрабрување да продолжи со студиите. Петров-Водкин престојувал во Санкт Петербург од 1895 до 1897 година студирајќи на Академијата „Штиглиц“, пред да се пресели во Московската школа за сликарство, скулптура и архитектура. Таму Петров-Водкин бил во класата на Валентин Серов, на Исак Левитан, а особено на Константин Коровин. Во 1901 година тој отпатувал на студиски престој во Минхен каде што посетувал часови кај Антон Ажбе. Дипломирал во 1904 година. Уште за време на факултетските години Петров-Водкин успеал да влезе во конфликт со Руската православна црква, која ја отфрлила неговата работа на капелата во Самара и на крајот ја прогласила како неприфатлива и ја уништила. Голем број од неговите рани дела се сметале за премногу еротски. Неговото прво добро познато дело е „Сонот“ (1910), слика што предизвикала бурна дискусија меѓу современите руски уметници. Главниот бранител на сликата бил Александар Беноа, а негов главен клеветник бил Илја Репин, односно за Петров-Водкин разговарале двајца од најголемите руски сликари од тоа време. Други попознати дела од тоа време се „Момци во игра“ и посебно „Капење на црвениот коњ“ (1912), што претставува негово најпознато дело и кое се смета за симбол на претстојните општествени промени. Оваа слика се смета за класика и, во извесна смисла, за заштитен знак на уметникот. Со помош на советската влада, тој во тие постереволюционерни години прави

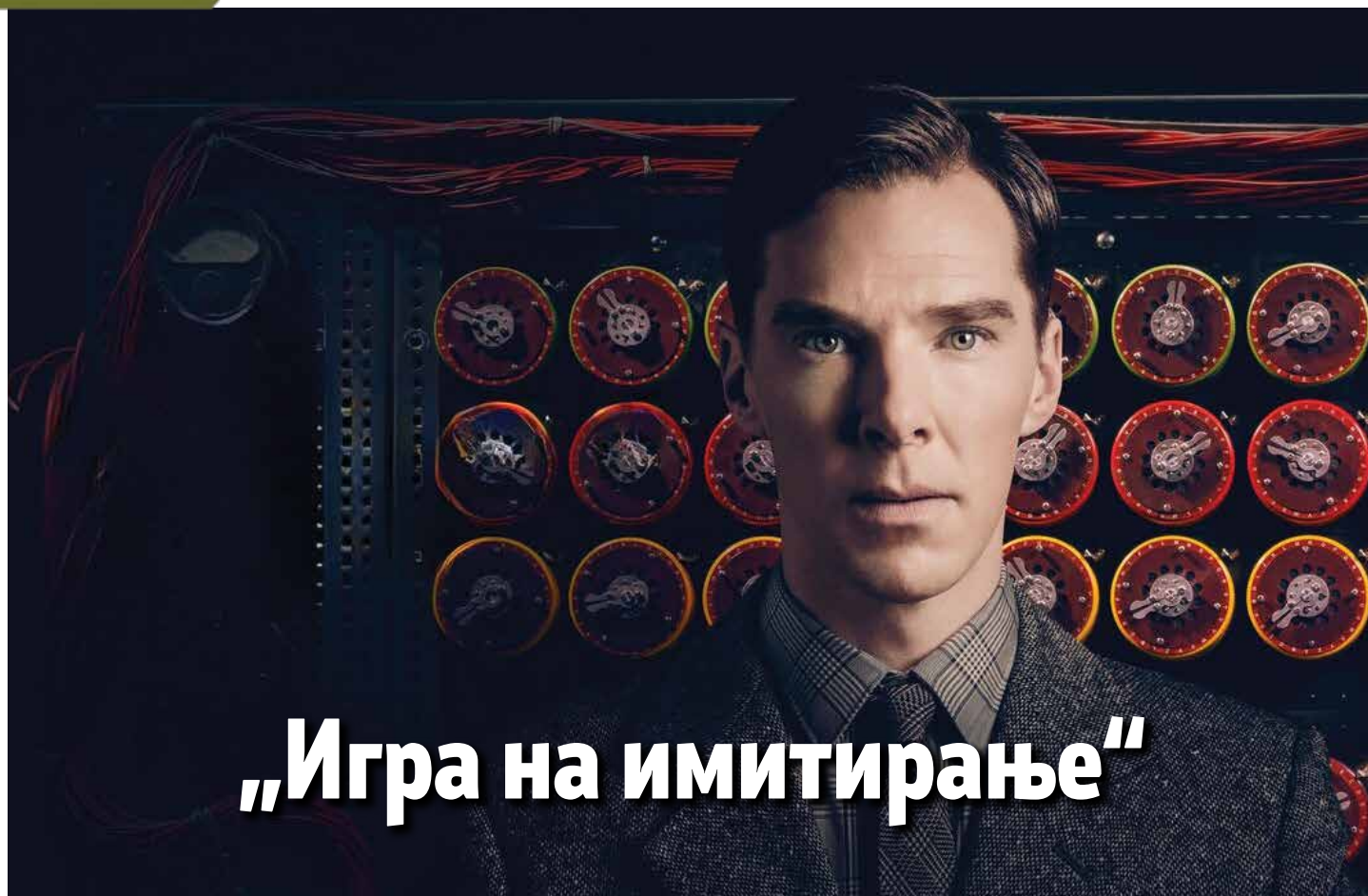


неколку патувања низ Советскиот Сојуз, создавајќи многу дела со дидактички цели и станува дел од таканаречениот „социореализам“. Во 1927 година, Петров-Водкин заболел од белодробна туберкулоза и морал да го ограничи сликањето неколку години. Во тој период тој се свртува кон литературата и пишува три полуавтобиографски тома, „Хлиновск“, „Евклидовиот простор“ и „Самаркандија“. Првите две од нив се сметаат дека се на исто ниво со најдобрата руска литература од тоа време. Пролетта 1932 година, Централниот комитет на Комунистичката партија донел декрет дека сите постоечки литературни и уметнички групи и организации треба да се распуштат и да се заменат со

обединети здруженија на креативни професии. Соодветно на тоа, Ленинградскиот сојуз на уметници се основал на 2 август 1932 година, со што се става и крај на историјата на постереволюционерната уметност и започнува епохата на советската уметност, а Петров-Водкин е избран за прв претседател на Ленинградскиот сојуз на уметници. До средината на 1960-тите години, Петров-Водкин бил речиси заборавен во Советскиот Сојуз, но по случајното реобјавување на неговото литературно дело во 1970 год. тој повторно си го добива заслуженото место и станал „икона“ на едно бурно време. Починал во 1939 година од туберкулоза во Ленинград.

м-р Трајче Чатмов





„Игра на имитирање“

Филмот „Игра на имитирање“ (The Imitation Game) е снимен според книгата „Алан Туринг: Енигма“ напишана од Ендру Хоџс, во која се обработува биографијата на Алан Туринг, генијален британски математичар, логичар и криптограф, кој се смета за основач на модерната информатика. Модерната кинематографија изобилува со биографски и драмски филмови, особено со оние кои се поврзани со Втората светска војна, но филмот „Игра на имитирање“, иако жанровски припаѓа на воени биографски филмови, се издвојува од останатите и прикажува навистина оригинален жанровски пристап кон тематиката на војната, при што акцентот не е ставен на самата војна, колку што е ставен врз хероите во нејзината позадина. Филмот ја обработува биографијата на генијалниот британски математичар Алан Туринг, кој за време на Втората светска војна заедно со една мала група на луѓе придонесува светот да се спаси од тиранијата на фашизмот. Алан Туринг за време на Втората

светска војна успеал да ги декодира шифрираните комуникациски системи коишто нацистите ги употребувале во меѓусебната комуникација и неговите активности имаат голем придонес за победата на сојузниците во војната. Неговите професионални активности биле специфични и значајни и неговиот приватен живот бил необичен и исполнет со несекојдневни и интригантни случувања. Ликот на Алан Туринг го толкува актерот Бенедикт Камбербач, а неговата пријателка Џоун Кларк ја толкува преубавата актерка Кира Најтли. Останатите ликови ги толкуваат Метју Гуд, Марк Стронг, Чарлс Данс и други. Режиер на филмот е Мортен Тилдум. Филмот, уште од самиот почеток го бара целото внимание од гледачот, за да успеат да го осознаат светот на шифрите и математичките равенки. Дејствието на филмот започнува со воведен дел кој се одвива во 1951 година и веднаш потоа ретроспективно нè враќа во периодот на започнувањето на Втората светска војна, запознавајќи не етапно со Алан

Туринг, млад и надежен британски математичар, криптограф и професор на универзитетот „Кембриџ“. Како надежен и иновативен математичар Алан е препознаен од британската разузнавачка служба и е повикан на разговор во тајната британска база „Бечли Парк“. Таму се запознава со офицерот Алалстер Денистон, со кој разговара за одредени теми од интерес на владата поврзани со неговите научни достигнувања и можности. На Денистон му е потребен научник кој го знае германскиот јазик. Туринг е окарактеризиран како брилијантен ум, но подеднакво ексцентрична, арогантна и самоуверена личност, без смисла за хумор, кој не го знае германскиот јазик. Сепак, пресудно за изборот е тоа што Туринг е веќе запознаен со одредени проекти кои се од интерес на британската влада, како што е германската машина за шифрирање наречена „Енигма“, која се смета за клучна за речиси сите германски операции. Тоа е пресудно да се вклучи и Туринг во тимот којшто има задача да ја дешифрираат тајната





на „Енигма“, која никој не успеал да ја дешифрира, односно да ги реши комбинациите од знаците кои би ги откриле воените движења и намерите на Германците. Лидер на тимот е Хју Александер (Метју Гуд), кого подоцна го заменува самиот Алан Тјуринг. Целиот проект е набљудуван и следен од агентот на „Ми 6“, Стјуарт Мензис (Марк Стронг). Тјуринг со помош на сопствени математички равенки открива дека на луѓето би им требале дваесет милиони години да ги дешифрираат шифрираните пораки пратени преку „Енигма“. Откако Тјуринг ќе ги добие од премиерот Винстон Черчил сите овластувања, започнува да создава сопствена машина која ја нарекува Кристофер, не знаејќи дека со таа машина ќе направи пресврт во војната и ќе помогне да се победат фашистите. Актерот Бенедикт Камбербач маестрално го толкува ликот на генијалниот математичар, којшто го мачат безброј

проблеми, кој има специфичен карактер, исклучително е асоцијален и некомуникативен и оптоварен со лична тајна која ја крие од сите. Камбербач успева совршено да се поврзе со ликот и сите елементи да ги преточи во филмот. Совршено го толкува ликот на генијалец кој постојано има заматен поглед и кој често во стресни ситуации пелтечи и не може да се доискаже, иако има огромно знаење. Џоана Кларк е главен женски лик во филмот. Таа е еманципирана, образована и силна жена која со своето знаење се стреми да ги урне предрасудите и бариерите поставени пред учените жени во тоа време. Неа ја толкува актерката Кира Најтли. Таа, со Алан Тјуринг, има интензивна но платонска врска бидејќи, како што подоцна дознаваме, Алан всушност е хомосексуалец. Нивната длабока и искрена поврзаност се темели на високите интелектуални способности и професијата и во филмот и двајцата се

восхитени од умот на другиот. Другите ликови во филмот се малку послаби во интерпретацијата од страна на актерите и како да се во сенка на главниот лик, односно глумецот Бенедикт Камбербач кој зрачи со исклучителен талент и харизма.

Историскиот контекст на филмот е во рамките на периодот од 1930-тите до 1950-тите години на минатиот век и тоа е прикажано на ретроспективен начин, преку кој се објаснуваат и периодите од животот на Алан Тјуринг, односно детството во кое се бараат причините за некои подоцнежни состојби на математичарот. Важен елемент во филмот е темата за хомосексуалноста, која во тој период претставувала голем проблем за општеството и Алан морал вешто да се крие, што е причина за неговиот тажен крај. Алан Тјуринг бил обвинет како сексуален престапник и бил осуден да издржи две години затворска казна или хемиски да биде кастриран. Алан се определува за хемиска кастрација за да може да работи во својот дом. Генијалниот математичар не успева да го издржи притисокот на јавноста и осудата од средината и во 1954 година си го одзема животот. Филмот „Игра на имитирање“ има добиено осум номинации за наградата Оскар и секако треба да се погледне, и тоа не само за да се дознаат детали од животот на генијалецот Алан Тјуринг, туку и да се видат последиците од војната, страдањата од воените бомбардирања на Лондон, но и да се размислува за последиците од етичките предрасуди и лажните моралисти кои придонеле прерано да згасне еден брилијантен ум на кому човештвото треба да му е благодарно.

Ивана Лазаревиќ

Режија: Мортен Тилдам

Улоги: Бенедикт Камбербач, Метју Гуд, Кира Најтли, Марк Стронг, Чарлс Данс

Жанр: Воена драма, биографски

Сценарио: Грахам Мур

Според книгата: „Алан Тјуринг: Енигма“ на Ендрју Хоџс

Продуцент: Нора Гросмен

Музика: Александер Дисплет

Година: 2014

Јазик: Англиски

Земји: Обединето Кралство, САД

Времетраење: 114 минути

Буџет: 14 милиони долари

Заработка: 234 милиони долари





Постојаната археолошка музеј – потсетување за

Музејски експонати, цртежи, фотографии, жртвеник – ова се само дел од значајните предмети во постојната археолошка поставка во Заводотот и музеј во Прилеп, формирана во 2011 година. Одделението за археологија постои од формирањето на Народниот музеј во Прилеп во 1955 г. а од 2003 г. е НУ – Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Прилеп. Има околу 470 експонати кои датираат од раната фаза на неолитот, па сè до доцноархајскиот период. Изложени се бројни керамички садови со разни форми кои праисторискиот човек ги користел во секојдневниот живот, предмети поврзани со духовниот живот, култот и религијата на заедниците кои ги населувале овие простори, како и орудија и оружје изработени од камен, животински коски или метал. Како покарактеристични наоди се врвовите од стрели изработени од посебен вид на камен – кремен. Изложени

се и повеќе парчиња накит со најразлични типови и форми, изработени од коска и од метал. Изложен е уникатниот праисториски култен објект – жртвеник, откриен на неолитскиот локалитет Врбјанска Чука, кој според начинот на градење и димензиите е единствен на Балканот. Од античкиот период има наоди од времето на владеењето на македонските кралеви и на Римската Империја – различни керамички и метални садови, накит од злато, од сребро и од бронза, како и орудија и предмети со различна намена. Археологот Душко Темелкоски, кустос-советник, од оружјата ги издвојува железниот шлем на македонски војник од Градиште кај с. Дебреште и штитовите со името на македонскиот крал Деметриј I и релјефната декорација во вид на сонце, симбол на кралската кука. Во поставката има и теракотни и бронзени фигури на античките божества. Од средновековниот период повеќето поставки се украсни предмети како обетки,

ѓердани, привезоци, белегзии, прстени, изработени од сребро, бронза, железо, стакло и стаклена паста. Некои од нив имаат апотропејска улога, како што се енколпионите и приврзоците-крстови, кои се поврзани со христијанизацијата на словенската популација. Има и предметите што освен украсна имаат и практична намена: појасни токи, копчиња за облека и аграфи, изработени од бронза и од сребро. Од предметите за секојдневна употреба застапени се керамички садови, орудија за работа: разни форми на струшки, ножеви, српови и слично, како и оружје и опрема: копља, стрелки, мамузи и одбранбена „кошула“-панцир, изработени од железо. Богатството на средновековниот археолошки материјал во постојаната археолошка поставка зборува за интензивното живеење во овој период на овие простори.

Каролина Мицевска
Зоран Василески



